This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY
A 000 125 422 6

Digitized by Google

300.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ZABAVNA KNJIŽNICA

MATICE HRVATSKE.

SVEZAK CLVII — CLIX.

VODOPIĆ:

MARIJA KONAVOKA.

U ZAGREBU.
TISAK KARLA ALBRECHTA.
1893.

Digitized by Google

Digitized by Google

Mato Vodopić Bischof

Digitized by Google

MATO VODOPIĆ.

MARIJA KONAVOKA.

PO ISTINSKOM DOGADJAJU

IZ VREMENA PRIJE AUSTRIJSKE ZAPREME

BOSNE I HERCEGOVINE.

S UVODOM POPRATIO

MARCEL KUŠAR.

SA SLIKOM PIŠČEVOM

Br. 123
X. 93.

U ZAGREBU.

NAKLADA „MATICE HRVATSKE“.

1893.

Digitized by Google

Digitized by Google

O životu i radu Mata Vodopića.

Na 13. ožujka ove godine ranim jutrom puče u Dubrovniku tužni glas, koji se u tren oka rasturi po cijelom gradu i po svoj okolici dubrovačkoj, da je biskupa Mata Vodopića udarila kap, a domala drugi još tužniji, da se je prestavio. Premda je pokojnik bio već dobro odmakao u godinama i dulje vremena bolovao, te se bilo baš i bojati, da će ovako naprečac umrijeti, ipak se taj glas duboko dojmi svakog Hrvata u Dubrovniku i izvan njega. A kako i ne bi? Kad nam je s Vodopićem zapao u grob još jedan od onih odličnih Dubrovčana staroga kova, koji su svojim vanrednim vrlinama i svojim zaslugama, navlastito na književnom polju, jaki bili da ožive uspomenu slavne dubrovačke prošlosti i da prodiče vas hrvatski narod. Vijest o njegovoj smrti donijele su sve hrvatske novine popativši je sućutnim riječima prama pokojniku i bilješkama o njegovu životu i radu. No sve te bilješke, kako i one što su prije toga u različitim književnim listovima* ugledale svijetlo, jesu nepotpune. Patri-

* Prvi je kratku Vodopićevu biografiju donio «Slovinac» god. 1882. (br. 27.), zatim «Vienac» god. 1888. (br. 49.) Njegova djela prikazao je i ocijenio «Vienac», god. 1882. («Na doborskijem razvalinama», br. 8.), zatim «Iskra», g. 1891. (br. 13.).

2044740
Digitized by Google

jotička dužnost zahtijevala je, da se što prije nadopune. Našoj „Matici Hrvatskoj“ pruži se lijepa zgoda da to učini turajući sad u svijet Vodopićevu „Mariju Konavoku“. A ona je evo i učinila. Posao bi povjeren meni, kao dobru znancu pokojnikovu. Ja sam se na nj rado nastavio i pokupio sam koliko sam više mogao podataka, koje ovdje saopćujem „Matičinoj“ čitalačkoj publici.

* * *

Mato Vodopić rodio se u Dubrovniku na 13. prosinca 1816., godinu dana po smrti posljednjeg dubrovačkog nadbiskupa Dubrovčanina Bana. Otac mu Nikola bijaše pomorski kapetan, a rodom iz dubrovačkog Primorja, kako mu i majka Jele, rodjena Maškarić. Osim njega nijesu imali njegovi roditelji nego još jednoga sina Nika, koji je još i danas živ, a mladji je deset godina od pokojnog brata. Početne nauke i gimnaziju učio je naš Mato u svom rodnom gradu, i to na talijanskom jeziku, koji je tada na žalost bio nastavni jezik u svim dalmatinskim školama. Hrvatski jezik nije se učio ni kao predmet. Gimnazija u Dubrovniku bila je u ono vrijeme u rukama inače zaslužnih pijarista, i jedan od učitelja Vodopićevih bijaše glasoviti Franjo Appendini. Za prve dvije godine bio je Vodopiću u gimnaziji sučenik poznati hrvatski rodoljub i književnik Gjuro Pulić. Tad se razboli Vodopić, i ne mogavši za više vremena na nauku, ponovi svojevoljno razred, te se rastade tako s Pulićem, s kojim je ipak ostao sve do njegove smrti najpouzdaniji prijatelj dopisujući često s njime, kad su jedan od drugoga daleko živjeli i zovući ga u pismima od mila „Subotom“, a Pulić njega

Digitized by Google

„Petkom“, jer je Vodopić bio samo dan stariji od Pulića te se je onaj rodio u Petak, ovaj u Subotu.

Kada je god. 1833. svršio Vodopić s odličnim uspjehom gimnaziju, pregnu isprva na to da bude pomorac, kakono i otac, zato ga majka dala u nekog Botte, pomorskog kapetana, u nauku i već mu bješe pripravila i potrebito za put, te je još samo čekao, dok mu se namjeri prigoda da se ukrca, vršeći medjutim, da ne bi bespoličio, službu pisara na općini; kad jednog jutra osvane s naumom, da se zapopi. Majka mu s početka ne htjela vjerovati, da ozbiljno, misli, ali kad vidi, da je to njegova tvrda odluka, obradova se nemalo, te ga otpravi u Zadar. Tu je on učio dvije godine u liceju filozofiju, zatim u sjemeništu četiri godine bogosloviju, i bio je uvijek medju prvima. U bogosloviji izmedju predmeta zamilova osobito jezik stari slovenski i hrvatski, u kojem mu je učiteljem bio neki Mihajlović, tako da je na ovome stao sad već i pjesme pjevati.

Na 25. studenoga 1840. reče u Dukrovniku mladu misu; a na 27. prosinca iste godine započinje njegov župnički novicijat. Poslali ga najprije pomoćnikom u Smokovljane u Primorju dubrovačkom za godinu dana. Odavde prešao je kao župni upravljač u Ošlje ostavši podjedno pomoćnik bolesnog župnika u Smokovljanima. U Primorju proveo je svega četiri godine vršeći savijesno svoju službu te baveći se u dokolici i naukom, naročito biljarstvom, koje je i poslije vazda rado njegovao. Bio je i strastven lovac, nu više puta svršili bi njegovi lovački izleti s time, što bi po šumi navalio kupiti bilje i trave te bilježiti im narodna imena, kako bi ih od seljaka čuo.

Digitized by Google

God. 1845. preselio se Vodopić iz Primorja u Konavle, gdje je na Grudi dobio mjesto pravog župnika. Tu je on uz župničku vršio za više godina i službu učiteljsku, najprije kao prosti učitelj a kasnije kao upravnik. U Konavlima zatekla ga je burna godina 1848., te je dobrim dijelom njegova zasluga, što se je za to doba sačuvao neporemećen javni poredak i mir medju onim pučanstvom. Kad se je bio prosuo glas, da će Crnogorci navaliti na Konavle, on je podigao listom vas tamošnji narod na obranu svoje domovine. Za sva ta nastojanja dobio je pohvalu i od zemaljske vlade.

Baveći se uvijek medju prostim pukom uljubi se Vodopić u njegov jezik i njegove običaje, stane kupiti i bilježiti riječi i fraze narodne i zasnuje u Konavlima svoju prvu novelu „Mariju Konavoku“, koju „Matica Hrvatska“ ima sreću, da evo sad za prvi put iznese na svijet u cjelini.

Na Grudi osta 12 godina, a bio bi i dulje ostao, jer ga Konavljani kao oca priljubili, da se nije upraznilo župničko mjesto u Gružu. Pitomost ovoga kraja, njegov položaj na moru, i blizina Dubrovnika privolješe ga te je pitao ovamo premještaj, koji i dobi.

U Gružu izidje Vodopić brzo na glas kao naučan svećenik, valjan pedagog i vrstan poznavalac narodnog jezika te žarki rodoljub. Zato mu god. 1858. starješine podijele čast prosinodalnog ispitivača i čast tajnika, pak savjetnika ženidbenoga sudišta. Odbor dalmatinski, koji je tada živo nastojao oko promicanja nauke i poznavanja hrvatskog jezika, imenuje ga 1862. učiteljem hrvatskog jezika u dubrovačkom kotaru za one, koji bi se htjeli u njemu

Digitized by Google

uvježbati; god 1867. vlada dalmatinska povjeri mu posao kotarskog školskog nadzornika, a po novoj školskoj reformi god. 1870. posao mjesnog školskog nadzornika za Gruž; napokon ga „jugoslavenska Akademija“ u Zagrebu s pogledom na njegov prokušani patriotizam izabere god. 1871. povjerenikom zemaljskog narodnog muzeja u Zagrebu.

Ali zasluge Vodopićeve nijesu ostale nepoznate ni na previšnjem mjestu; te bi 1875. godine na 27. svibnja ukrašen viteškim redom Frana Josipa, pošto je god. 1873. bio već imenovan počasnim kanonikom kod katedralnog kapitula u Dubrovniku.

Vodopić boravio je u Gružu najdulje, sve do god. 1879., dakle pune 22 godine. Za nas je taj boravak od velike znamenitosti zato, što mu je gruški život nadahnuo divnu pripovijest „Tužnu Jelu“, koja je u Dubrovniku i po svoj južnoj Dalmaciji primorskoj tako omiljela, da nema proste ženice, koja zna čitati, a da je nije pročitala, a pomorci je nose na putu i čitaju je s nasladom onako kako naši ljudi u primorju Makarskom čitaju Kačićevu Pjesmaricu. U Gružu spjeva Vodopić i svoju „Robinjicu“.

Na 27. travnja 1879. imenovali Vodopića pravim kanonikom stône crkve dubrovačke. Po tom posta sad Dubrovnik njegovim naseljem. Tu ugleda svijetlo dvije godine zatim njegova posljednja književna radnja, pripovijest „Na Doborskijem razvalinama“.

Sad je sve više rasla znamenitost Vodopićeva; dok na 19. ožujka 1882. godine ne puče glas, da ga je naš kralj imenovao biskupom dubrovačkim. Ovaj glas napuni iskrenom radosti srce svakog Dubrovčanina, jedno zato što je Vodopić bio opće štovan i ljubljen, a drugo što je bio prvi biskup rodom iz

Digitized by Google

Dubrovnika poslije pada republike. Sve, što je plemenitijega u ovom gradu, vrvjelo je, da čestita novomu biskupu. Ali, bi li vjerovao! glas, što je svakoga obeselio, njega jedinoga zbuni i ožalosti. U svojoj skromnosti i krotkosti držao se odveć slabim i nedostojnim te časti, nalik u tome na one svećenike prvih vijekova katoličke crkve, koji proglašeni biskupima plačem se odricali tog dostojanstva kao tobože nedorasli i nevrijedni, te se krili od svijeta i svakog se žapali. Pripovijeda se dapače, da je on glavom otišao u namjesnika Jovanovića, koji se tada desio u Dubrovniku, i molio ga, da ga mine ta čaša, ako je ikako moguće.

Nu stvar je tekla naravnim tokom, te na 3. srpnja bi Vodopić od S. O. Pape prekonizovan, na 3. rujna posvećen biskupom u Beču u Salezijanskoj crkvi, a na 8. studenoga udje u Dubrovnik kao njegov pastir veselo pozdravljen od cijeloga pučanstva.

Ali na žalost njegovo biskupovanje ne potraja odveć dugo, a nije to ni bilo najsrećnije doba njegova života. Jer nekoliko godina po tom, što je sio na biskupsku stolicu, poče mu jako slabiti očnji vid, dok mu se god. 1887. ne navuče na oba oka mrena te potpuno obnevidje.

Dvije je godine probavio ovako slijep, i ne klonu nigda duhom crpući snage i utjehe ponajviše u vrućoj molitvi. Napokon podvrgne se operaciji na jednom oku, koja sretno otidje za rukom, i on progleda nanovo ovaj božji svijet ganut do suza zahvaljujući Bogu na toj milosti. Vid je doduše i unaprijed bio slab, ali s pomoću jakih naočara mogao-je čitati i pisati, a to je njemu bilo dosta.

Ali više nego ta očnja bolest mučila ga naro-

Digitized by Google

čito u ovo posljednjih godina njegova života zaduha — nemoć, koja ga počela spopadati još za njegova župnikovanja u Gružu, a bila je valjada posljedica trudnog njegova župničkog života. Svaka promjena temperature, velika žega ili zima usilovala bi ga, da ostane u postelji. Hoditi mogao je posve malo, pa je zato za pastirske pohode pripravio sebi nosiljku, da ga nose od sela do sela.

Kad sam mu mjeseca siječnja i veljače o. g. bio nekoliko puta na posjedu, da mi predade po obećanju svoju „Mariju“ za „Maticu Hrvatsku“ i da se dogovorimo o načinu, kako bi se imala svršiti i štampati, htio je, da mi sam pročita neka ljepša poglavlja te svoje pripovijesti; ali istom što bi četvrt sata čitao, napao bi ga žestok kašalj i zaduha pa je red bilo odustaviti čitanje. „Sinko moj“, reče mi jedan od posljednjih puta, što sam u njega bio, „klonuo sam ti više, evo me blizu greba!“ Onaj dan pregledali smo zajedno neke njegove pjesme iz mladjih dana, za koje mi sam reče, da su nedozreli plodovi njegova uma, koje treba da sažeže prije smrti. Sjutradan, reče mi njegov brat, da ih bješe već sažegao. Po ovome se vidi, da je jadnik slutio, da mu je smrt za vratom. A to dokazuje inače i sama prilika, što se je skanio da predade svoju „Mariju“ za štampu, jer bješe odlučio, da je ne štampa za svoga života, što su još živa bila neka lica, koja se u njoj pominju. Osjećajući dakle, da mu je doskora umrijeti on je hotio prije svoje smrti imati zadovoljstvo, da prikaže sam tu svoju prvu pripovijest na dar hrvatskoj „Matici“, tomu našemu najzaslužnijemu književnomu društvu.

Na 12. ožujka u večer legao je Vodopić mirno

Digitized by Google

na počinak, kad ga na 11 sati spopane silno pijehanje. Priskoči mu brat, koji ga je uzeo tješiti, da će to biti jedan od njegovih običnih nastupa zaduhe, ali, na žalost, to bijahu posljednji časovi njegova života! Domala izgubi riječ i malo po malo prestane svako tjelesno kretanje; samo pamet mu se ne pomuti. Primi dragovoljno posljednje Pomazanje, a ispovjedio se je dan prije. Sjutradan u 9 sati preminu, pošto bješe navršio dobu od punih 76 godina, i pošto je 11 godina bio biskup dubrovački.

Mato Vodopić bijaše čovjek neobična samonikla talenta i velike kulture, a pored toga skroman i ponizan kao ljubica. Pobožan po srcu i duboko prožet dužnostima svojega zvanja, ćudi blage upravo andjeoske, sa svakim prijatan i ljubežljiv, a u prigodi domišljan i veseljko svud je praćen bio narodnim blagoslovom i držan za izgled svećenika i čovjeka. Kao župnik bio je pravi otac svoga puka. A koliko ga je taj puk ljubio, pokazat će nam najbolje ovaj dogadjaj. Za vrijeme njegova župnikovanja na Grudi ponudi mu jednom tadašnji dubrovački biskup Jedrlinić dekansko mjesto u Slanomu. To načuli njegovi župljani i držeći da ga biskup smjera premjestiti i preko njegove volje — jer su znali, da s drage volje ne bi on otišao iz Konavala u Slano — skupilo se jednoga dana oko 40 domaćina i otišli upravo u biskupa. Samo što dodjoše preda nj, padoše svi na koljena i nijesu se htjeli podignuti, dok im on ne bi obećao, da će uslišati njihovu molbu, koja je je bila, da ostavi na Grudi miloga im župnika dum Mata. Na to se biskup zadovoljno nasmiješi i odvrati im ljubezno, da mogu slobodno ustati, jer Vodopić ne će nikud iz Konavala, pošto to sam ne

Digitized by Google

želi, a biskup ga pod silu maknuti ne može, niti hoće. Seljani ustali, zahvalili biskupu i vratili se veselo kući.

Ali Vodopić nije prama onoj latinskoj „honores mutant mores“ promijenio svoju narav ni onda, kad ga je sudbina uzdigla na visoko biskupsko mjesto; jer je on i kao biskup ostao za svoj puk stari dum Mato, ili kako bi Dubrovčani rekli: naše čeljade, čovjek na domaću, vladajući uvijek u čisto evandjeoskom duhu, izdašno podupirući siromahe te iskazujući u svakom činu svoje dobro srce i blagu, čednu ćud svoju. Kad je posljednjih godina išao po selima svoje biskupije u pastirski posjed, narod se je svagdje grabio oko njegove nosiljke, držeći svak najvećom časti, što može na svojim ramenima nositi svog milog pastira.

Nu ima još jedna znamenita krepost, koja je resila srce Mata Vodopića, a to je čisto i žarko rodoljublje, koje se pokazivalo u djelima, a ne u ispraznim riječima. On je po svojem političkom uvjerenju kao svi stariji odlični Dubrovčani pripadao tako zvanoj narodnoj stranci, koja je u svojem programu imala prvom točkom narodni preporodjaj Dalmacije i sjedinjenje sa svojom materom zemljom. Vjeran tomu programu, on je sam znatno doprinio narodnom preporodjaju svoje domovine gojeći i šireći svoj materinski jezik i pišući u njemu prekrasna djela, u kojima dava oduška i svojem zanosu za Hrvatsku i njezin glavni grad, spominjući je kao središte kulture i slobode, oko kojega bi trebalo da se okupe osim Dalmacije i druge pokrajine južnoslovenske. Tako u svojoj „Robinjici“ napućuje Bosnu, koja je tada još čamila pod tudjinskim jarmom, da

Digitized by Google

se ugleda na Hrvatsku, ako se hoće dočepat slobode, te zanosno ovako vila otpijeva vili:

„Eto tamo preko Velebita
Gdje stanuje Hrvatska nam sestra,
Vidj' kako joj prosine sloboda!
Borila se, krvcu proljevala,*
Al' je nije krvlju dostignula
Neg' prosvjetom slavjanskoga duha,
Što zavede sred svojega stana.
Prosvjeta je zublja prethodeća,
Ona čisti zamršene drume,
Prokrčuje gdje ih nije bilo:
Ona vije zastavom slobode
Slavskog duha što na jugu leži,
I dozivlje razd'jelenu braću
Da se jate oko majke Slave.
U Jedinstvu sila domovine,
U Prosvjeti uredna Sloboda:
Izgled seko Hrvatska ti Bosni...
— — — — — — — — — — —
Na to bikni svoju omladinu;
A da bikne, šalji pod zastavu
Što razvija Hrvatska nam sestra.
Tu prosvjeta prosvjetlit će pamet,
Tu će znanost naučiti složnost;
A kad desi s prosvjetom se sloga,
Tad će tvoja ustajati četa,
Tad uspješno začeti se borba,
Tad kosovska oprat se sramota
I bosanska okajat grehota."

U drugoj svojoj pripovijesti „Na Doborskijem razvalinama" u sudbini Vrančićeve porodice, koja iz Bosne bježi u Hrvatsku, da se tamo zakloni, ističe jasno svoju tendenciju, da se Bosna imade prisloniti uz

* Ovo šiba na bojeve, što su Hrvati god. 1848—49. pod banom Jelačićem bili s Madjarima, da sačuvaju svoju autonomiju i narodni jezik.

Digitized by Google

Hrvatsku. A da pokaže svoju ljubav prama glavnom gradu Hrvatske, koji je uz Dubrovnik, njegov rodni grad, najviše doprinio književnoj slavi opće nam domovine, namjenjuje čisti prihod te pripovijesti onima, što su one godine nastradali u Zagrebu od potresa. U ostalom Vodopić je na književnom polju grlio dakako jednakom ljubavi i Hrvata i Srba. Nu u najnovije doba, otkako se je počelo cijepati hrvatsko od srpskoga, on se je odrešito priznavao Hrvatom i hrvatskim nazivao je i svoj jezik.*

Ovakov je bio Mato Vodopić u životu i radu. Slava mu u narodu i pokoj njegovoj plemenitoj duši!

* * *

Književnim radom počeo se Vodopić baviti još kao gimnazijalac. Prvi plodovi njegova pera bili su dakako pjesme, kako je to obično i u drugih pisaca. Ali to bijahu pjesme na jeziku talijanskom! U njegovoj posmrtnoj ostavini našao sam čitavu zbirku takovih talijanskih pjesmica od god. 1832.

Na hrvatskom jeziku stao je pjevati istom u sjemeništu zadarskom. I te su njegove prve hrvatske pjesme ponajviše ili ljubavne popijevke ili satire. Poznato je, da je nazad po vijeka i kasnije satira bila jedna od najkarakternijih crta dubrovačkoga duha i mezimče svih tadašnjih dubrovačkih pjesnika.

Ali poeziju gojio je Vodopić i kasnije, te ima dosta njegovih pjesama razasutih po koledarima „Matice Dalmatinske“, u zabavniku „Dubrovniku“, u „Biseru“, „Slovincu“ i po drugim nekim knjigama

---

* Vidi na potvrdu toga na pr. njegovu pastirsku poslanicu god. 1892. na strani 4.

Digitized by Google

i knjižicama. Većinom su to pjesme prigodne, do kojih nije ni sam Vodopić mnogo držao. Neke su ipak vrijedne spomena, kako na pr. njegova pjesan na slavu bana Jelačića, koju je ispjevao god. 1850. pozvan na to od tadašnjeg načelnika dubrovačkog g. J. Klaića i koja se počinje s lijepom himnom narodnosti, koju on nazivlje dičnim uresom i krepkim vezom umrloga stvora i za nju još veli da je gojena—ljupka mati, a uvrijeđjena —lav srditi, zvijer najljuća i ona je potakla slavnog bana, „da Ugrinu stuče oholast pri Dunaju“ — a svršuje se s ovom apostrofom na Jelačića: „Nu u Tvôj slavi, — Vedri bane, — Dubrovnika — Male strane — Ne ostavi! — On bi gn'jezdo — Slavskih ptići, — Tudj ga splesa, — Ti ga uzdiči, — Naša zv'jezdo!“ Spomenut ću i drugu jednu odužu pjesmu, koja me se ugodno dojmila kao prigodna pjesma, a to je elegija „U smrt presvijetloga i prepoštovanoga Sevastijana Frankovića Malobraćanina, biskupa Sionenskoga, apostolskoga namjesnika bosanske države“. Počinje se s ovim opisom, koji podsjeća na Gundulića: „Noć bješe, noć tamna. Kod grobnih pločina — Pod Petkom užasna zavlada tišina; — Ne odiše mrča dah, bor kitom ne kreće, — Zv'jer obuzme mrtvi strah — tud Morana šeće. — Gole kosti plaštom krije, — Kud se vuče, gnjilad kipi, — Gnjatom o gnjat cokće i bije, — A zubima grdnim škripi. — Svedj bo. žedna ljudske krvi — I života nigda sita — Mahom kose što ne smrvi — To mrtvačkim plaštom hita. — Tako crna kud god miče, — Svuda joj se trag nalazi, — Jer sve pali, jer sve smiče — Jakno plamen kud prolazi“. Pokojnik isticao mi je neku svoju idilu u distisima, za koju mi

Digitized by Google

je tvrdio, da se je i pok. Kurelcu veoma svidjala, a da ju je štampao negdje Medo Pucić. Ja nijesam ipak mogao doći do nje.

Nu medju Vodopićevim pjesmama najbolje su bez sumnje one, u kojima on nastoji oponašati ton narodne pjesme. U tima mu je i jezik puno sladji, čisto hercegovački. A medju ovima najviše mi se mile neke ljubavne pjesme iz njegovih mladjih dana. Da se vidi, koliko nježnosti ima u tim pjesmama, koje su danas malo kome poznate, donosim ovdje jednu, što je za prijatelja ispjevao, u cjelini:

Gnijezdo slavuljevo.

Pun ljubavi tajne, svete
Slavulj mali kljunom plete
Dragoj gn'jezdo u lovori,
Sitno plete i žubori:

«Oj kako će slavuljica,
Moja mila prijanica,
Skrovnu logu kada nadje,
Zapjevati draže, sladje!

Spletena je tankim s'jenom,
Nakićena odoljenom,
Postrta je mekim mahom,
A zgrijana mojim dahom.

Kad se u njoj pak namjesti.
Proljeto ću ja nav'jesti',
Pjet ću ljubav grleć milu
Slavuljicu na mom krilu.

Na glas moj će nebo zgara
S ljubavnoga planut žara,
Zemljica će, trava, hvoje
Pjet ljubavne pjesmi svoje.

A uza njih slavuljica,
Moja mila prijanica,

Digitized by Google

Iz ove će kad je nadje,
Loge pjevat draže sladje.«

* * *

Zorko moja, ak' ljuvezni
Ne dohitaš ove pjesmi,
Do mog krila ti pohiti,
Ja ću ti ih tumačiti.

Napokon red mi je je još natuknuti, da je Vodopić i prevodio pjesme iz talijanskoga na hrvatski jezik. Medju tim prijevodima najznatniji bio bi prijevod Monti-eve Baswilliane, koji sam našao u rukopisu u njegovoj posmrtnoj ostavini, a mislim, da nije još nigdje bio štampan.

Druga velika književna zabava Mata Vodopića, otkad bješe postao župnikom te došao medju prosti narod, bila mu je kupiti i bilježiti narodne riječi i fraze i tražiti im srodnike u drugim jezicima, naročito u jeziku starom slovenskom, koji je on od sjemeništa poznavao. Zato kad se u svojem putovanju po Dalmaciji Fran Kurelac, koji se, kako poznato, takodjer bavio ovakovim poslom, svratio u Dubrovnik, Vodopić se s njim u velike sprijatelji, te su poslije često medju sobom dopisivali, a predmet njihovih pisama jesu samo filologijska nadmetanja. U ostavini Vodopićevoj našao sam odužu grotulju bilježaka od god. 1872., što je ovaj sastavio čitajući u „Radu" jugoslav. Akademije br. XV. i XVI. Kurelčevu „Brojanicu", i koje je u prijepisu poslao samome Kurelcu, da se njima u prigodi posluži, uz pismo, u kojem mu ovako piše: „Padoše mi ovijeh dana na ruku brojevi XV. i XVI. „Rada" jugoslav. Akademije i štijući ih naljegoh na Vašu „Brojanicu". Zanese me,

Digitized by Google

pravo Vam velim, ono umno istraživanje starijeh glagola pozabijenijeh, nepoznatijeh i povehšanijeh: trud u sabiranju primjerâ, oštra kritika, prostrano filologijsko znanje, sve mi bijaše zanimivo a ujedno i vrlo poučivo. . . . A ja sam Vam evo sastavio kako jedan dodatak Vašoj „Brojanici“ od riječi i izreka, koje su joštera u ustima našega naroda a Vi ih nijeste spomenuli, nego korijen im je u vašim zrncima. . . . Ja sam se rodio u Dubrovniku i u njem proživio sam njeki dio moje mladosti, četiri godine boravih župnik u Ošljemu sred čistoga dubrovačkoga slovinskoga Primorja, dvanaest u Konavlima, a eto me već petnaest u Gružu. Po tom polju učio sam pučki jezik i kupio neke osobite izreke i u pamet zadijevao, da ne budem izrod jezika i domovine. Od ovud crpio sam ovo, što sam Vam popisao s primjerima, koje sam sabrao u prostom pučkom govoru. . . . Ako Vam po kakvoj sreći ugodi ova moja rabota, nikud bolje, eto Vam je na poklon iz draga srca; inače, ako duhanite, pripalite s njom čibuk, nek u dimu sve izvjetri. Da ste mi zdravo i veselo! — Iz Gruža mačjega mjeseca god. 1872. — Vaš M. V.“

U Vodopićevoj ostavini našao sam i pismo Kurelčevo na odgovor Vodopiću, iz kojega hoću da prenesem ove brazde: „Iz onih pet polutin, čto mi učeno pero popa Mata poslalo, baš sam vidio, da on nimalo lenjive ćudi onih ljudij nije, čto bi ih mogao pozvati da su dhori (= tvöri), nego da je čověk žustar a pera pomamna i joj si ga onomu, ko mu zanověta. Nu je ta mudrost u njega, da prě nego žalce pomoli i upekne, mlěkom te zamuze, medovinom okropi, to oštrc manje boli i mal čto ne ugadja. — Najživlje junački pop Mato na me srnuo,

*

Digitized by Google

kdě mu ja ne dadoh da větar kosti prožimlje. Kad on meni toliko dopušta i tako se ljubeznivo prepire, to je i meni popustit počtenkoviću i priznat, da se za nevoljicu može i tako reći; er mi pri tom pada na um ona prispodoba iz blagovĕsti, kdě se veli, da bi kamila lašnje ušcem igle prohodila nego bogatac. To je prispodoba posve neprikladna te danas svatko priznaje, da je to s toga poteklo, čto se je u grčki text zavuklo κάμηλος město κάλως (= gumina). Te kako ljudi kroz toliko věkov tomu neprikladu bili navikli, tako su navikli i prožimljučemu větru, tim laglje, čto je ovo zadnje ipak naravnije nego ono prvo. — Prava mi je radost čto ste mi mnogo koječega nadodao, čto ste upametio iz Vašega života po stranah tako zdravih narodnim životom i govorom, i da se to ne izgubi, to bude moja starost. . . ." Čini se ipak, da Kurelac nije te Vodopićeve bilješke nigdje upotrebio, jer je unaprijed sam malo radio radi nemoći, od koje je trpio i koja ga je god. 1874. u grob spravila.

O filologijskim pitanjima našega jezika dopisivao je Vodopić i s prof. Zorom u Dubrovniku, zatim s Dr. Gjurom Pulićem i s drugima te je svakoga darivao svojim nizovima narodnih riječi. Napokon on je poslao lijepu grotulju narodnih riječi i fraza i „jugoslavenskoj Akademiji" u Zagreb za njezin Rječnik.

Nu medju njegovim zbirkama narodnih riječi najznamenitija su njegova imena bilja i životinja. Vodopić se još iz prve mladosti, kako je već sprijed napomenuto, marljivo bavio botanikom, te je, kako niko drugi, proučio bio osobito dubrovačku floru i sastavio ogroman herbarij, koji je dijelom darovao dubrovačkom muzeju, a dijelom ostavio kod sebe pa

Digitized by Google

se to i našlo u njega poslije njegove smrti. On je o botanici dopisivao i s mnogim stranim biljarima, a kad bi koji od ovih banuo u Dubrovnik, u koga će nego u Vodopića na stanak i dogovor. Ovako je Vodopić izašao brzo na glas kako vješt biljar u svojoj domovini i izvan nje; zato bi još god. 1856. od „Poljodjelskog centralnog društva“ u Dubrovniku imenovan počasnim članom, a god. 1862. pravim članom „Vrtlarskog društva u Primorju“, napokon godine 1870. pravim članom „Zoološko-botaničkog društva“ u Beču. Plod Vodopićevih nauka u botanici i zoologiji jesu radnjice: „Popis pučkijeh ptičijeh imena sakupljenijeh iz usta naroda u dubrovačkoj okolici, Primorju i Konavlima“ (u „Slovincu“ god. 1880, br. 2.) i „Imena pučka raznijeh lazećijeh i plazećijeh živina, koje ili se nahode u dubrovačkomu okružju, ili odinud poznate su našijem seljacima“ (u „Slovincu“, iste godine, br. 7.); zatim na talijanskom jeziku* „Flora dalmata“ „Fauna dalmata“ u „Manuale del regno di Dalmazia per l' anno 1874, compilato da Luigi Maschek“ (str. 294—303), — sastavak, koji je stekao pohvalu naturaliste Battaglini u Mlecima; ali najznamenitija je njegova zbirka biljarskih riječi na jeziku hrvatskom, koju je poklonio „jugoslavenskoj Akademiji“ u Zagrebu i kojom se je lijepo okoristio Dr. B. Šulek sastavljajući svoj „Jugoslavenski imenik bilja“ (Zagreb 1876.). Na početku tog svog Imenika, gdje se pominju pomagala knjizi na str. XII. Dr. Šulek ovako govori o toj Vodopićevoj

* Od Vodopića ima još jedna povjesna radnjica na talijanskom jeziku, i to u istom »Manuale« (za god. 1876—77. str. 200—209.) s natpisom »Gravosa-Gruž«.

Digitized by Google

zbirci: „Preč. kanonik Mato Vodopić, prije župnik u Gružu, budući vješt biljar, proučio je vrlo marljivo floru južne Dalmacije i skupljajuć bilje nastojao je osobitom pomnjom doznati i za ondašnja narodna imena bilja, što mu kao malo komu za rukom podje, pa mi sve što je sakupio, dobrostivo posudi. Ova je zbirka riečih osobito znamenita, jer je Vodopić ne samo vješt biljar, nego i hrvatski pisac, te se možeš u njega uzdati. Njegovim usrdjem podje mi ovdje za rukom iznieti na vidjelo množinu čistih narodnih, a do sada nigdje neobjavljenih hrvatskih imenah bilja.“

Mato Vodopić bio je dakle i pjesnik i naučnjak, ali ima još jedno polje, koje je on obradjivao, i to još puno većim uspjehom, a to je polje novelistike. On nije napisao doduše nego one četiri, već sprijed pominjane novele: „Mariju Konavoku“, „Tužnu Jelu“, „Robinjicu“ i „Na Doborskijem razvalinama“, od kojih su dvije prve i posljednja pisane nevezanim slogom a treća u versima, ali su ove četiri dovoljne bile, da mu zajamče glas jednoga od najboljih hrvatskih pripovjedača. Poglaviti čar tih njegovih pripovijesti stoji u vjernom i živom prikazivanju narodnoga, osobito domaćega života i u bogatom čisto narodnom jeziku. Sve su mu novele proniknute trijeznim, blagim, utješljivim kršćanskim duhom, koji im taj čar još povisuje; neke imaju i moralnu, a druge rodoljubnu tendenciju. U tom se je Vodopić poveo za Manzoniem u talijanskoj književnosti, kako je ovoga i u koječem drugom imitovao. Najbolje dvije jesu mu jamačno „Tužna Jele“ i „Marija Konavoka“. U njegovoj ostavini našao sam jedno pismo

Digitized by Google

Nika Velikoga Pucića, kojim ovaj zahvaljuje Vodopiću na njegovoj knjizi „Na Doborskijem razvalinama“, koju mu je na dar poslao, i tom prigodom izriče mu u kratko svoj sud o njegovim novelama. Pošto je Niko Veliki bio jedan od najumnijih i najnaučnijih Dubrovčana svojega vremena, mislim da ne će biti suvišno, ako iznesem na vidjelo taj njegov sud. Evo ga: „Blagodarim ti na tvojim „Razvalinama“. Ali da ti pravo kažem, čini mi se lješva Marija Konavoka i Tužna Jele. Ove izviru čistije i slobodnije iz tvoje naravi. Tebi je Bog darovao bogatu silu za obrazovanje onoga, što ti pod čuvstva pada i za udupstit se u tajnosti bezdna ljudskih strasti. Ti si kako malo ko vješt u analizi psihologičkoj. Ima mjesta u Mariji i u Jeli, s kojijem se može dičit i ponosit naša književnost i smjelo i slobodno izit s njima na polje suprot najljevšijem antologjijam France, Italije, Njemačke. Ali s druge strane u tvojijem pripovijestima ne nalazim u istoj mjeri dar mašte. Isuknuti i razviti konce jedne pripovijesti ne izlazi ti tako za rukom, kako opisati muke i zloće ljudske.“

Nego ne valja premučati, da Vodopićeve novele imadu i mana. A ponajglavnija im je mana svakako ta, što nijesu u pogledu forme dotjerane prama zahtjevima opće književnoga jezika, već su pisane pretežno u dijalektu. Ovo vrijedi najpače za njegovu „Tužnu Jelu“ (a najmanje za njegovu „Robinjicu“, u koje je čisti hercegovački govor), za koju on sam kaže, da ju je napisao dubrovačkim narječjem, da bude „pripovijetka razumljivija i ugodnija dubrovačkomu puku“. Ali ako je ona po tom razumljivija i ugodnija dubrovačkomu puku, nije tako ra-

Digitized by Google

zumljiva i onim čitaocima, koji nijesu rodom iz Dubrovnika te ne poznaju dubrovačkog dijalekta, koji i ako je veoma nalik na govor, što je u Hercegovini, ali ima opet i svoje osobine te nije navlast tako čist i lijep, kako hercegovačko narječje, jer je silno natrunjen talijanizmima, koji uho ne-Dubrovčana neugodno diraju. To je dakle i uzrok, što se Vodopićeve pripovijesti pored svih ljepota, što imadu, izvan Dubrovnika i južne Dalmacije uopće slabo čitaju. Ali to je, čini se, općenita mana dubrovačkih pisaca, da oni u svojim djelima upotrebljavaju rado dubrovačke provincijalizme, držeći po svoj prilici da je tako dobro, što su i stari dubrovački spisatelji pisali pretežito na dubrovačku. Takovih je nazora bio i pok. Vodopić, kako se vidi po jednoj njegovoj raspravici, koju sam ja našao u njegovoj ostavini tamo još od god. 1856. s natpisom „Nešto o sadašnjijem prevodima". Iz ove radnjice, za koju ne bih umio kazati, je li bila igdje štampana, izvadit ću samo ove brazde na potvrdu toga: „Klasićizam Hàrvatsko-Dalmatinski utemeljen je spisateljima prošastieh stoljetjah. Oni su izvorno pisali, er su pàrvi pisali; njima je dopušteno bilo odlikovat se; ali to odlikovanje nije zavisilo o inomu, nego što je svaki piso u čistomu naričaju puka, sred koga živio je. Mi paka potomci njihovi imali bismo biti zadovoljni, kad idemo upored s njima, i hodeći teziem putom, cienim, da bismo bili izvàrsni u spisanju". A na drugom mjestu brani ovako dubrovački govor: „Znam što se veli sada o dubrovačkom naričaju, koliko se huli i njime podruguje kô jednom talianštinom; ali vjere mi, nije ni toliko pokvaren, koliko se cieni. Istinabog ima dosta pogrješaka u njemu cieć na-

Digitized by Google

vedenih talianskieh rieči i ustroja jezika, uzrokovano od množine inostranacah i činovnikah, koi napučiše Dubrovnik; ali ima jošte obiteljih, u koiem dosta čisto govori se naški. Pokvarenos ostala je pred velikim svietom, a čistoća pred prostim pukom. Na selu paka, kako u kotaru primorskomu i konavoskomu, jezik još uzdàrži svoi stari duh i narav."

Ovo sam nagovijestio nešto o vrlinama i manama Vodopićevih novela u opće, a sad je red prikazati i ocijeniti i svaku novelu napose.

U „Mariji Konavoci" iznosi nam Vodopić s promjenom nekih većim dijelom neznatnih prilika, naročito u svršetku*, te iménâ pojedinih lica** (od kojih su neka još i danas živa) jedan istiniti dogadjaj iz dobe svoga župnikovanja u Konavlima. Svrha mu je, kako se jasno razbira, ne toliko, da tom gradjom sastavi novelu, koja bi odgovarala svim pravilima prave umjetnosti, nego puno više da nam ugodnim oblikom opiše Konavle i konavoski narod, medju kojim je on toliko godina proživio, a mimogred i da uglavi one seljane o golemim štetama i pogibijama, u koje može uvaliti pojedine kuće i čitava sela barbarski običaj djevojačke grapše, koji se kod njih još i danas pomiče, e da bi na nj zamrzli i povrgli ga. Ova je potonja svrha, kako se vidi, moralna, kršćanska.

---

* Po istinskom dogadjaju zaglavio je najprije Vule (kome je pravo ime bilo Mato Lasić). Ubio ga je neko iz puške. Ali ko, to sudu nije nigda za rukom pošlo obaznati. Tad se po'rvala dva sela, Vulino i Marijino. A Marija umrla je od velikoga straha, da joj ne bi u kreševu radi nje poginulo koje domaće čeljade.

** Osim Marije, glavne junakinje, koja je zadržala svoje pravo ime.

Digitized by Google

Prama tomu prave ljepote te pripovijesti nemaju se ni tražiti zar u njezinu zapletu i razvitku, kako ni u izboru lica, koja nam se tu predočuju, jer je zaplet, treba priznati, slab, radnja sporo napreduje, a lica nijesu odveć izvorna ni sva dosta zanimiva; nego upravo u vjernim i slikovitim opisima, što nam pisac podaje prédjêlâ (kako Cavtata, Sokola, mrcinskog sajma itd.), ðbičâjâ (kako običaja na badnji dan, o krsnom imenu*, braće itd.) i uopće života narodnoga, koji se potonji zrcali ne samo u opisima, nego još više u razgovorima pojedinih lica. „Marija Konavoka“ ima po tom uz estetičnu vrijednost još i vrijednost kao znamenit prilog folkloristici našega naroda, kako pripovijesti Ljubišine i Njegušev „Gorski Vijenac“.

Kako nam se u „Mariji Konavoci“ crta život seljaka u Konavlima, tako nam je u „Tužnoj Jeli“ idilički prikazan obiteljski život pomorca uopće, a napose pomorca dubrovačkoga. Tužna Jele (Jela Paskova) žena je pomorcu Jozu Baldovu. S njim ima dva sina, Balda i Paska, koji kad ponarastu, budu mornari, kako i otac im. Obadva ukrcaju se u isti brod, koji se na jednom putu vraćajući se kući razbije, a oni se utope. Glas o njihovoj smrti živo se kosnu Jelina srca i silno poremeti njezino već po naravi slabašno zdravlje. U toj tuzi i nevolji jedini, koji bi je mogao razgovarati, jest njezin Jozo. Ali je Jozo na moru. Zato mu prijatelji pisali, da se što prije povrati kući. I on im otpisa, da se je već

* Kako mi je pokojnik sam kazivao, napitnica na krsnom imenu zabilježena je od riječi do riječi onako, kako ju je on čuo iz usta jednog Konavljanina.

Digitized by Google

dao na put u domovinu. Žena ga iščekuje kao ozebao sunce. Ali dani prolaze, prolaze mjeseci, prolaze čak i godine, a Joza nema te nema. Jele kuka sama na domu kako sinja kukavica. Od bolesti i ljute žalosti već sasvim iščiljela te legla u postelju, iz koje više ustati ne će. U takovu stanju ona željkuje smrt, samo neka joj Bog udijeli milost, da prije smrti zagrli još jednom svoga Joza. Bog usliša njezinu molbu, i baš na dan njezine smrti vrati se Jozo s morskog puta, na kojem ga neka nesreća tako dugo zadržala, i ona ispusti duh u njegovu naručju. — Ovo je pripovijest. Kratka je i bez velikih zapletaja, kako i „Marija". Slika nije može biti s pogleda formalnog umjetnički posve ni dotjerana; ali je tako istinita, realna, da nam je tražiti glasovitijih primjera u svjetskoj literaturi, koji bi se s „Tužnom Jelom" mogli jednačiti. Sva pravila modernog impresionizma, verizma i kako se još zovu sve nuanse opisivača istine u umjetnosti, nalaze se u toj čarobnoj genreslici. Miris cvijeća, vazduh morski, razgovori mornárâ, gruške kućice i ženice, njihove male zgode i velike žalosti, njihove slutnje i praznovjerja, sve je to naslikano, upravo fotografano onom savršenom plastikom, onim duhom milosrdja i ljubavi, kojim se odlikuju samo velikani ruske knjige. Kako u „Mariji Konavoci" tako se je i u „Tužnoj Jeli" pokazao Vodopić veliki majstor osobito u dijalogu. Ali su i njegovi opisi gruške luke, povratka broda s morskoga puta, zle godine, a nada sve opis Jeline bolesti, njezina snatrenja u postelji i trganja od fizičnih i moralnih boli nenadmašivi.

Ustanak naše braće u Hercegovini i Bosni

Digitized by Google

god. 1875., koji je učinio kraj turskomu nasilju i vladanju u tim zemljama, razgrijavši rodoljubnim žarom vilinske grudi Mata Vodopića, izmami im divnu pjesmu „Robinjicu“, u kojoj nam je, kako i u posljednjoj njegovoj noveli „Na Doborskijem razvalinama“ prikazana živa slika zuluma, kojemu je jadna raja u Hercegovini i Bosni izvrgnuta bila pod tiranstvom turskih paša i begova. „Robinjica“, koja ima za pozorište Hercegovinu, gdje je u Nevesinju pukla prva puška za oslobodjenje, epska je pripovijest u desetercima (Robinjica je djevojče, koje je još djetetom ugrabio majci ljuti Asanaga i odveo u svoju kulu u Stocu, da mu služi i robuje, i koje gorski hajduci, medju kojima je i njezin brat, oslobadjaju iz njegovih pandža); ali je u njoj epski elemenat vas protkan lirskom žicom vatrena patriotizma, koji najplemenitiji izbija iz ovih stihova: „Koja jača majčine ljubavi? — Jal' nježnija brata i sestrice? — Jal' strasnija mlade zaručnice? — Jedna sama svijeh natkriljuje, — Sveta ljubav svoje domovine. — Oj hajduče, Nevesinjska diko! — N'jesi zaman sela izbavio, — Ni osvetno srce samirio, — No da sineš snažan, gorostasan, — Da slobodiš domovinu svoju: — Sini vodjo i mi ćemo s tobom!“ —

„Na Doborskijem razvalinama“* je historijska pripovijest. Crta dogadjaje, koji su se zbili u Bosni oko polovine XVI. vijeka. Na podanku Vučjak-Planine uz Rijeku Bosnu oko razvalina grada

---

* Ovo što je ovdje kazano o pripovijesti „Na Doborskijem razvalinama“ ispisano je gotovo od riječi do riječi iz „Vienca“, god. 1882., br. 8.

Digitized by Google

Dobora, koji je razorio Mehmed II. god. 1463—4., vrti se udes kršćanske obitelji Vraničića, prepleten s onim poturice Čorića. Počinje se sa sužanjstvom staroga Vuka, a svršuje se sa seobom njegove obitelji preko Save iznad Zagreba kod rijeke Krapine u nekome ljepahnome predjelu pitku pašom, obilnu šumom i gorom podobnu svakome ljudskome tegu. Muke i borbe, koje su stale Vraničiće, dok su se iskopali iz turskih pandža, te našli utočište u Hrvatskoj, zanimivim su i zamamljivim predmetom te Vodopićeve pripovijesti, u kojoj se opisivanje predjela, na kojem se dogadjaji razvijaju, takmi sa živahnosti i izvornosti lica, koja pisac pred nas iznosi. Od strane jadne raje evo nam najprije dugotrpnog patnika Vuka, starješine Vraničićeve obitelji, zatim Milana i Andrije, junačkih njegovih sinova, i andjeoske kćeri Milice, koja gine tajnom ljubavi za poturicom Imbrom; a od druge strane evo nam dostojanstvena muhamedanca Adži-bega Useina sa svojim pregalačkim, poštenim sinom Tuslanom, koji se uzalud zaljubi u nedužnu Milicu, te se pokrsti nešto od ljubavi, a nešto od krvoločne ćudi brata mu Muja, prebrodi Savu, te se pridruži Vraničićevoj obitelji. Medju uzornom kršćanskom obitelji Vraničićâ i poštenom muhamedanskom Useina kao otrovni klin zatjerala se kuća poturice Čorića s bijesnim, da ne rečemo, zvjerskim Imbrom, čija odmetnička okrutnost otkriva nam najljuću ranu srodne nam Bosne. Ali u toj kući, baš na Doborskim razvalinama, kao svjetlost moćna kandila u tmini, sjaje nam Andja, Milanova pouzdana ljuba, ostala vjerna križu, koja jedina znade svojim pregalačkim duhom ukrotiti domaću

Digitized by Google

tigru brata svoga Imbre, ali znade jedina i oprijeti mu se, da se spase od zagrljaja poturice, što joj brat za muža namijeni, i da pribjegne u špilju k staroj Cvjetani, savjetnici po pravu dugotrpnog i svetog života, i tješiteljici kršćanskih obitelji u onoj okolici. Cvjetana pripada medju najoriginalnija lica, koja je pero Vodopićevo nacrtalo. Nego nadje li se u ono strašno vrijeme, kad je sila turska palila, ubijala i oskvrnjivala kršćanluk u Bosni, ko bi pružio zaštitničku ruku progonjenicima, ko bi se s pogiblju života svoga nametnuo posrednikom medju tlačiteljem i žrtvom? Tu nam pisac slika ne umišljeni ideal franovca, nego živu sliku onoga, što su bili i radili ovi mučenički redovnici za stado svoje do nazad petnaest šesnaest godina, kad su Turci nedaleko od Hlijevna zaklali posljednjeg fratra mučenika. Otac Danilo je sve svakomu kršćaninu. U špilji, kako kršćani negda u rimskim katakombama, čita on svetu misu, vjenčava u potaji kršćane, a krsti obraćenike, zatvora oči i sprovodi u vječnost staru Cvjetanu. A vani trči od samostana do samostana, da spase od ognja i pohare ove jedine tvrdje kršćanstva, oko kojih novi će se kršćani malo po malo okupiti, da nam poslije tri vijeka uskrsne katolička hijerarhija. Nu medju tim otac Danilo biva pristupačan i muhamedancima, s njegovom pomoći prodadu Vraničići svoju imovinu Vučjak Adži begu Useinu i tim im je utrt put bijegu u Hrvatsku, s kojom fratar drži žive sveze. — I uzgredna lica Vodopićeve pripovijesti zanimiva su i originalna. Evo nam u Čorićevoj kući siromaha Balabana, koji se znade opasati junaštvom, da brani od bijesnog Imbrina napadanja požrtvovnu junakinju Cmiljanu

Digitized by Google

kršćanku, koju je stara Cvjetana postavila dvorkinjom na Doborskim razvalinama, da čuva Andju. Evo nam smiješnog hitroumnog Alije, pravog muhamedanskog Sancho-Panza, koji blaži mahnitost Imbrinu, i kad je sve propalo u Čorićevoj prokletoj kući, sam ostade u njoj, više mrtav nego živ, te se znade za nevolju i krstiti i promijeniti ime Alijino u Ilijino. A gdje nam je posve novo lice fra Luke? „Golem fratar, snažan, vješt vodi, brodar po sedam zakona“ znade on na Bosni pod Modrićem prevoziti i Turčina i kršćanina, ali znade biti po svojoj žadaći andjeo spasitelj prognane bježni, i do potrebe služiti se veslom, kao da mu je handžar, proti progoniteljima vjere.

Vodopić nije htio, kako je mogao, dramatički svršiti svoju pripovijest, kad se Imbro s Balabanom svališe u ponor. On je u svome „Poskupcu“ pratio Vraničićevu obitelj k novoj njezinoj domovini, k našoj Hrvatskoj, te nije bio miran, dok nije znao kazati svršetak svih lica, koja su upletena bila u njegovoj noveli. Kritičari će mu to zamjeriti, ali će mu radoznali čitaoci, a osobito ženskinje, ostati zahvalnim. Ali i oni prvi će mu to oprostiti za ljubav „poskupcu“. A što je to „poskupac?“ To vam je ono, što bismo mi rekli „epilog“ ili „zaglavak.“ Danas taj nije više toliko u modi, zato mnogima ne će biti možda ni po ćudi. Vodopić upotrebivši ga poveo se po svoj prilici za talijanskim pripovjedačem Guerrazzi-em, koji je otraga nekoliko decenija i u Dalmaciji veliki glas uživao, a koji ga ima u svojem romanu „La battaglia di Benevento“. Pripovijest „Na Doborskijem razvalinama“ odaje i u drugom utjecaj suvremene talijanske literature, navlastito

Digitized by Google

Manzoni-a. Tako su neka lica u Vodopića postala prama licima, što dolaze u Manzoni-evim „Promessi sposi“: Milan i Andja braća su Renzu i Luciji, otac Danilo brat je fra Cristoforu, a poturica beg Čorić slika je i prilika don Rodriga. — Što se tiče riječi „poskupac“, kako je naime pisac do nje došao, kazuje nam on sam, a vrijedno je, da to svak pročita, jer nam je tu prekrasno opisan jedan od lijepih starih dubrovačkih običaja.

Ali red je istaknuti, da Vodopićeva pripovijest ima i svojih mana. Preveć se oteže s početka razvitak akcije, neki opisi su preveć dugi, n. pr. zvjerske borbe medju Imbrom i Cmiljanom, a i karakter ovog potonjega čini se pretjeran do neprestana bjesnila. Dijalog, u kojem se pisac u „Tužnoj Jeli“ i „Mariji Konavoci“ pokazao majstorom, nije mu vazda lak i naravan. Jezik, premda je bogat narodnom frazeologijom, nije uzoran, jer ima dijalektičnih nepravilnosti i talijanskih elemenata.

* * *

Sve su Vodopićeve novele cjelovito štampane bile osim „Marije Konavoke“, i to „Tužna Jele“ i „Robinjica“ najprije u zabavniku „Dubrovniku“ — ona god. 1868., ova 1875. — a „Na Doborskijem razvalinama“ u „Slovincu“ god. 1881.; zatim su sve tri izišle i posebice u Pretnerovoj „Narodnoj biblioteci“. „Robinjica“ bila je i prevedena na talijanski jezik od P. S. i Be. S. S., a prijevod, koji je ugledao svijetlo u Trentu god. 1876. bi nagradjen na književnoj izložbi kruga Vikova (Circolo promotore Partenopeo Giambattista Vico) u Napulju. Od „Marije Konavoke“ bili su štampani samo neki odlomci, i

Digitized by Google

to u „Nizu bisera“ u Zagrebu god. 1863. poglavje s natpisom „Krsno ime“ (koje u ovoj ediciji obuhvata poglavlja IX, X, XI.),* zatim u zabavniku „Dubrovniku“ god. 1867. i 1871. poglavlja s natpisom „Pivnica pod kapom“, „Ometa“ i „Braća“, „Drvarice“, „Mato“ i „Badnji dan“ (u ovoj ediciji poglavlja II., IV., VI., VII., VIII., XVI.). Po izvornom planu piščevu u pripovijesti bilo je svega 22 poglavlja, koja su sva imala i svoj osobiti natpis i motto (ponajviše iz pjesama starih dubrovačkih spisatelja), a ovako su bila poredjana: I. Dogovor. II. Drvarice, III. Mrcine. IV. Mato. V. Prvo poznanje. VI. Badnji večer. VII. Pivnica pod Kapom. VIII. Ometa. IX. Krsno ime. X. Soko. XI. Prijatelj i uhoda. XII. Plandovanje. XIII. Župnik. XIV. Doček. XV. Captat. XVI. Braća. XVII. Poklade. XVIII. Godina 1848. u Konavlima. XIX. Povjest Konavala. XX. Smrt Vulina. XXI. Osveta. XXII. Smrt Marijina. Od ova 22 poglavlja izradio je pisac za svoga života potpuno samo prvih 16, 17. nepotpuno, a ostalih pet nimalo. Novela ostala je po tom nesavršena. Ali prije smrti pokojnikove pošlo je ipak za rukom meni i prof. Jurju Cariću da se s njim dogovorimo o načinu, kako bi se imala svršiti, te se u tom složismo, da se uz natpise i motte izostave još sasvim poglavlja XIII. i XVII., a XI. dijelom, zatim da se pomjeri prama kraju pripovijesti i ponešto preinači poglavlje X. te svrši novela dodavši

* Vrijedno je spomenuti, da je Vodopić god. 1854. u jeseni, kad je pok. Kukuljević bio u Dubrovniku, čitao ovomu svoje „krsno ime“ na jednom sastanku u kući pok. Meda Pucića, te je bio od svih nazočnih pohvaljen.

Digitized by Google

joj još ciglo jedno poglavlje, u kojem se ponekoliko odstupilo od izvorne piščeve osnove i od istinskog dogadjaja. Dovršio je novelu g. Carić uz pripomoć piščeva brata, g. Nika Vodopića, čovjeka darovita i naučna, koji je Carićevu stilu i jeziku nastojao podati kolorit jezika i stila, što je u njegova brata. Ja sam cijelu pripovijest ispravio sa strane jezične, u koliko mi je pokojni pisac bio dopustio.

Sad na kraju izričem još želju, da nam zaslužna „Matica“ priredi doskora izdanje ostalih Vodopićevih pripovijesti, najpače njegove prekrasne „Jele“!

Dubrovnik, god. 1893.

Marcel Kušar.

Digitized by Google

MARIJA KONAVOKA.

PO ISTINSKOM DOGADJAJU

IZ VREMENA PRIJE AUSTRIJSKE ZAPREME

BOSNE I HERCEGOVINE.

Digitized by Google

Digitized by Google

MARIJA KONAVOKA.

I.

O Nikolju dne, u debeli mrak, kada ti naš seljanin voli ognjištu i vatri, nego besposlice putima obijati, u nekom konavoskom selu, ne daleko od matice, dvojica se razgovarahu na ulici. Dva su mladića: jedan po težačku obučen i bez oružja, rukama za plećima, naslonjen je na nuglu zida jednoga obora; a drugi golema i tankovita stasa stajao prama njemu. U ovoga je modri saruk oko glave, struka mu je sagnuta preko ramena, dvije puške male i jatagan za pasom, a u lijevoj skinut do zemlje dževerdar, na koji bi se kad i kad malo kao napro.

— Evo ti razloga, — govoraše onaj, što je bio uza zid naslonjen, — ja sam kušao svaki način, ali mi se nešto svidja, kao da ćemo mučno opraviti posao, na koji smo se nastavili.

— Haj djavle! — osjekne mu se drugi, — šta će mi tvoji razlozi, kad mi veliš sad jedno, sad drugo? S prva mi reče: ne boj se, povesti ćemo je; a sad mi kažeš: trudan je posao, ne ćemo ga opraviti i što ti ja znam. Vala si čudan!

— Nu, kumim te Bogom, sudi ti de, — prihvati onaj prvi, čim čučne i prekrsti ruke preko koljena, — evo, ćaći joj ne smiješ o tomu ni prozboriti, pa i nikomu od domaćih; a ona, što sam joj istom narekao, smami se i reče mi, da bi se prije niz stijene

*

Digitized by Google

slomila, nego tamo došla. Da sada kuda ćemo? Nema druge, nego da je prevarimo.

— A mi je prevarimo! Vjere mi, kad ne bih žensku znao da prevarim, ne bih se ni živ da sam brojio.

— A na koju ruku da je prevarimo? Ako je naputimo, da ide sama kuda podalje, lukavija od lisice, domislit će se odmah, pak će prevariti ona nas.

— Što je ne spremiš s kakvim poslom samu u Cavtat ili u Varoš?*

— Pa onda?

— Onda mi pošalji sahiju, da mi douši jedino, na koju stranu da okrenem, a za drugo već ne misli.

— O čudna čovjeka! i baš misliš, da bi ti otišla sama? To bi ona za čas doglasila svojim jaranima i ugovorila, gdje da je dočekaju; pa onda s njima i tamo i amo, a ti — ozebao na suncu.

— Ču li me, — reče malo uzrujan onaj, što je stajao na nogama, premećući dževerdarom s ruke na ruku, — vuk kidiše na stoku, podbije jare pa — s njim u goru; čobani za vukom pucaju, a vuk — ni habera. Vala ću i ja tako, kidisat ću, gdje god je vidim, pak što mi odnese puška i sreća.

— Ne brljaj posla, čelebijo! — odvrati onaj što je čučao; kidisati? — kidisati? — bre more nije to tri a dva pet; to je, Vule, opor komad, koji je red dobro prožvakat, prije nego ga proždereš, da se njim ne udaviš. Stan' malo kušajmo ovu, ne bi li nam kuda ispalila.

— De nu, nek čujemo, — reći će Vule podrugljivo, — ta će biti prožvakana.

— Što je, da je, — slušaj. Ovo je blizu Božić,

* Herceg-Novi.

Digitized by Google

kad sve naše djevojke podrane u drva. Jedno jutro ide ona, a drugo sestra joj. Zapani gdje tamo u potok kod planika za dva, za tri jutra, pa se vladaj po zgodi.

— Pomozi Bože, da si već jednu iznašao! Nek ona samo izadje, pa ne boj se —.

Još Vule dobro ne doreče, kad se blizu njih sori na ulicu medja jednog dóca i ostaše obojica u oblaku prašine od skotrljana kamenja i zemlje. Brže bolje Ivur (tako se je zvao onaj, što je čučao) zamakne za nuglo od obora, a Vule se odbije na pušku i klekne za nešto malo medjice ondje pred oborom. Stadoše tako, dok pane tama od prašine i vidješe, da ih nije niko plašio, nego se samo zemlja sorila. Nu već im ne bijaše stanja, jer u kući Ivurovoj bio je nastao žamor i neko izašao u obor, da gleda, što se ono bješe sorilo. Nu prije nego ih opaze, Ivur otvori vrata i udje u obor a Vule samo što na po usta javi: dakle, kako rekosmo, Ivušo, — omakne kroz lovoriće niza vrt.

II.

Istom bijahu dopjevali treći pijevci i mjesec, koji je bio put užbe, utonuo tamo negdje u pučinu, kad sa vrh sela zukne jak i produljen zvižd. Zvižne prvom, pa nakon malo drugom, a iz sela mu odzvižda drugi slični, — pa onda treći, — četvrti — i u čas se sa svake strane sela oglasi po koji. Napokon počeše promicati zublje, te se gotovo iz svake kuće uputi po jedna i uporavi različnim tračcima put brda iznad sela do pod neku glavicu, gdje bi se ustavila zublja, a s njom i djevojka, koja ju je

Digitized by Google

nosila. Kako bi djevojke dolazile, tako bi se i pozdravljale:

— Dobro jutro, Luce!

— Dobro ti i Bog dao, Pave!

— Jesi li uranila?

— Dobro, a ti?

— Po nekoliko, a je li ti zima jutros?

— Nije ni moja sama. — Reci, mi jesi li jutros prva zvižnula?

— Jesam, — a što?

— Slobodno ti je bio noćas djetić* na razgovoru, i baš nijesi ni oka zažela, kad si ovako podranila zviždati i dozivati u drva.

— Kad ti je bio! — ima tri dni da ga nijesu moje oči ni vidjele, a kamo li da je k meni došao, — i tako veleći otrese o kamen uglijen sa zublje, pak nastavi: — znaš li, hoće li doć Marija u drva?

— Na pamet, da hoće, jer kad sam prošla, vidjela sam gdje joj u oboru svijetli zublja — a čini mi se, da je baš ona ova ozdo, — jest, ona i s njom Stane. —

— A nu ti od onamo Bebe i Jane.

— A nu ti uz jarčine još tri zublje.

— Bome dobro! — bit će nas jutros četa, — pak vragometno dodade: — oj, da nas umije ko dočekat i poplaš . . .

— Muč, zanijemjela, — udušenim glasom i hvatajući je čvrsto za mišicu presiječe joj riječ Pave; — može bit da nas ko i sluša i gleda.

— Nu je! nu je! što ti je bona, što si se prepala? — nastávi smijući se Luce. —

---

* Vjerenik.

Digitized by Google

— Ništa — evo Marije. — Dobro jutro, Marijo!

— Dao ga Bog, dobra drugarice, — odjavi Marija — a evo nas jutros mnoge, baš podranismo.

— Taman tako — odgovori Luce — to baš veljah sada Pavi, ali mi se čini, da jutros nije nešto od ćeipa; bojim se da joj Rade nije —

— O, Luce, ti si nešto živo ručala, — brzo priloži Pave; — Rade nek radi, a mi homo u drva, čini mi se, da smo se već sve sakupile. — Je li još ko za vama išao, Bebe?

— Nije niko; što nas je, evo nas.

— Kad smo sve, hajdmo veselo, — zaglavi Marija, i uputi se svaka, svojom zubljom, brdom u drva.

Istom bijaše počela pucati zora, kad djevojke dopriješe do šume. Tu se razidjoše neka tamo neka amo s kosorom u ruci, iskati gdje bi lašnje i bolje mogle nasjeći drva. Marija okrene niza brda put nekih zelenika, podalje od ostale družbe. Ova, istom stala na dvadeset i drugu godinu života, bijaše srednjega stasa, bijela i rumena kako proljetna ruža, oblih obraza, modra oka kako more, žutih kosa, koje u dvije debele pletenice sakupljene krijahu se pod malom crvenom kapom. Po glavi pokrivena je bijelim ubrusom, kojega kraje, jer ju je studeni vjetar prlio po obrazu, bijaše smotala ispod brade i iza vrata svezala. Zapela je jedan kraj opregljače pod pas, da joj ne zadijeva po gori i počela je kosorom sjeći zelenike.

Pave, druga djevojka iz sela, pretlja i opunija i viša od Marije, prijatna, ako i ne lijepa, slijedjaše je okom i opazivši kuda smjera, uputi se za njom, te sijekući tamo i amo šumu, kako da probira drvo,

Digitized by Google

nadje se blizu Marije. Prikuči lijevom granu zelenike, i čim je stane sjeći, reče joj:

— Jesi li ozebla jutros, Marijo? — čini mi se, da je baš studeno.

— Ne šali se, jer prli po obrazu ovo vjetra, kô da te ko mrazom zaljepljuje —

— Jesi li bila gdje sinoć? — nastavi Pave.

— Doma zapletala čarape. A jesi li ti kuda išla?

— Bijah doli u Jane, nešto njoj pomagala do večere, i vrnula sam se kući u debeli mrak.

— Je li što Jane pripovjedila?

— Ona nije ništa: ali sam ti ja nešto vidjela, obaznala i u isto doba umrla od straha.

— Bome umrla! bit će te što snašlo na raskrsnici, — doda smijući se Marija.

— Ne smij se, Marijo; da znaš ti, što ja znam, vala bi i proplakala.

— Moglo bi biti i to, — de nu de kaži, što je, ako se može.

— Posao je tvoj.

— Moj posao! — he, he, — što bi to, Bože mili, moglo biti?

— Mogu li se pouzdat, da me ne ćeš izdati?

— Čudim ti se, što veliš! ta nijesmo li jaranice i prave prijateljice, da o meni sumnjaš?

— Od nevolje govorim. — Pogleda, to rekavši, Pave, ima li koja drvarica blizu, pak nastavi:

— Sinoć, kad sam se vraćala kući, rekoh sama sobom: baš ću prepriječit preko krsta, pak uz doce, lašnje mi je nego ulicom. Stupih preko medje na Nikovu sijanicu, kad učini mi se, kô da dvoje govore ispod glasa. Stadoh — osluhnuh — jest; u vaș kod vrata čujem, da su dvojica. — Promišljam

Digitized by Google

namah, ko tu ima biti, — a sad? — natrag ne mogu, naprijed — bojim se — što ću, kako li ću? — nema drugo nego zgrći se ondje pod medju, te stan i šut! — Ali ti znaš nas ženske, — ne mogu podnijeti, što ne obaznam, o čemu ona dvojica zbore. — Ter polako — polako krajem medje; negdje lazi četveronožice, negdje se vuci, — sad stupi, — sad se ustavi, — te ala — ala, dok doprijeh pod smokvu nakraj njive. — Poznam već vašega Ivura i Vulu i baš ih zaskačem u ovim riječima: jedno jutro ide sestra joj, a drugo ona — zapani gdjegodi u planike, pak kako vidiš zgodu, tako i radi. — Na što mu Vule odgovori: nek ova samo izadje, pak već ne boj se. — Razumjeh on čas, da se o tebi radi, o moja Marijo! i taman na silu, da te misli ugrabiti. — I još bi bila štogodi uzaznala, ali čuj nesreće! — umrla sam ti, sestro, od straha; i kad sam ti jutros ovdje živa, treba rijeti, da si baš Bogu mila. — Ondje kod klanca bijaše odavna nabreknula medja, a oni daždi od onomadne još više je raspregli! kad — što ćeš ti vidjet, sestro! — u jedan mah, gronu ti vas onaj komad medje — mislila sam, da se brdo sorilo; — o malo ti i ja ne otidoh za njom na put, — ne znam ni sama kako, dohvatih se smokve, ter nekako sunuh se do onoga busa lovora, i tu postrijeh se potrbušice više mrtva nego živa. — Pravo ti kažem, mislila sam, sad ću poginuti; jer velim samo sobom: ako sad Vule skoči, da vidi, nije li kogod za medjom, i opazi me, — eto ti me tu — zaklat će me, kô da me nije nigda bilo. — Okamenih se u lovorici, ni ne mičem se, niti dišem; — kad na Boga, vaši se počeše micati po oboru; Vule odliže niza vrt, a ja ti s malom dušom kući dosegoh. Nijesam ti svu noć

Digitized by Google

zaspala, neg jedva dočekala treće pijevce, te zviždi drvarice, da ti mogu ovo to prije pripovjedit.

Dok je Pave ovo pripovijedala, Marija prestala da kupi drva i pomnjivo je slušala, uzdisala i suze ronila. A kad dovrši Pave, sklopi ruke te zavapi:

— Oj kukavna Marijo! oj jadna ti sam i nesrećna; Bože moj! znala sam ja, crna, da mi onaj pas o tomu radi, nu nijesam mislila nigda, da će tako naprijeti.

— Da kad si znala, čemu mi nigda ne kaza štogod? — doda malo žalosno Pave.

— Čemu da ti kažem, kad me, jadna sestro, ne možeš pomoći.

— Ne veli to; što mi znamo, od kuda nam pomoć može priskočiti? — A reci mi, kako si to obaznala?

— Evo ti kako. Još jesenas hodeći jednom sama put Cavtata, ondje kod Bogdan-dola stiže me Vule, — stigle ga ljute rane prije sutrašnjega dana! Pridruživ mi se u putu, pripovijedati stane, da se misli ženiti, ali da mu je trudno naći za sebe djevojku! jedna je onaka, druga je ovaka, pak to — pak evo — trista nekakvih deka, dok na svrhu dodje, da mi oblo reče, da hoće baš mnom da se ženi. Pogledah ga iznebušena, prekrstih se lijevom, te mu rekoh otprto: — Zaludu ti, kume, muka; to ne će biti nigda za nigda. — A on: — bre hoće! — A ja: — bre ne će. — Ter tamo — ter amo — dok najposlije izvali: — tako mi toga! — ako ne će po volji, biti će pod silu. — Što jadan? — Vala, moli Boga, da sam sada sam; a da nijesam, taman bi vidjela, bi li pod silu. — Života mi! kako se bijaše užestio, prepadoh se, da baš ne uradi što sa

Digitized by Google

mnom, ako i sam; nego Bog izvede onamo iz ulice jednoga Donjegorca s mazgom, koji nas dostigne, i tako ona nesreća ostavi me s mirom. Od tada poznala sam, jadna, da i on i Ivur o zlu mi rade; ali ne mišljah, da su tako priprli. — Aoh kukavoj meni! — može biti da ona hudoba i sad je gdje tudar; — i tako govoreći ublijedi i opeta obori suzama.

— Muči, veli joj Pave, — muči, sestro, nije slobodno, a ne može ni bit, jer je istom sinoć bio dogovor. — Ne plači, čuješ, — otari se — kupi drva i naloži breme, ja ću zvati drugarice, da idemo; ali kumim te Bogom! nemoj se odati, kô da što znaš.

— Ni crna zemlja ne će znat: — a hvala ti kô sestri.

S razgovorom svršiše i branje, i čim stadoše nalagati, druga družba bijaše jur s uprćenim bremenima uputila niza brdo put prvih počivala. Tu se pričekaše, te skupa jedna za drugom hajde put sela, neke razgovarajući se, neke popijevajući, kako je kojoj bilo za volju. Samo Marija bijaše zamišljena i mučeća; pod glavicom vrh sela rastane se s drugaricam i utrudjena s unutrnje muke jedva doma dopre.

III.

Pod Kitom, najvećim vrhom hridne i uznosite Bjelotine, i jošte malo put sjevera nastanjena je kaznačina mrcinska. Sa sjeveroistočne strane štiti je i dijeli od turske zemlje samo brdo, a s gornje put sjevera ostaje joj plodna prodô od Prapratna. Ova doseže do Podgradine, gdje je stražarnica ćesarskih vojnika; jer je tu granica i prolaz turskih ljudi, koji silaze dvaš na nedjelju, u ponedjeljnik to jest i u

Digitized by Google

četvrtak, na Tabor pod Varino brdo u Mrcine. Zupci i Korjenići ponajviše silaze i dogone luča, koji služi Konavljanima za svjećila; u različne zemane pak lijesa za bačve, kozladi, brava, goveda, kokošinja, vintuša, jarebica, zeceva, krtola, glavatog kupusa, masla i sira. Mjesto toga pak kupuju u Konavljana vina, rakije, suhih smokava i drugog voća, a kadno kad sijerka i brašna. U taborski dan mnogi svijet okrene iz Konavala na Mrcine, neki da kupuju, neki da prodavaju, a mnogi besposlice. Taj dan na Mrcinama ne čuje se drugo nego žamor ljudi, vika Vlaha, klopot konja i buka životinje. Promiču ljudi tamo amo, svak, rekao bi, da je u poslu: onaj goni, ovaj odgoni, onaj kupuje i pogadja. Ondje vidiš jedan skup pod voćkom, gdje tiho razloži o trgovini; ovdje, gdje se inadi, jer ne može da se pogodi.

Pivnice pak — a ima ih četiri tu blizu — pune su Konavljana, nu osobito ona kod oraha, za crkvom, jer je kod nje mesarnica. Kad u nju uljezeš, vidiš odmah nad ognjem strahovit kačuo, u komu se kuha mesa svake vrste, a oko njega neko s vilicama, neko sa sinijom čeka, kad će mu kuhač izvaditi komad mesa, koji mu je podao da skuha. Krčmar se ne odmiče od bačve, čepa ne zavrnjuje; desnom dodava punu natočenu bokaru, a lijevom drugu praznu prima i pod čep postavlja, da je natoči. Vika i tiska ljudi, mlaćenje noža po sinijam, klopotanje bokara, — i sve to kad i kad začinjeno kojom psovkom, činilo bi nevještu da pomisli, da je došao, ako ne u pakao, a to barem nekud blizu.

Nekoliko dana poslije onog razgovora s Vulom, otide Ivur na Mrcine, da kupi dva tri brava, jer je tom trgovinom premetao. Kod Tabora se susrete s

Digitized by Google

prijateljem, namigne jedan drugomu, uhvate se za ruku, pozdrave se i Vule upita Ivura, je li ručao; a kad mu je ovaj odgovorio, da je još o samoj rakiji, pozva ga onaj sobom pod Orah u pivnicu, gdje bijaše dao pripraviti ručak, jer mu se je nadao, da će iziti na Mrcine.

Kad bijahu opremili svoje posle, Ivur kupio dva ovna, a Vule luča i kupusa glavatoga, uputiše se put pivnice i došavši pred vrata, snimiše puške s ramena (jer na Tabor svak ide pod oružjem) i utiskaše se ne bez truda u pivnicu. Vule otide na kačuo i reče kuhaču. da mu izvadi pleće, koje je dao skuhati. Ovaj, vas poliven skvarom od juhe, zalaćenih rukava do ramena, zastrt s nešto ogrnjača masna i crna, kako kačuo, prihvati duge neke gvozdene vile, a na vrhu zakučaste, zabije ih u kačuo i potegne s prva dva, tri različna komada, dok nabrba u onoj čorbi pleće iskano. Izvadi Vule nož mali iza pasa i s vila nabode njim pleće, pa ga doda Ivuru, a on otide ka krčmaru, zaiska, da mu utoči oku vina i da mu da jednu siniju. — Evo ti vina, — veli mu krčmar: — ali za siniju, ako nema tamo koja prazna, ovdje kod mene nema nijedne; da ih bijaše trista jutros, svih bi bili raznijeli.

— Ala! nemaš? da na čem ja jutros imam rezati, zar na tlima? — odgovori jačim glasom Vule, primajući bokaru s vinom.

— Pa meni kažeš?

— Tebi, da komu! — daj službu, kad hoćeš platu.

— Haj Boga ti! ne zanovetaj tu jutros sa mnom; jer imam i drugoga posla. Rekao sam ti, vidi tamo, ima li kakva prazna, pak je uzmi; vidiš, da se od

Digitized by Google

bačve ne mogu maknuti. — I tako veleći prihvati u drugoga bokaru, natoči mu je i doda.

Vule zaškripi zubima, obazre se tamo i amo, dok ugleda nakraj sopre jednu siniju, s koje istom bjehu svršila dvojica da jedu; zatrči se, uzme je i prospe s nje nešto kosti, pak otide k Ivuru, koji ga čekaše s mesom u dno pivnice kod jedne prazne bačve.

Smotaše struke poda se na zemlju, zasjedoše, staviše medju se meso i bokaru, a Vule izvadi iz torbe komad brašenice, izreže pleće i pričeše da ručaju.

— Dobra mesa, kume! — reče Ivur, kad se založi dva tri puta.

— Dobro, baš dobro! — odgovori Vule. — Jutros rano tu Zlojo Balić zakla jednoga dvisca posve debela; razgrabiše se, brate, na tomu, jedva sam oteo ovo pleće; jer sam znao, da ćeš doći. De nu, pij, — da je i meni, jer sam žedan.

Prihvati Ivur desnom bokaru, a lijevom otare usta i zasuka brke, nazdravi, pa prigne.

— Od Boga ti zdravlje! odjavi mu Vule. — Ali ja ne mogu biti zdrav, kad si me izdao kô Juda Boga.

— Što ono reče? — prihvati Ivur, dižući s usta bokaru i osisavajući brke od vina. — Što ono reče? ja te izdao?

— Ti. Ne reče li mi, da zasjedem za dva, za tri jutra u potok kod zelenika? Pak što bi? Evo ima deset dana, da čekah zaludu, pak nema ni svatov' nī od svatov' glasa, kako veli popijevka.

— Jadan brate! jesam li ti rekao, da je lukavija nego sto vragova zajedno. Bila je nakon onoga večera dva ili tri puta u brdu, nu doista se nečega

Digitized by Google

sjetila, jer ni jednom već nije htjela da otide, nego je vazda slala sestru.

— Ja se bojim, da se ti nijesi štogod gdje izustio.

— Nijesam, Vule, moga mi zdravlja i ovoga mi kruha! — uzme komad kruha te govoreći poljubi ga i opet položi do sebe.

— Da, koji je vrag?

— Reci mi malo, koji su bili s tobom u planikama?

— Pa što? da me nije koji od njih izdao! — haj duše ti, ne bali!

— A što ti znaš? Može biti onaj, u kojeg se najviše uzdaš, da te je izdao.

— O luda čovjeka! Prije smrt nego to. Evo, koji su bili: Šišo, Peran, Gjurko i ja i Bog mi te veselio; ko hoćeš dakle od ovih da bude?

— Ha, Peran — Peran — vala! tebi je Peran i sveti Antun sve isto, a ja se bojim, da baš ne bude on, koji ti radi o hili*. Spominješ li se one pojate? ko je bio s tobom, kad si je upalio? — Peran. Pak prije tri dni počelo se ćukati, tako da ti se je odmah trebalo naći u Trebinju i postati nekoliko, dok je posao izdušio.

— Vala, čuj me! ovdje nema druge nego raditi sam o sebi. Stat ću joj na stopu, a evo do deset dana Božića; ako mi se desi zgoda, ne rekavši išta ikomu, skupit ću pet šest druga, pak ću je taman s kutnjih vrata ugrabiti. A Peran, post mu se ohladio! platit će mi je.

Ovo reče, pak se napije, skoči na noge, zasuče brk, te udari rukom po korama jatagana i jedovito

---

* Hila, prijevara.

Digitized by Google

zaškripi zubima gledajući tamo i ovamo. Ivur, kako da nije njegov posao, zagrize još malo kruha i ocijedi bokaru. Digne se zatim na noge, uzme struku, baci je preko ramena, prihvati dževerdar i reče Vuli:

— Što god znaš, radi, dali u brzo; jer se bojim, da ti je drugi ne odvede, a ti ne ostaneš puhajući u šake.

— Drugi odvede? — bre, ko je taj? — neka ga samo vidim! — neka vidim, gdje je taj, post mu se ohladio! koji će samo na nju ruku staviti. — I veleći tako zažari se vas u licu, namrdi obrve tako, da mu oči pokriše i vadeći na pola jatagan reče iza zuba: — Kad ga ne bih gdje drugovdje mogao ubiti, zaklao bih ga na odru onu noć, u koju bi se oženio — opet silom turne jatagan u nožnicu.

— Ne bleji tuda, reče mu ispod glasa Ivur: — hoćeš li, da te ko čuje? Radi, a muči i imaj pameti, da gdje ne naletiš.

— Ja ću je imati, — a vala! imaj je i ti i nadaj mi se u božićne svece.

— Dobro došao! — zaglavi Ivur i izidoše iz pivnice, kad je Vule platio krčmaru harač.

Istom ovi izidoše, izvuče se izmedju bačava ne vele daleko s mjesta, gdje su Vule i Ivur ručali, jedno momče srednjeg stasa; brzim korakom stupi na vrata pivnice, pogleda tamo i amo, kako da gleda, kakvo je vrijeme, počeše se iza uha, nešto reče sam u sebi, pak se povrne u pivnicu, plati krčmara i brže bolje okrene niz Mrcine.

IV.

Omakao osmi dan prije Božića. Noć je nastala, noć mrkla, rekao bi, da je nebo na zemlju palo. —

Digitized by Google

S gornje strane konavoskog polja povio brda debeli mrak, a s donje do sred Ilijinog Vrha pritisnula gusta magla. Vjetra ni daha, premda oblaci nebom lete, tjerani nekom skrovenom silom. Gluhim i strašnim nekim mukom sve je obuzeto: jejina ne buka, riljak ne lebdi, utva na vodi ne kvrči, niti prelijeće, — sve je mrtvo. Samo Ljuta tekući niza vrelo i Konavoštica niza žalni svoj potok, sad revući, sad prestajući, kô da ih nekakva sila uduši, bûdê od časa do časa ovo mrtvilo, i osamljenu putniku još veći strah zadavaju. Znak je ovo, da se primiče ona bijesna juževina, koja kad zadme, ne zna da se ustavi.

U strahu čekaju Konavljani zoru takih noći, a kadgod se prije zore podignu s motikom i s kocima, da pregledaju obale i utvrde ih, gdje su slabije, da im voda ne bi baštine raznijela.

I stari Mihajlo, otac Marijin, brižljiv mimo ostale, ugledavši noć ovu s prozora, brže bolje dozove domaće, da se pospješe Boga smoliti, večerati i otić spavati, neka bi sutra prije svanuća pritrčali pregraditi i utvrditi obalu Konavoštice na Crnilam, gdje se je bojao, da mu voda ne premetne i ne pokvari bližnji vinograd.

Svak ga posluša. Nakon večere sidju muški u ognjište, otešu i priprave nekoliko kolaca i lozova pletera za sutrašnju rabotu; zatim pogriju se malahno; pak po konavskome običaju izuju se kod ognja i izvješaju obuću o trklju, zasadjenu na nuglu kod prijeklada, neka im se suši i otidu spavati u svoje ložnice. Domala nakon muških legne i mladja sestra Marijina, dokrpivši neke težačke košulje, neka bi bolje podranila u drva. Već su same u ognjištu Marija i mati joj; ona zapleće čarape, a ova prede

Digitized by Google

kudjelju; nu kao starica a uz to i umorna od danjega stopanjevanja počne klanjati na kudjelji i ispuštati vreteno iz prsta. Kako je počelo ponestajati ognja, Marija pritakne nešto biljica, procijepa ugarak luča, nažeže ga i namjesti na kuku od komoštara, neka bi joj se bolje vidjelo, pak preuzme za čas ostavljenu radnju.

Muk u ognjištu, spojen s gluhim mukom one crne noći, ugadjao se s duhom Marijinim; jer pred tom slabom lučevom svijećom vidio si je veoma zamišljenu i bljedjahnu. Rijetki ali duboki uzdasi i suza, koja bi kradom, kako jagoda, na čarapu pala, izdavali su nje unutrnju muku, i govorili su, da posve o drugom misli nego o zapletanju. Uzdigla bi kadno kad oči k nebu, a spuštala ruke s čarapom na skut, ostala bi tako neko vrijeme ko ti zna što misleći, pak bi usnama krenula i molitvu tihu k nebu upravila.

Tako je radila do ure pred ponoći; kad je sred one mukle tišine prene cokot rekao bi kamička vržena na krov ognjišta. Izdigne glavu, jače problijedi, osluhne; — kad opeta cokot; — zaigravši joj tad srce, zarumeni se i pogleda na mater. Ali ova bijaše zadrijemala na kudjelji. Zovne je tiho: — mati! mati!

— O ja — ozove se starica, otvorajući silom oči oda sna utrudjene.

— Je si li čula?

— Što?

— Kamičak gori — i pokaže rukom krov —

— Nijesam, ćerce, — biti će vjetar.

— Kakav vjetar, kad ga nema ni ćuha.

Digitized by Google

— Zar su vukodlaci, kad nije vjetar? — reče stara malo uskošena.

— Na što Marija nježnim glasom: — On je mati — ne laje zelovo, pozna ga.

— Pasija hrko! ako se Ivur probudi, na zlo smo udarili obadvije.

— Muči; hajde ti gore u kuću, kako da ćeš što uzeti, i uvjeri se, spava li Ivur; ako spava, gredom donesi malo rakije i smokava, a ja ću u toliko poć da vidim, je li on.

Zadjede stara vreteno za pouz od prediva, izvadi kudjelju iza pasa i nasloni je kraj peći, uzme ugarak luča s komoštara i otide u gornju kuću. Marija izide u obor, napipice otvori pregradu, gdje životinja ležaše, ter tiho, tiho, više vladajući se rukama neg li očima dosegne k jagnjilu, pripenje se na njegov krov, da proviri preko zida; nu što hoćeš da ugleda, kad se ne vidi ni prsta pred okom. Ipak postane tu malo časa, napipa kamičak na zidu i vrže ga put neke strane. Pas je kod nje, cmili i vije repom udarajući je po skutima haljine: poznaje živina prijatelja, ali čuva gospojicu svoju, jer u mrkloj noći nema vjere. — Istom onaj kamičak zašuška kroz maslinu, a ispod nje javi se tihi glas: — ja sam, ne boj se. — Pozna taj glas djevojka, — pospješno side s krova, — otvori vraca gornjega obora — pusti da uljeze prijatelj i brzo ih zatvori za njime, — pak se bez riječi uputiše. Zelovo ih doprati do ognjišta, obraduje se prijatelju, koji ga pomiluši i opet se vrne stražiti na svoje mjesto.

Prva uljeze Marija u ognjište i nadje mater već na svomu mjestu s kudjeljom za pasom. Pogleda je

*

Digitized by Google

upitno Marija, a ona klimajući glavom odgovori samo: — spavaju —

Tad uljeze k njima mladić, koji je po obličju imao oko dvadeset i četiri godine, bijaše tankovite uzrasti, širokih pleća, produga i zagasita malo lica, crna i vatrena oka, ošiljasta nosa i malahne nausnice.

Na glavi mu bijaše crven fes s dugom svilenom modrom kitom, koja mu je o desno rame udarala. Ogrnut je strukom vučajicom, drži u ruci dževerdar srebrom navezen, a za svilajem su mu dvije puške male i nož veliki bijelih kora, napulanih koraljom. Netom uljeze, Marija mu digne struku s pleći, a on prisloni dževerdar uza zid kod vrata i pristupivši k staroj:

— Dobar ti večer, tetka Luce, — reče pružajući joj desnu.

A stara prihvativši mu je odjavi: — Dobro došao, Matko, kako si putovao pri ovakoj noći, jesi li zdravo?

— Zdravo sam ti s pomoći božijom; — da kako si mi ti tetko?* —

I to veleći izvadi iza pasa jabuku i pruži je staroj:

— Na ti, tetko jednu malu jabuku, nije kakva bi se htjela; nu kad ih boljih ove godine nema, primi je kakva god je.

— Hvala, Mato moj! hvala — ne gleda se dar, neg srce — odvrati stara prihvatajući s obje ruke jabuku.

— A sad, Marijo, kako ti? što mi je od tebe? — obraćajući se Mato k djevojci, upita je.

— Živa, ako i u zloj koži.

— A ha! — da li je što novo?

— Gdje si bio ovih dana? — nema te, ima komad vremena.

---

* Dundo, tetka jesu kod Konavljana ne samo rodbinska nego i počasna imena za starije ljude.

Digitized by Google

— Gdje sam bio, — svud. Dognao nešto brava u pastrvu, — pak ih posolio, — pak odagnao u grad kože i loj; — pak opeta pogodio nešto vina u Varoši, — te tamo, te amo, — evo ti ima osam dana da sve hodam, da ti ni za čas nijesam mogao doć u pohode.

U toliko Marija bijaše preuzela čarapu i iglu i sjela izmedju matere i Mata, ostavljajući ovomu mjesto slobodno nakraj kreveta kod vrata, neka bi lasno mogao izmaknuti, ako bi se ko čuo kretati u kući. — Mato nastavljajući razgovor priupita je: Kaži, što je novo?

— Znaš o Vuli?

— Pak?

— Evo ti je baš sada nakastio dignut me pod silu, gdje me god nadje.

— Ha! — ko to kaže?

— Jedno ga je čeljade slušalo, kad se onomadne dogovarao s Ivurom tu na ulici kraj obora. A prekojučer Pavo Vukov, vraćajući se s Mrcina, nadje me na Konoplikam, pak mi je kazao, da ih je vidio zajedno na ručku u pivnici pod orahom, gdje i on ručavaše, i štićen od bačve, čuo je gdje se inade, nu nije mogao razumjeti o čemu, radi buke, koja je svedjer u pivnicam; neg samo što je vidio Vulu, gdje je skočio jedovito na noge i trgnuo do pole jatagan, pa opeta zatjerao ga u nožnicu, i ubrao mu je ove dvije same riječi: „u božićne svece".

Mato ne odgovori ništa, neg istegne česu duhana, napuni lulu, uzme arbijom ugljen ognja i zapali. Nasloni lakat na koljeno, odvali dva tri dima, veleći sam sobom: — U božićne svece — hem — nije daleko —. Pak upita Mariju:

Digitized by Google

— A jesi li to komu kazivala?

— Samoj materi; ona mi je sve, njoj ništa ne krijem.

— Dakle ni bratu?

— Bome bratu! — hvala ti Bože! — a kad znaš, da je papreno zrnce kô i ti na zdravlje. Da bi išta rekla, on bi se odmah sriječio s Ivušom. — Vruć jedan, vruć drugi, moglo bi biti i krvi medju njima, — Sačuvao mili Bog! — Volim brigati sama u sebi, nego njemu kazati; a jeda me i Bog od kuda pomože!

Opeta Mato potegne dva dima, skloni glavu i zamisli se malo časa; pak kô da bijaše nešto u svojoj pameti osjekao, obrne se k Mariji, upre u nju ona dva svoja crna oka, koja mu onda još jače zasijevaše i naslonivši joj lijevu na rame, stavnim glasom reče joj:

— Čuj me, Marijo, je li ti milo doći u našu kuću?

Marija nasuprot uzdigne k njemu svoje modre oči, i sklapajući ruke na koljena, nekoliko žalostivo odvrne mu: — Hvala ti, Bože! — zar se ne spominješ, kad sam ti pod kamenom glavicom kod kladenca tvrdu božiju vjeru dala, ili s tobom, ili nikudar. Ja misao nijesam promijenila, — a poznaješ i sam, da sam na riječi.

— Dobro. — Znaj dakle; ja sam nešto s bratom ti govorio; njemu je milo, da budemo prijatelji, samo da ti ne porečeš. — Slušaj me dakle lijepo; ja ću reći doma prvo večer, ćaći i braći: vrijeme je došlo ženiti jednoga od nas. — Ćaća, znam, reći će: tebe je, Matko; ako si gdje namislio, kaži. — A ja ću u nokta: tu i tu ćaća, ako je milo tebi i braći. — Čuo

Digitized by Google

sam češće ćaću o tebi dobro govoriti; — on će mi odmah reći: da ti bude sinko, — a braća ne će poreći. I tu na badnji dan ugovor ima biti, nemoj da nebo pane.

— Lijepo i skladno, — odjavi mu Marija — a ko će doći ugovarati?

— Ko? — vala niko drugi nego sam mi ćaća. — Moj stari i tvoj stari, — što oni zavežu u poštenom domu, tvrdje i skladnije ne može bit. — Pak tada, — dušu mu ljubim! neka vidim, ko će me ometati!

— Ah Mato, moj Mato! Vule je pas; kad se to pronese, on će nastojati, da te ubije.

— Ubiti?! — bre — što je u njega deblja koža na trbuhu nego je u mene? — Ako se budemo tjerat, baš ćemo se tjerat. — Kremen ti, kremen mi, pak kud ispali. —

— Muči, ne govori tako, — presiječe mu djevojka. — Ja ću umrijeti, prije neg se naš posao složi.

— Idi ludno! — Bog vidi, što je uprav, — on će pomoći; — mi nastavimo pošteno, kako smo i do sad, pak ne bojmo se. — Da sam htio naopako, mogao sam: Ja sam ga mogao i noćas, hvala ti, Bože! ubiti ovako — na — (i tako veleći smjeri čibukom u Mariju) ali nijesam, jer se Boga bojim, nego sam ga pustio proći, da se nije ni sjetio mene.

— Kuku meni! jadna ti sam! — gdje si bio noćas? o Mato! — kliče Marija iznebušena, puštajući čarapu i iglu na tle.

— Vidji je lude! — muči, šta vičeš? — gdje sam bio — gdje sam bio? — Ja znam sve, osim kad ću umrijeti. — Ja sam znao dosta o tom poslu i taman noćas bio sam ti uprav zasio u Čupića pod

Digitized by Google

smokvu usred progona — Vidio sam kakva se noć spravlja, — crna kô jaz, baš za šićarine. Odmah promislih na Vulu, onakomu psu zgoda spustit se u našu stranu, a da ga iko ne opazi. — Vala! — rekoh — idem da ga gdjegod zasjedem i da ga pazim. — Šapnuh bratu Pavu, — te iza večere obadvojica u progon. — Bijaše oko četiri ure noći, kad eto ti nekoga uz progon. — Lezi uz samu medju — slušaj — zapri očima — nu šta ćeš, da ugledam? — ne da crna noć. — Kad već bijaše kod same smokve, da sam mogao rukom dohvatit ga, ikoliko prema ždraku nadazdreh dvojicu, — prvi bješe Vule, — poznah ga lijepo, — lazi samodrug put sela; stigne na put novi i obrne na lijevo, — kuda? — ne znam. Kad više ne čuh njihova bahata, brže bolje i ja na put te uz ulicu do u tebe za kuću. — Tute sam stajao više od ure, ne bijaše čuti nikoga; onda otpravih Pava kući a vrgoh kamičak na ognjište.

— Ah! moj Mato! jesi li mogao poginut noćaske! — zavapi Marija sa suzama na očima.

— A mogao sam i ubit, odvrne Mato, — pa vidiš, da nijesam ni jedno ni drugo. Što bilo, to i prošlo, kad se nije ništa dogodilo, o tomu već ne govorimo. — Jedna mi je misao; sve se ubijam u pamet, kudara je Vule zamakao? — i je li gdje ovuda oko kuća ispalio?

U riječi, u kojoj bješe, razlaje se na jedan mah zelovo i nahripi u gornji obor oko malih vrata, otole skoči na jagnjilo i nasrne laj i kô da ga po zubima mlatiš. Marija problijedi kako krpa, i nehotice stisne mater za mišicu. Lucija, koja se bila prislonila uza zid i slatko zaspala, niti čula razgovore, ni psetovo

Digitized by Google

lajanje, prene pod rukom kćerinom i stade iznebušena gledati od Mata do Marije, što im se bijaše dogodilo. Djevojka samo joj reče: — Čuješ zelova, kako je nahripio, — i zamukne. — Grdna misao šine je tada preko pameti, misao krvava, misao ubojstva. Ako je Vule prošao amo — mislila je —, kako je kazivao Mato, da ga je vidio, evo ti ga baš sada oko kuće, ili da uhodi, ili k Ivuru. — Ivur čuti će kučka, ustati će, a tada kuda će Mato? na dvor ne, jer će ga dočekat Vule i ubiti. Ostati u ognjištu, — ni tako; jer ako ga nadje Ivur, stati će bučiti, da se selo razlijega, — meni isprevratit će svašta, — na viku skočit će mi brat, — Pero — Mato — Ivur — vrući sva trojica, — pobit se — udarit se — ranit se. — Ah! jadna Marijo! — i ove dvije riječi, sklonivši glavu na prsi, suznim uzdahom izusti.

Mato sprva pogleda Mariju, pak stane osluhivati. U neko doba, kako da ga je nešto obolo, skoči na noge i makne se da uzme pušku i struku. Marija, premda zamišljena, sjeti se njegove misli, zato brže nego munja sune se na vrata ognjišta, prepriječi mu put i hvatajući mu dževerdar plačnim glasom počne govoriti mu: — Ne — ne ćeš, kuda si namislio? zašto hoćeš, ili ubiti, ili biti ubijen? Vidiš kako se Boga bojiš! — Nu Mato zažarena lica i očiju s jeda prevraćenih, ne sluša je, već hoće da izmakne na dvor. Ali ljubav je silna: Marija, pustivši dževerdar, svije mu se oko života i stade ga zaklinjati životom, zdravljem, Bogorodicom, da se barem za malo časa ustavi, zovne i mater u pomoć, koja i pritrča i na ovaj način uze ga glaviti: — kud ćeš ludovo? ona pasija hrka od zelova ovako nahripi kad obonja kakvo tudje pašče da prolazi, —

Digitized by Google

sjedi jadan, malahno se umiri — ja ću izać, da vidim, čemu pas laje, — i ti stan' ovdje, da te ko iz kuće ne opazi.

Dok se oni tako inadijahu u ognjištu, umiri se zelovo, i povrati se prijašnji muk na dvoru. S toga opeta nastavi Lucija: — Vidiš li rdjo, jesam li ti rekla, da nije niko, nego kakvo pašče? Sjedi ja — sjedi još mrvu, pak ćeš i otići.

Nije hotio, ali nije mogao na ino Mato, nego sjede. Premetne dževerdar preko koljena, pregleda mu prašnik, namjesti bolje male puške i nož za pasom, pak zapali čibuk. Sve tijelo bijaše mu se uzigralo s unutrnje sile, mučao je i uho napinjao, hoće li gdje štogodi čuti.

U toliko Marija prinese mu neke smokve i rakiju; a on dohvati samo dvije smokve, založi se, donese rakiju do usta i istom srkne, pak je vrne pitajući čašu vode. Donese mu je, napije se do voije, ispuhne lulu, smota struku preko ramena, nabije bolje kapu na čelo, ustane i rekavši s Bogom izmakne na vrata.

Potrča djevojka lagahno za njim, stigne ga i ustavi kod malih vrata gornjega obora, i ne htjede mu otvoriti, dok pomnjivo sve naokolo ne osluša, čuje li se kogod; pak držeći ruku na štencu od vrata, reče mu:

— Daj mi, Mato, vjeru božiju, da ne ćeš nikuda sadara, nego uprav kući.

Pogleda je on i osmjehne se. Na što opeta djevojka:

— Čemu se smiješ? Daj mi vjeru božiju, koju te pitam; kad si je mene pitao, ja ti nijesam smijehom odvrnula.

Digitized by Google

— Nijesam dijete, — odjavi joj stavno Mato: — da kuda ću u ovo doba, nego doma? Evo ti vjere! — i pruži joj desnu: — a sad puštaj me.

Marija mu uhvati desnu, pa tiho, tiho otvori i reče mu: — Bog ti bio u družbi i blažena Gospa. Dobra noć!

— Dobra ti i bila! — odjavi joj on, odaljujući se hitro.

Gusti mrak otme ga udilj Marijinim očima. Nu premda je ova pomnjom zavrnula vrata, pripenje se na običajno mjesto i, dok je mogla čuti bahat njegovih noga, nije sašla. Najposlije, ne čujući već ništa, uljeze u kuću i otide k sestri u ložnicu, a stara Lucija pripreta oganj, pak i ona otide na počinak.

V.

Stvar je čudna, da Konavljanin, premda je dotegao do neke mjere kulture, i zna bit uljudan i prijatan sa svakim, kako malo koji težak, nije ipak pometnuo stare običaje prama ženskomu spolu. Posve je malo onih kuća u Konavlima, u kojima bi muž držao svoju ženu ne za sluškinju, nego za drugu i pomotnjicu; u kojim se otac ne bi cijenio tako gospodar svojih kćeri, da ih može poturiti, kuda je njemu drago, ne čuvši prije prignuće njihova srca. Radi toga ima još puno kuća, u kojim su ženske sasvim razdijeljene od muških, napose jedu, napose — ako je ikoliko veća obitelj — zimi se griju, malo se slušaju u ikakvu poslu, pače, ako bi se usudila koja medju muške riječ uložiti, svedj joj je odgovor: za vas je žene kudjelja, a gdje ljudi govore, vama ne ima mjesta.

Digitized by Google

Dogadja se s toga, da osobito u vjeridbama niti djevojka sluša prignuće svoga srca, niti pravom ljubavi pristane k mladiću, sebi odabranomu, nego je u svemu i posvema podložna volji starijih. Gdje otac vidi, da mu je bolje za kuću, za prijateljstvo, da umiri kakvu zavadu, da uljegne u plemstvo veće, tu po svaki način treba da njegova kći bude udata. Bilo joj, ne bilo milo, na to se ne pazi. Hoće li ona biti mirna i u ljubavi sa svojim drugom, ili nesrećna za vazda, o tomu se ne zbori. Veli se samo: bit će joj dobro — kruha ima, vina ima, jaspre ima, svega ima, kud ćeš više? — bit će joj dobro. Nu niko ne pita, hoće li biti ljubavi, hoće li sloge, — stvari, koje su prva začina ženidbenoga uživanja.

Uz to djevojke same, ne poznajući onu ljubav, koja se poradja izmedju dvojega radi jednakih ili sličnih prignuća srca i nalikosti ćudi, malo mare danas imati jednoga vjerenika, sjutra promijeniti drugoga. Koji bolje daruje, koji više obeća, onaj je vazda dobar došao; — uzrok u Konavlima mnogih smuća i šteta. Gotovo se zaludu oni, kojim je predata pomnja duhovna Konavljana, muče s mjesta istine i u kojoj izvanjskoj prigodi dokazivati, koliko je štetan i nepristojan taj način vjeritaba. I sami Konavljani zaludu vide nepodobnosti, koje se iz toga izliježu, jer korist, koju iz svega toga vade, posve je mala.

Ovo velim svekoliko u općeno. Ali treba reći, i s pravom, da ima tamo i amo kućâ, u kojim se je poznala ova istina, u kojim ženske nijesu držane za stvari mrtve, nego za potrebite osobe, te otac ne će prije ikomu obećati svoju kćer, što ne bude s njom govorio i dobro je iskušao.

Digitized by Google

Medju ovakim je bio stari Mihajlo, otac Marijin; on je velio: — Ja kad sam se oženio mojom Lucom, bilo je milo i meni i njoj. Mi smo se odabrali, roditelji su nas blagoslovili, pa me i Bog blagoslovio i pomagao i vazda sam zato imao mir u kući. Ja ne ću dakle, da moja djeca mene proklinju, ne ću ih nigdje silovati, nego baš što odaberu. Hoću da me slušaju, ali pod silu ih ženiti, udavati — vala ne ću!

Kako su u ovom načelu odgojena bila sva njegova djeca, dva sina i dvije kćeri, to su ona iz malahna počela da slušaju slobodu srca i razumiju, kad bjehu na neka godišta došla, što znači slijediti prignuće srca, što li silu. Marija, koja je od naravi osobitom ćutljivosti bila nadarena i koja je drugačije mislila nego ostale Konavoke, došavši na godišta, kada djevojačko srce ište druga, na kojeg bi se moglo pouzdano nasloniti, stane da traži medju mladićima svoga sela onoga, s kojim bi mogla, kada bi nje vrijeme došlo, srećan život provesti. U tomu je traženju potratila nekoliko vremena: različni su k njoj pristupali, s njima bi se prijateljski nu stalno zadržala, ali kada bi ih spoznala i ćud im izmjerila i vidjela, da se s njezinom ne slaže, na lijep bi ih način od sebe odalečila. Zamjeri na svrhu Mata Matijina, mladića svoga vrsnika, skladne kuće, dobre pameti, ćudi i srca, vrijedna sokola u prigodi, i ako mirna, radišu na domu i neprijatelja svega onoga, što plahu mladost raspršuje i šteti. Odgojen od mudra i razborita oca, poznavao je Mato i gojio slobodu svoga srca, jer ga otac nije nagonio, nego ga je samo upućivao, da neopazno ne bi gdjegod posrnuo.

Ovoga zamjeri i ovaj joj srce pritegne; nu kako stidljiva djevojka sram je bijaše sebi samoj svoje

Digitized by Google

prignuće otkriti. Kad bi joj koji put na nj oko pobjeglo, opet bi ga brzo svrnula od straha, da se ne bi komu očitovala nje zamjera. Ali i Matu bi češće puta, osobito kada bi je vidio u svetac kod crkve, išlo ne znajući kako oko na Mariju. Nje blagoća, nje krotkost, nje stidljivost nevidjenom mu je nekom silom srce plijenila. Više puta pazeći je u skupu, ne sjećajući se, upro bi u nju svoje zjenice, razgledajući po toliko vremena čistoću nje odijela (što se mnogo broji u Konavlima), koje je nadsijevalo ono ostalih djevojaka, mjereći nje razgovor, nje vladanje i u svemu je nahodio bolju od drugih. Mariji ne ubjegne ovo često pogledanje Matovo te bi ispod sebe ukradom i ona na nj oko obrnula, ali tako hitro, da ne bi niko zapazio. Kad bi se u tim pogledima oči i oči susrele, tada bi se oboje kako zastidjeno k drugoj strani okrenulo.

Počeci ovo bijahu njihova poznanja, počeci u sebi malahni, ali od njih veoma dobro razumljeni. Od pogleda dodjoše zatim na pozdrave: — Dobro ti jutro! — jesi li dobro uranio? jesi li se umorio? — i tim sličnim. Pa koji kratki razgovor u susretu putem, pa na derneku u Gospe od Zaluga plati Mato kavu Mariji, a ona mu darova slast.* Pa na derneku u svetog Antuna ponovi isto, a ona mu odvrati kruhom i jajima kuhanim; suviše poigraše za-

---

* Na derneku (sajmu) u Konavlima mladići počašćuju obično djevojke kavom ili drugim kojim pićem; ako je to samo za prijateljstvo i poznanje, djevojka odvraća darujući kakovu poslasticu onomu, koji je počasti; kada nije samo prijateljstvo nego ili potajni vjeridbeni ugovor medju mladićem i djevojkom, ili samo ufanje buduće vjeridbe, tada djevojka odvraća kruhom tvrdim (što Konavljani zovu po talij. **škanata**), kuhanim jajima, sirom i drugim.

Digitized by Google

jedno u kolu. Pa naprijed i naprijed, dok ročiše sastanak na kladencu pod Kamenom glavicom. Tu se sastadoše, tu opovidješe zamjenita svoja prignuća, tu uhitiše božiju vjeru, ako iz kuće ne bude zapreke, da se ni prevariti ni ostaviti ne će, nego zaručiti se, kad vrijeme dodje i stariji odrede.

Od toga je dana mirnije kucalo srce Marijino i misao, da je našla prijatelja, na koga bi mogla pouzdano slabost svoju nasloniti i toliko radost koliko žalost s njim ljuveno dijeliti, na vrijeme joj je činila, da kuša onu unutarnju zadovoljnost, koju čisto srce može ćutjeti, ali mučno izreći. Mato se takodjer zadovoljno radovao sam sobom, jer se bješe ovaj seoski cvijet njemu obećao, ali nikomu nije hotio da očituje svoju radost, znajući, koliko su ovakovi ugovori u Konavlima podložni nenavidnosti, mrmošanju, inadu, štetama i grapšama djevojačkim. I radi toga je svedj imao oko na Mariju i sve ono, što bi se nje moglo ticati, imao je način da obazna, te kao mladić vrô, razborit i slobodan umio je, da sačuva sebe i nju od dosta potajnih varaka.

Ali ovaj njihov mir nije mogao tako u dugo trajati. — Treba znati, da u Konavlima bilo je i ima jošte nekakvih mladića, odgojenih u samovoljnosti, koji ne znadu što znači mir, sloga, poštovanje tudjega, podložnost razlogu. Vazda siloviti, pokoja nemadu, nego kad dodju vrha onomu, što cijene, da se njihovoj sili oprječuje; složni su s drugima što su na njih nalik i to samo u zlu; poštuju tudje, kad ne mogu doprijet do njega; u nož za pasom, u pušku o ramenu vas razlog svoj postavljaju; oteti djevojku tudju, živjeti u kavzi njihovo je junaštvo.

Vule Petrov iz Pobrdja bijaše ovakav; dobar

Digitized by Google

djetić, da se inadi za granicu s Vlasima, ali za Konavle škodan. Ovaj od šesnaest godina s puškom o ramenu, a s nožem za pasom poče da se povodi za onom družbom, za onim skupima, u kojim se je samo o inadu, o junaštvu, o osvetama besjedilo. Zamantran takim mislima nije se štedio pogibija, da ukaže svoje junaštvo i da može i on štogod o sebi u skupu pripovijedati. — Negda u potjeri za Vlasima, ako bi na stoku udarili, negda u družbi da užeže koju pojatu, negda u klancu, da dočeka koga, negda u kavzi, ne da je razmetne, nego da je podžeže; — bješe malo po malo tako se izvrstan učinio u silovitosti, da se brojio za jednoga od poglavitih takovih djetića.

Ovaj po nesreći zapazi našu Mariju i videći je gizdavu i vrlu, odluči u svojoj pameti, da ima biti njegova. I sprva može biti, da ga je ljubav k njoj pritezala; ali nakon onoga, što mu odgovori u Bogdan-dolu, kada joj on otkrije svoju misao, i nakon drugih zaludnih kušanja, da je posvoji; on, koji ne bješe naučan, da se iko opre njegovim zamjerama, svu ljubav, ako je ikoliku imao, obrati u silu i začne odluku, da će je oteti na zle, kad ne može na dobre. S toga se sastane s Ivurom, rodjakom Marijinim, ali koji je njemu bio veliki prijatelj, da bi je po tomu putu mogao prevariti; i notnjo je uhodio kuću staroga Mihajla, kako učini onu noć, kada se je Mato nahodio s Marijom i starom Lucijom u ognjištu, i prežao je, kako bi je izdajno ugrabio i pobjegnuo.

VI.

Neke dane prije Božića u konavoskim kućam svak je u poslu. Žene peru platno i prtenjače, —

Digitized by Google

nek su čiste, taru bakrena posudja, — nek su svijetla; djevojke šiju košulje, jačermice, dokoljenice, jere na Božić treba da svak štogod novo obuče. Domaćice iščinjaju žito i spravljaju zà mlin; mladje tovare ga i gone. Mladići sa sjekirom preko ramena, a s mazgom pred sobom rane u debela drva da nabave grijanja u dugim noćnim posijelima prijateljima, koji se o Božiću saberu na razgovor. Domaćini s pomoći mladješine ubijaju prasce, pale ih, i dijele što je za sô, što za prijatelja. — Boža iliti prasičica utovljena, odredjena da bude pečenka onoga dana, kojega ime nosi, visi ubijena i oparena pod podom. — Djevojke su se vrnule iz mlina, čeka ih drugi posao: u košićima drob svinjski, da ga operu na rijeci ili na drugoj vodi. A kad se otuda vrate, eto domaćici novoga posla, djesti kuljene i kobasice, — i tada stoj daleko od njih, jere običajno svaka je tako uskošena, da će te za malu stvar otpraviti s lijepim vragom. — Ni dječica ne stoje zaludu: kalaše u domaćina komad pečenice (malahno jetre ili praščijega mesa), da ispeku i ručaju; idu u stopanjice, da im umijesi kolač, što bi s pečenim pojeli; opsjedaju sprême i zátvore da ukradu mjendela ili oraha za božićne igre; pak kad svega toga nabave, stane ih graka i pjevanje:

Čestito vam Božić
I na bedri nožić
I na grasti lončić
I na pragu roščić.

Svemu ovomu priloži još bijeljenje soba, metivo i raspremanje kuća, grnivo obora i druge manje zabave i vidjeti ćeš, da se i veliko i malo kreće i

Digitized by Google

posluje, da ovu glavnu, a našim seljanima najveseliju svetkovinu lijepo pričekaju.

Što bijaše općeno u Konavlima, ne mogaše biti inače ni u kući Mihajla, oca Marijina. Mihajlo bijaše otpravio Ivura u drva s jednom mazgom, a s drugom mladju kćer Janju u mlin na Ljutu. Stariji mu sin Pero bijelio je sobe, a Nikolica mladji pomagao mu raspravljati dva zaklata prasca, od kojih je svaki teglio po osamdeset i više oka. Iz jednoga izvadi starac svu lonzu,* rasiječe je na komade i stavivši jedan srčan komadić u košičić, okiti ga lovorom i ružmarinom, pak naredi Nikolici da ga odmah ponese gospodaru župniku, a ostale spremi, da ih šalje prijateljima u grad. — Stara Lucija bijaše u veliku poslu; djela je kobasice i kuljene i pomagala joj je Jele, mala mulica**.

Marija sama na podu u svojoj sobici pospješno svršivala je jednu mušku košulju; i prišivši joj već kite na rukave, na prsi i na zauze pod grlom, složi je, stavi na postelju, zagleda se u nju pak uzdišući progovori: jaoh jadni Ivo! evo kako tvoja Marija prije je tebi sašila neg bratu — ljepše je nakitila neg drugomu — vazda je iskala i nastojala da si čisto i skladno odjeven, prvi medju družinom — a ti kako joj odvrati? — ah zašto jadan, da od Boga nadješ! — Zamukne, zavrti joj se suza na oku, koju brže otare drugom košuljom, što bijaše prihvatila, da je dovrši i nakiti.

---

* Lonza, potrbušina.

** Mulica ili tudja znači ono sirotno dijete, komu se ne zna otac ni mati. Ovih je u prijašnja vremena bilo mnogo u Konavlima, a Konavljani su ih primali u dubrovačkom sirotištu, othranjivali u svojim kućama a kadgod i uzimali za svoje.

Digitized by Google

S ovakim zabavam osvane badnji dan staromu Mihajlu i nadje u njegovoj kući sve spravno za Božić. Sve je raspremljeno čisto i na svome mjestu, a nada sve u ognjištu. Tu se sudi otreni svijetle; tu su drva iscijepana u rpi spravna za vatru; tu planji vrata kako i sva kuća lovorom iskićena; tu uza zid prislonjen i lovorom, maslinom i ružmarinom okićen počiva badnjak, cijeli dubov panj, ono isto jutro usječen i onamo donesen. — Djeca iz susjedstva dolaze, da ga ogledaju; zaviruju ga s jedne strane, s druge strane, mjere malim svojim pedima duljinu, debelinu, klade se, da nema većega u kaznačini.

Staromu Mihajlu raholi se srce na djetinji razgovor, pristaje uza njih, pogleda na badnjak, šali se s djecom, pak ih najposlije daruje mjendelima, a djeca s noge na nogu niz obor, pa pred avliju ko će bolje gadjati grace.*

Večer je. Svi su na domu, smolilo se r o z a r i j e; blizu je ura noći. Ustane domaćin i uputi se s poda put ognjišta, a za njime sva obitelj. U ognjištu gori vatra u plame neobične; domaćin je sagleda, pak okrenuv se k svojim:

— He djeco — reče im — evo stopanica prepravila gospodsku vatru, eto badnjaka, zlamen-Božić, da ponovimo starinske običaje, da se pomladimo i Božić proslavimo. Nu moja djeco, ja sam ostario, snagom oslabio, ovo drvo pristaviti sam ne mogu, de nu da mi pomožete.

— Evo nas, ćaća, koji ćemo — odgovore skupa domaći.

---

* G a d j a t i g r a c e — to je djetinja igra. Jedan penje gradac od četiri mjendela, drugi gadjaju; koji ne pogodi gubi mjendeo, koji pogodi, dobiva gradac i njegov ostaje mjendeo, kojim je gadjao.

*

Digitized by Google

— He, Ivure, Pero, vi ste stariji medju družinom, amo po ruku.

Prihvatiše ova dva i Mihajlo s njima i pristave badnjak na oganj. Domaćin skine kapu, pak počne:

— „U ime božije u čas dobar! Na dobro vam ovaj večer vazda dolazio i sutra nas slavnomu Jezusovu porodjenju zdravih predao! Daj mili Bože! da budemo za mnogo ljeta i dobrih godina njemu se veseliti kutnjim mirom i ljubavi okićeni kako ovo drvo maslinom i lovorom a božijom milosti najviše! Hej dobri Bože! u ovomu domu rastiči mlace, podrži starce, koji bi do duga domom vladali, ovake sprave ogradili, tebe Boga slavili, a svoje duše ne ogriješili!“

Svi domaći odgovore: „Amen Bože! u dobar čas!“

Pokropi za tim domaćin vodom krštenom badnjak, pospe ga pšenicom i okadi tamjanom. Najposlije uzme bokaru s vinom, nazdravi, napije se i preda je bližnjemu kod sebe, neka bi se svi naokolo obredili i božićnu kapcu okusili.

Netom se ovaj glavni domaći posao svrši, mladost izide na pretkuće, ispali nekoliko pušaka, u isto doba počne i po selu pucanje pušaka sadruženo sa dozivanjem od jedne kuće do druge. Dozivlje prijatelj prijatelja, susjed susjeda, nazivlje mu dobar večer, čestita mu sutrašnji veseli dan, štogod šaljivo dodaje, pak — ala da se puca. Ta vesela buka i vika trajala je do dvije ure noći, pak prestane. — Svak se u kuću vrne i sjede da večera. Još bijaše Mihajlova obitelj za trpezom, kad se zalaje zelovo a neko ispred avlije zazove Mihajla. Skoči se Pero iza trpeze, zamukne kučka, i s prozora pomoli glavu pitajući, ko bijaše.

Digitized by Google

— Ja sam, Pero — odjavi onaj s dvora. — Dobar ti večer! Je li na nogama kum Mihajlo? mogu li k njemu?

— Dao ti Bog dobro! — jest, jest, — možeš — evo odmah; — odvrati Pero i vrne se kažući ćaći, da je slobodno po glasu dundo Matija. Izdigne stari glavu kô da promišlja, čemu u ovo doba ovaj pohod; nu Marija, koja mu se i nadala, brže bolje potrči s lučem, otvori vrata i uvede k ćaći glavom staroga Matiju.

Netom uljeze Matija, nazove svim skupa dobar večer. Mladješina ustane i učini mu mjesto navrh trpeze kod domaćina, koji malahno se podigne i rukujući se s njim: — Dobar došao — reče mu — baš dobar došao, vala sam te željan, eto ima vlaška godina, da mi nijesi otro kutnjega praga!

— A eto baš ima, — odgovori Matija, čim se obadvojica posade jedan do drugoga povrh trpeze, — eto baš ima. Večerah ranije, — nakon večere mladješina razidje se po susjedstvu, ovdje da popijeva, ondje da poigra. — A znaš što je mladost, — vrijeme joj je — kad je pošteno, puštaj je. — Ja ostadoh doma s ono nešto žena i dva stara; što ćeš da uradim s njima? — drijemati kod ognja kako gudac. — Vala! — rekoh — ne ću; dosta drijemam po sve godište. Skočih se, da izadjem; — nu kuda ću? He, baš mi pane na pamet, da idem u tebe. Nijesam — velim — bio od davna u kuma Mihajla, idem k njemu, štogod ćemo polakrdisat mi dva stara do prve mise i provesti večer obadvojica.

— Baš ti hvala, kume; vazda dobro dolazio i u svako doba, samo u češće; a večeras porazgovarati

Digitized by Google

ćemo se od želje. Nu čekaj malo; prije pribosti ćeš mrvu bakaljara i pokvasit grlo, pak ćemo divanit.

— Ostavi ja, što ćeš da ijem? — sad sam večerao.

— Ne mari; dok si do mene došao, ono je prvo sašlo. — O, Luce, donesi ovamo pred kuma mrvu bakaljara, nu proberi dobra i mekahna, — znaš, da je i on kako i ja, — izdaše nas konji.

— Taman ti je, kume, tako; nemam ti nego ovo malo poštenih* sprijeda, a kutnjega djavoljega.

— I ja sam ti tuda negdje kume, — odgovori mu Mihajlo, pak nastavi naredbe: — A ti, Pero, uzmi bokaru, pa hajde doli i natoči je iz one bačvice onamo u kraju kod one prazne. Uzmi luča i ne uradi štete.

Kako domaćin naredi, sve se u čas opravi. Mihajlo da ne gleda sama Matiju jesti, prihvati se i on bakaljara, i učine obadvojica čast plitici, napiše se bolje, zapališe čibuke i pričeše razgovor ona dva sama na podu, čim se ostala obitelj odstrani u ognjište, da tim pokaže štovanje starim i da ne bude ometati njihove razgovore.

Sprva su dva kuma govorila ovo i ono, dok Matija ne obrne vodu na svoj mlin, te pripovjedi Mihajlu, za što je došao do njega. Kaže mu razgovor, što je preko večere imao sa sinom Matom, kako ga je pitao, bijaše li gdje zamjerio sebi djevojku, i kako mu bijaše on odgovorio: „Kad bi mi mogla biti Marija, dunda Mihajla, ja bolje ne bih tražio.“ Svim nam u kući — nastavi stari Matija — bijaše milo čuti, da je na nju smjerio. Dundovi, braća i svi do-

---

* Sprednji zubi veli Konavljanin da su pošteni, jer kriju godišta.

Digitized by Google

maći u jedan glas rekoše: vala nigda bolje! Zato evo me k tebi, kume Mihajlo, ako uzmožemo da to sklopimo, mi smo stari za života bili prijatelji, nek vjere ti i naša djeca budu nakon nas.

Pomnjivo Mihajlo bijaše saslušao riječi Matijine, i kad ovaj prestane govoriti, ne odvrati mu ončas Mihajlo; srce staroga bijaše se krenulo. Makne se nekoliko puta na mjestu, gdje sjedijaše, omili se ramenima, kako da mu je nešto polazilo preko pleći, namjesti dva tri put kapu na glavi, pogladi se po bradi, pak u neko doba progovori: — He, kume Matija, Bogu momu hvale na takoj sreći i na takomu prijateljstvu! Meni i svoj mojoj obitelji čast je velika, što si ti odabrao nevjestu iz moje kuće a od moje krvi. — Ja ne znam, hoće li manjica pristojati takomu plemenu i tolikomu prijateljstvu; ja sam svjetovao i na dobro uputio, nu sam Bog zna, što se pod ženskim vlasima krije. Ali čuj me, kume, ja riječ ne ispuštam, dok prije manjicu ne upitam; jer je zakon u mojoj kući: djecu nigdje silom, nego gdje ih je volja, pa taman ako će za Gjura s Brijega.

— Ne ne, kume, to ti hvalim. Tako ti je i kod mene: gdje te je volja hajde, ako ti zlo bude, kuni samu sebe.

— Taman tako. Poustrpi se dakle malahno, dok se amo razumijem s Marijom, — kako mi reče, tako ću ti odgovoriti, ni više ni manje.

To rekavši izide Mihajlo, zazove Mariju s ognjišta i s njom podje u malu kuću s gornje strane obora, i lijepim načinom iskaže joj prošnju staroga Matije, stavi joj pred oči kako otac sve posljedice jednom urečena ugovora; pak na svrhu zapita je, što ona mišljaše i što bi staromu mogao odjaviti. — Marija,

Digitized by Google

koja se već tomu nadala, skloni malo glavu i ne odgovori ništa ćaći. A kako je mogla i izustiti se pod navalom čuvstava nešto radosnih nešto žalosnih, koja joj u taj čas srce okupiše? Eto već bijaše dostigla, što je žudjela. Mato je prosi očito — Mato je nje, ona Matova: — moj je, njegova sam! — s ove dvije riječi sva unutarnja radost ćutljive nje ljubavi bijaše svršena. Poleti joj misao žalosna na nesrećnoga Vulu, predvidje nevolje, koje su je s te strane imale zateći i srce joj se strahom uzdrma; unutrnje borenje ljubavi i straha sveže joj riječ na ustima. Ali kada otac videći je smetenu i neodlučivu nadoda: kćerce moja mila! ja te ne turam silom, Bog me sačuvao! — ti se lijepo promisli, uzmi roka koliko ti drago, izmjeri svaku, pak mi odgovori, — Marija otrese se i spuštajući se u božije ruke, zagrli oca i reče mu: — Ćaća! ako je tvoj blagoslov i moja je volja; meni ne treba promišljati, ja sam već od davna na to mislila, — i zastidjena radi posljednjih riječi skrije lice na ćaćine prsi, držeći ga jošter zagrljena.

I starcu poletješe dvije suze od radosti; s toga uzdrmanim glasom zaglavi: Kćerce, — da ti bude! — I brže bolje trže se iz ruka kćerinih, vrne se k Matiji čisteći gredom ubruscem oči. Uljeze, sjede na svoje mjesto, uzme bokaru, pak:

— Zdravo si mi — zavapi — kume i prijatelju, moja stara haramijo! Zdrav bio tvoj sin Matko! do danas moj prijatelj, a od danas, ako sudjeno bude, i prijatelj i zet i posinak. Ti si zaprosio, djevojka prihvatila, ja potvrdio, a Bog blagoslovio. Da si mi zdravo, kume! — Napije se, i pruži Matiji bokaru.

— Amen Bože! — odjavi ovaj primajući bokaru.

Digitized by Google

— Hvala ti, kume! Bog dao, ono, što mi dva stara sročismo na zemlji, on s neba potvrdio i blagoslovio! Bilo sretno i čestito po jednu i po drugu stranu za mnogo ljeta i dobrih godina! Što se reklo, vijek se ne poreklo, a mi vazda bili prijatelji.

— Amen da Bog da! zaglavi Mihajlo. Zazove pak svoju Lucu i pripovjedi joj ugovor, a nakon nje svoj obitelji. Svi se srčano obeseliše osim jednoga samoga. Ivurova je radost preko srca, lice ga izdava. Marija ga sama vidje i protrne kô da joj je neko šapnuo: sutra Vule znati će sve — nadaj se jadima.

Nakon toga sva obitelj s čašom u ruci nazdravi staromu Matiji i novomu prijateljstvu, pak prvi stariji a drugi za njima sadju u ognjište, da se ogriju i razgovaraju, dok zazvoni trećom na matici; a tada upravo na misu ponoćnicu.

VII.

— Stotinu hudoba zajedno neka mi put prepriječe, treba da prodrem i učinim, što sam namislio.

— Vala večeras ne ćeš.

— Zašto ne ću?

— Zar nijesi razumio, što sam ti kazao? — ludo ćeš poginuti a da ne opraviš ništa.

— I ti baš misliš, da će oni stajati na straži? Onakove gube netom čuju bahat naših, ne će znati, gdje se koja stanila. A pak neka i dočekaju, post im se ohladio! — tri vazda mogu za kite od ćesa svezati, a nož mi i družina podijelit će ostalo —

— Haj' Boga ti doma! Ni da su koze, ne bi tako zborio, a kamo li gdje ima onakovih pasića. Valja

Digitized by Google

da ne znaš, što je bilo nazad nekoliko godina, kad su se bili zanijeli naši stari s njihovim? Ko je komu onda došao vrha? Pusti, vjere ti, sjedi i promisli, bolje nam je polagano i po zgodi opraviti posao, nego na zor, jer opet ti govorim, izginut ćemo, ako uzbudemo gonili silu.

— Auh, jadan ti sam! da mi je sada ovdje društvo, ukazao bih ti časom, ili ću po zgodi ili ću pod silu. (I tako veleći skoči se na noge, zaklima glavom tamo i ovamo i zadrma snažno dva tri put puškom malom iza pasa.)

— De, de, radi kako ti drago, doći će brzo sva družina, ja sam ih zvao, ali ne krivi mene, ako se što dogodi. Ja sam ti kazao, što sam obaznao, a ti misli.

Ovakov je razgovor bio u suton badnjega dana medju Vulom, koji se lasno mogao poznati po riječi, i njegovim ortakom Pavurom u pivnici pod Kapom.

Ova se pivnica nahodi sa zapadne strane Ljutina vrela pod kamenitom jednom glavicom nazvanom Kapa — mjesto posve na jabani u kršu i nezgodna pristupišta, svratište i sastanak svih onih, koji su kako i Vule svedj radili o inadu, sili, junaštvu i grapšama. Strašljivo bijaše u neko doba noći tuda prolaziti, jer si mogao naletjeti na kojega od takova društva! Buka rijeke Ljute pomagala je takove sastanke, jer je orenjem svojih voda niz strmenite hridi priječila, da se čuju dogovori sakupljenih. Krčmar, koji je poznao svoju korist, bijaše nijem i slijep za sve ono, što bi tu čuo i vidio, a kako je obrtan bio, to je imao svedj pripravna dobra vina i rakije, mesa, kruha i druge jezbine, neka bi u svako doba društvo moglo naći zabave i podžeći svoje junaštvo.

Digitized by Google

Tu se Vule bješe ročio sa svojom družinom. U jutro pošalje Pavura po Dunavima i Mrcinama, da dade na glas dvanaestorici, koje je držao najvaljanijim za svoje odluke, pa mu naredi, da po podne side u donju stranu i razvidi, što se je tamo činilo, zatim prije noći da dodje pod Kapu, gdje bi ga on dočekao. Pavur, obrtan momak, ne junak kako Vule, ali razboritiji od njega, oposlova sve i vraćajući se, pripovjedi Vuli, kako bijaše dočuo, da Mato Matijin, bojeći se one noći, kad sva čeljad bude u crkvi, mišljaše s nekoliko valjanih druga, da zapne busije i čuva svoju Mariju koje mu drago prijevare.

Na te glase, što mu ih bješe donio Pavur, Vule mjesto da sjede i razmisli, plane još žešće, kako se vidi po razgovoru, te je bio izmedju njega i ortaka mu. Pun sile skočivši na noge, otide do krčmara, da vidi, je li stukao oku bakaljara i pripravio po njegovoj naredbi, da družini dohrani večeru; i našavši sve spravno, izabrano od kosti i složeno u zdjelu, pun neustrpljenstva otide na vrata pivnice, da osluhuje, ide li ko. Postane tu malo i već poče u sebi da lomi neke psovke, kad začuje bahat s gornje strane pivnice. Vrne se brže unutra, prihvati pušku veliku i ishodeći opet na vrata vikne: — koji si?

— Naši smo, odgovore dva tri glasa zajedno i u isto doba banuše u pivnicu četiri osobe oružane i sa strukama preko ramena.

— Pomozi Bože! kad ste se više dokanili, reče Vule ulazeći za njima i stavljajući pušku uz bačvu.

— Dobar večer, Vule! — odjaviše mu opet skupa: — a koja je potjera? Evo nas, ne može se prije.

— A gdje su ostali? — upita Vule.

Digitized by Google

— Mnim, sad će biti ovdje, jer ne mogu biti daleko, — odgovori mu jedan.

— Vala, ako ne uzbudu imali noćas brže noge, nek i ne idu k meni.

— Nu koji se vrag dogodio, što ti je tako pritužilo? Zar ne ćemo ići na Krivošije, da nam je treba odmah s prvoga večera staviti se na put!

— Svetoga mi Ivana, malo manje, —, a vidjet ćeš, Sišo!

Pogledaše ona četiri jedan na drugoga i rekoše nešto iza zuba, a u toliko opet na vrata pripadoše trojica, pa opet dvojica, a nakon malo druga dvojica, — svi jednako oružani: po dvije puške male i jatagan za svilajem i velika puška o ramenu. Nazvaše ulazeći dobru večer, rukovaše se i upitaše se za zdravlje.

Vule ih prebroji i nadje, da mu nema najboljega druga, Andrijaša Cvijetova. Postane malahno, pa videći, da ne dolazi, stane misliti, bijaše li ga zazvao s ostalim ili zaboravio.

Pavur uzmućen još od prvašnjega razgovora s Vulom bijaše sio uz vatru, da se grije i zapalio čibuk; i čujući gdje ga ovaj upituje: He, zaboravio Andrijaša? — odgovori mu preko volje i gladeći brk sisom od čibuka: Nijesam još pomahnitao kao i ti.

— Do kud se zabio? — priloži srdno Vule.

— U vraga doma, kako i ti noćas, — smrsi iza zuba Pavur.

Udilj zapazi družina, da nešto nije do volje ovoj dvojici; s toga počeše da se šapću i razlaze dva po dva po pivnici; neki sjedoše na jednu stranu, neki na drugu, a veći dio kod ognja okolo Pavura ištući, da štogod obaznaju o njihovoj nedovolji.

Digitized by Google

Vule svedj neustrpljiv opet izide na vrata, da osluhuje, ide li Andrijaš, ali zaludu — bahata se ne čuje nikakva, noć se čini tamnija i kasni se. Radi toga povrati se on srdan u pivnicu hoteći iznova zametnuti kakav inad s Pavurom. Nu pogledavši na družinu, vidje je malahno zamišljenu i neveselu, jer je ova već bila nešto doznala od Pavura; promisli zato, da bi bilo bolje krenuti je pićem i večerom nego zametnuti riječi. Obrativši se krčmaru, reče mu:

— Oj Vicko! što si se tu u nuglini kod vatre osudio? Ustan' bolan, hajde toči junacima rakiju i daj štogod pred njih, pa spravi sopru, stavi na nju malo vidjela i načini bakaljar, eda u toliko dopane i Andrijaš.

Vicko čovjek sredovječan, lukav, a ne bojeći se ni malo sile Vuline, opojavi se na ovaj poziv i prospe se u riječi za sve ono, što je mučao do onoga doba: — Vala, i vrijeme je više — odgovori mu — tu mlatiš kô bat po stupi, a društvo zabundisalo i žedno i gladno. — A ne bojte se, junaci, ne slušajte, šta tu Vule prkeka — sada će i vama Vicko riječi probuditi. Nema vam, jadni do mene, sad ćete vidjeti — i ovako govoreći potrči k bačvici u kraj pivnice, odvrne je i natoči rakije caklenicu od dva kutla. Izvadi tad iz jedne spremice nekoliko jabuka i odnese sve pred Vulu.

— Na rdjo! — reče mu — drž', dijeli i toči, dok ja spravim sopru, a to će sve biti tri a dva pet. — Junaci, pijte brzo i po tri čaše, znajte, jer se Bog u trojstvu rodio. Ovo je palinka* stara, podignut će vas bolje neg trista Vulinih riječi.

---

* Rakija.

Digitized by Google

Prihvati Vule svekoliko i počne dijeliti po družini, a Vicko u toliko prostere nešto ćilima po trpezi, stavi na srijedu zdjelu bakaljara, zaulji ga dobro, izmiješa i sprospe nekoliko gvozdenih vilica oko zdjele. Iscijepa za tim sitno luča, nažeže ga na jedan kameniti stupac nakraj trpeze a do njega stavi dosta mrva istoga luča, da se prilaže, kad prvi dogori. Na svrhu natoči bokaru vina od pet kutala i stavi je kraj svijetnjaka. Kad je sve tako pripravio, zovne Vulu i družinu, da dodju zasjesti.

Brže bolje se svaki skoči na noge i pristupi k trpezi. Vule izvadi iz torbe brašenicu, iskomadi je i sjede na vrh trpeze, a šest druga s jedne strane, a pet s druge.

Sve je u muku i bez daha, samo se čuje cokot vilica po zdjeli i vidi se gdje kadno kad jedan drugoga laktom dotiče i ispod oka namiguje na Vulu, koji je zamišljen, jer znajući, da je Pavur povjedio družini i što on bijaše namislio da učini, i kako se u donjoj strani bijahu pripravili, da ih dočekaju, — znao je takodjer, da će bit svakomu mučno udariti noćno na očiti doček, pače, premda silan, bojao se i on zasjede, jer svaki Konavljanin veli, da ko dočekuje onaj i bije. Radi toga nije nahodio kraja, od kuda bi počeo da progovori društvu, eda ga ohrabri i privede na začetu misao. Ali hoteći nekako početi, zapita bokaru s vinom, prihvati je i stavi kraj sebe, otare i pogladi brke, pa će onda:

— He braćo! evo vas sazvah i sakupih ovdje, — evo postavih sopru, da blagujemo po malo, ali vam još uzroka ne kazah ovoga našega sastanka. — Pokašlje malahno, pa nastavi: — Znajte ga dakle svi. — Ja sam se naumio ženiti i oženiti se taman

Digitized by Google

Marijom Mihajlovom u inad svoj donjoj strani. Ja je prosih, ali dobre volje ne će da ide; vala! — rekoh — hoćeš silom. — Što rekoh, ne porekoh, — evo je baš mislim noćas da otmem, pa taman s kutnjega praga. Što mi kaže Pavur, da nas čeka busija, toga se ovakovi sokoli ne boje, — kumpari* ne smijedu ni gledati na nas, a kamo li dočekati. — U zdravlje dakle ni moje, ni vaše, nego u zdravlje one mlade nevjeste, koju ćemu noćas dovesti, i u zdravlje onoga junaka, koji prvi za nju uhvati rukom i otme je.

Još se dobro ne bješe izustio Vule, kad s dvora pukoše dvije tri puške i zrna, probivši vrata od pivnice, udariše neka u protivni zid, a jedno zgodi u dževerdar Gjurkov, koji bješe uz bačvu i ulupi cijev.

Pustiti Vuli bokaru, a ostalim vilice, skočiti se, zgrabiti dževerdare i rastrkati se tamo i amo po pivnici — sve to bi jedan tren.

VIII.

Ni krčmar od ispod Kape, ni Vule, ni njegov drug Pavur ne mogahu promisliti, da bi svjetlost ognja, koja kroz vrata na dvor odsijevaše mogla onu noć upasti komu u oko, i to tim više, što je gotovo svako večer običajno oganj gorio u pivnici. Vule, zamantran mislima grapše; Pavur, naljućen radi mahnitoga nerazbora Vulina; krčmar, zadržan

---

* Gornjebanjani, to jest ljudi s gornje strane Konavala, zovu one s donje strane za ruglo k u m p a r i, što u njih znači: ljudi mirni, nevikli oružju i junaštvima, a za to kukavice i ništavci.

Digitized by Google

spravom večere, — ne mišljahu ni o ognju, ni o vratima, koja samo zatvoriše okolo tri ure noći, kad juževina bijaše navalila odviše puhati i raspršavati. žeravu po pivnici. Ali neko drugi, koji je vazda stajao na opazu, vidje iz daleka onu svjetlost, vidje je i domisli se.

Podvitih ruka, naslonjenih pleći uz kutnju bedrenicu, sklonjene glave k zemlji, stajaše Mato Matijin na šetalištu prama Kapi i mišljaše u sebi, kako bi bolje razredio straže, da onu noć čuvaju njegovu Mariju. Brojio je drugove, razabirao je, kakovi su, i gdje bi kojega bolje namjestio, riječju bijaše se baš zadubao mišlju u onu busiju, radi koje su se Pavur i Vule bili malo prije zainadili u pivnici. Ali kad je uzdigao glavu, kako da odahne, i raspremio pamet, upre mu u oči svjetlost ispod Kape. Zagleda se u nju s prva kako u stvar običnu; nu u jedan čas sine mu misao, da budući badnji večer, kada je svak ili kod svoje kuće, ili kod prijatelja, — onaj oganj u pivnici pod Kapom imao je da znači nešto prekoredno. — S toga zapre još bolje očima i produlji vrat, kano da bliže dosegne i tad istom zapazi, da svjetlost ne bijaše svedj ista, nego bi se sada skrila, sada opet opojavila, kako da je ko ispred nje prohodio. Vještomu oku Matovu to bješe dosta, da pozna, da je u pivnici bilo osoba. koje su promicale ispred one svjetlosti, — te ono doba, ono mjesto, prigoda badnjega večera učini da posumnja, da je ondje sve drugo nego kakav običajni skup. I u toj ga sumnji nenadno šine misao strahovita, misao: ondje je Vule i kupi družinu, da ugrabi noćas moju Mariju. — Kako munja kroz oblak prodju mu preko pameti riječi Marijine: u

Digitized by Google

božićne svece. Brzo, brzo, pribere po pameti sve ono, što mu bijaše Marija pripovjedila u ognjištu onda, kada je bijaše noćno posjetio. Radi toga se na jedan mah u žestokom njegovu srcu probudi sumnja, strah, ljubav i gnjev. Otisne se, kako nožem oboden, od kutnjega zida te zažarena lica i uzdrmana srca pružajući ruku put one svjetlosti zavapi samo ove dvije riječi: vala ne ćeš! — i uljeze u kuću.

Bijahu svi domaći u ognjištu, jer je večera bila ranije opremljena radi staroga Matije, koji je imao otići, da ugovori Mariju. Naš Mato, mirniji, jer mu ne bješe ćaće na domu, zovnu na pod mladjega brata Pava. Bijaše Pavo mladić na dvadesetoj godini, u svemu sličan bratu Matu, samo ne visok koliko on i ne imaše još brka, prikladan dosta u licu, dobre ćudi i hrabrena srca. Podložan u svemu bratu Matu, kako boljemu od sebe, i vjeran u prigodi svakoj, bijaše zadobio bratovu ljubav nad ine i Mato se više u njega uzdao pri potrebi nego u druge. Došavši na pod k Matu i upitavši ga, što ga zvaše, ovaj mu ne dade odgovora, nego uhvati ga za ruku, izvede na šetalište i pokaže mu prstom onu svjetlost pod Kapom, veleći mu: — Vidiš li?

— Što? — upita Pavo.

— Onu svjetlost u pivnici pod Kapom?

— Vidim, — a pak?

— Ondje je Vule, — nastavi Mato — on noćas misli da udari na Mariju. Hoćeš li biti sa mnom?

— Hajde brate, što ti se snijeva, i prije je bilo ognja i svjetlosti pod Kapom, pa što za to? Zar noćas baš na badnji večer, Vule!

— Ne govori mi ništa, nego mi reci samo: hoš

Digitized by Google

li biti sa mnom noćas? — malo srdno mu presiječe riječ Mato.

— To ne treba pitati, znaš da s tobom svud i u planinu.

— Dobro — odjavi Mato — hajde brže bolje, uzmi oružje, reći ćemo domaćima, da idemo u selo, pa kad budemo na dvoru, kazat ću ti, što mislim.

Tim se časom oružaše obadvojica i došavši na vrata ognjišta obznaniše obitelj, da idu u selo, dok bude misa, pa okrenuše vanka.

Domaći im nazvaše dobar put bez pogovora, jer su znali, koji bijaše onu večer običaj seoske mladosti.

One godine, kad se ovo dogadjalo, činila je mijena uprav na Božić i tako je bila noć badnjega dana sasvim tmušava. S prvoga se mraka vidjela zvijezda, ali kad je oko dvije ure noći pričela puhati juževina, nekakvi crni veliki oblaci sakriše ono malo nebeske svjetlosti tako, da baš debeli mrak prekrije sasvim i nebo i zemlju.

Ali Mato i Pavo, vješti i putu i mraku, nijesu marili za to, pače se sam mrak ugadjao veoma dobro s Matovom misli.

Kad izadjoše na dvor hodeći prvi Mato, a Pavo dva koraka za njim, počne tiho onaj:

— Pavo, ona me svjetlost pod Kapom smutila, jer znam, da je Vule naumio da ugrabi Mariju u božićne svece; ona mi je sama to pripovjedila. Ja sam se dogovorio s mojim jaranima i mislili smo, da počnemo odmah noćas zapinjati busije i čuvati oko kuće, koliko i u kojemu drugomu zgodnomu klancu.

Bili bismo pred ponoći sišli i razredili, ali me

Digitized by Google

onaj oganj straši, da mjesto božićnih svetaca ne bude ona napast baš noćas štogod spraviti, kad budemo svi u crkvi na misi. Promislio sam zato da otidem su tri četiri druga taman do u Ljutu, da se usulim, koliko je moguće do blizu Kape i na koji mu drago način obaznam, koji je ono skup noćas ondje.

Pomnjivo je Pavo slušao riječi Matove, nu kad ih razumije, odgovori mu ispod glasa: — Žitak je posao usulit se pod Kapu, mogu nas vidjeti ili čuti, — nas malo, njih dosta, — ko zna, što se može dogoditi.

— Da dodjemo pod Kapu, pusti mene da mislim, kako ću — odjavi Mato. — Debeli je mrak, pokrit će nas. Nu čuj me, ja idem gore, da zovem Mićana a usput zvati ću i Gjuricu Markova, da dodje sa mnom, a ti sadji dolje na put, pa hajde u Ivelje i zovni ga s vrata, ali nemoj nipošto ulaziti u kuću, da se ne bismo okasnili. Sastat ćemo se na Raspuću.

Kako ugovorili, Pavao obrne niz rudine na put i brže došavši do kuće Iveljine, zovne ga ispred vrata. Ne bi ga bio ni čuo na prvu Ivelja, nego nahripivši psetenje, izide ovaj, da vidi, nije li ko oko kuće. Ugleda ga Pavo, javi mu se i kako ga Ivelja spoznao, strča k njemu na vrata, otvori ih, uvede ga i opet zatvori. Tu, na pitanje Iveljino, Pavo mu u malo riječi kaza uzrok svoga dolaska i zamoli ga, da se brzo opremi.

Na što Ivelja: — Sedamnaesti zakone! kako je pospiješio! ali vala! može mu lako noćas presjesti badnji dan i sastanak pod Kapom. — Čekaj, Pavo, samo čas i evo mene odmah s tobom. — I Ivelja otide, a za čas se vrati pod oružjem. Zatim se obo-

*

Digitized by Google

jica, on i Pero, krenu odmah na put, da se sastanu s Matom.

A dotle i Mato bijaše opravio svoj posao. Gredom put Mićanove kuće zovne Gjuricu, koga baš nadje u oboru, gdje cijepaše luč, da se nekuda spremi. Ovaj razumjevši uzrok, vrže i sjekiru i luč, te brže potrča u kuću, prihvati oružje, pak za Matom i stiže ga prije Mićanove kuće. A kad tamo dodjoše, zvižne Mato Mićana, koji se odmah pomoli na prozor, upozna Mata i razumi ga, zatim povrne se u kuću, oruža se, te vanka k jaranima.

Brzo, brzo smiliše niz brijeg, pa na put i gotovo u isto doba banuše ovi od ovuda, a oni od onud na Raspuće. Oglasiše se, poznaše se i sastadoše, te po Matovu nalogu krenuše se odmah put Kape.

Domala dodjoše na Ljutu, pregaziše je, ali s trudom, jer bijaše sasvim pomrčalo nebo i pripriječiše k Magudovu mlinu, odakle se pivnica pod Kapom mogla već dobro vidjeti. Tu ustavi Mato svoju družinu, da bi bolje razmislili, što će učiniti. U to bijaše počela juževina dobro puhati, te nešto huka vjetra, nešto buka rijeke, a nada sve mrak pomagaše dobro Matu. Vidješe nakon malo svikolici, gdje se zatvoraju vrata pivnice: znak, da se bijahu ju svi skupili. Ugadjajući i to odluci Matovoj i ne ima jući više, što da čeka, naredi on svoju malu družin i reče joj: — Ja ću se, Ivelja i Gjurica dokulati d pivnice, a ti Mićane i Pavo zasjedite u Dobrašin više mlina i čuvajte od kuda uhode; ne izbacajt puške do velika; ako čujete, da smo mi popucal ne mičite se, dok ne čujete naš bahat; jedan k mičak, bačen blizu vas, biljeg je, da smo mi. Tad kuda uzvidimo tuda ćemo.

Digitized by Google

Po tim riječima, on prvi a svi za njim preprašiše puške i podvade malahno oružje iza svilaja, da im je lašnje na ruci, pa se uputiše. Tračkima poznatim dodjoše do Kape. Gjurica i Ivelja zasjedoše prama vratima pivnice, da se opru, ako bi ko opazivši ih htio jurišati vanka, a Mato zadje za kuću, pripenje se uz neki zid, odakle je kroz jednu rupu, što je stajala baš poviše ognjišta i za koju je on dobro znao, zavirio, da vidi, što se unutra radi. Tu ugleda cijeli skup. Upozna jednog po jednog i razumije po njihovu obličju, da nešto crno snuju. Pomisli odmah na svoju Mariju te ljubav i gnjev razdraže ga žestoko. Sprva ublijedi, pa se vas zažari, zabliješti očima i gotovo van sebe promisli, da zapali puškom kroz rupu u vas onaj nemili skup; jur nanese na oko i omjeri. Ali ga misao na svoju družinu zadrža. Nu kad vidje, gdje Vule bijaše nastao napijati zdravicu i kada čuje riječi: „oženiti se baš Marijom i pod silu i u onu samu noć", skoči sa zida, kano da ga zmija obola, otrča k prijateljima Ivelji i Gjurici, te se nabreknutim prsima izdreči: — Brate Gjuro, udrimo iz pušaka na vrata, a ti, Ivelja, stani na opazu, ako ko izleti na vidjelo, udri, ali smjereno, u sred pasa, gdje mu nema glasa. — To rekavši oboriše iz tri puške vatru na pivnicu, pa brže nego munja, sa svim mrakom, niz brdo okrenuše, a za njima Ivelja nategnutim čarkom. Kad bijahu blizu Dobrašinova mlina, vrgoše kamen, te iskočivši i ona dva, što su bila ondje zasjela, svi skupa istim putem sadjoše na rijeku, pregaziše je, pa stadoše malahno da nabiju puške.

U to nastane pobuna po pivnici, neko skoči tamo, neko amo, podbiše oružje, ali ne znadu, kuda

Digitized by Google

će, kamo li će, dok Pavur čujući, da na dvoru ne ima nikakve vike, dodje krajem zida do vrata i puškom ih otvori; pa skučivši se do zemlje u jedan mah izmakne vanka. Njegov izgled uslobodi ostale, istrčaše iz pivnice, raspršaše se amo tamo, da ištu, je li gdje ko. Vule, s prva iznebušen, a poslije pucajući od gnjeva, uze vikati: — Gdje si, k....ću? šta izdajno udaraš? Amo, ako si junak, da se ogledamo! Post ti se ohladio! — platit ćeš mi je, kad god te desim, jer se mogu domisliti, koji si.

— Šta ričeš ko mahnit? Hoćeš li da ti na glas ko zapali? — odgovori mu Pavur; — šuti i pazi, hoćeš li kakav trag poznati, ili čuti gdjegod bahat.

— Vraga ćeš ti naći trag sad po ovakovu mraku — priloži Vukale Perov, jedan od družine. — Gornja strana ovdje nije bila nego donja, — ja bih jurišao na rijeku, tu bismo mogli koga dočekati, — mrak je onaj još —

— Hajd' Boga ti! — jurišati na rijeku? — presiječe mu srdno Vule: — ona se ne može nego na jednom mjestu pregaziti. — A može biti, da je još ovdje gdjegod k....ć i da me sluša i ruga se. — Ah, ištite, braćo, taman ako ćemo svi noćas poginuti, samo da mi se osvetiti.

— Revi, revi, magare — smrsi Pavur iza zuba, — ja sam ti velio: bolje oni čuvaju tebe, nego ti njih.

Družina je Matova na rijeci vidjela sve, gdje trče iz pivnice, čula je viku i riječi Vuline, zato Mato namisli drugu prijevaru. Naredi prije Pavu i Mićanu, da brzo potrče u selo Marijino i da budu tamo na opazu; a on s ostalom dvojicom okrene niz rijeku put Obotâ, pa kad se bijaše malahno odmaknuo, reče Ivelji: — Čuj me, pobratime, okrenimo kako

Digitized by Google

da ćemo niz Pale, tamo će gdjegod Gjurica zapjevati u glase štogod Vuli, pa ćemo popucati iz pušaka i baciti tako varku kô da smo iz donjih Konavala, neka se više omete onaj pas, a nakon toga ćemo uporaviti kući.

— Hajdemo — odgovori Ivelja — nu opazom, da nas ne preskoče.

Krenuše dobro nogama, te u malo časa dodjoše blizu puta od Palâ.

— Ala sad, Gjuro — reče mu Mato — ali dobro, tanko glasovito.

— Haj pomozi Bože! sada ćemo! — Zakašlje se, pogladi brk, pa klikne istresajući grlom jedno dugo: Oj — pa za tim:

Mili Bože, na svemu ti hvala!
Ne bojim se mutikaše Vule ...

pripočine malahno, pa nastavi:

Što mislio, nikad ne stvorio,
A mi, družbo, zdravo i veselo!

Gjurica zaglavi, a drugi izbaciše puške.

Kad Vule razumije riječi i čuje puške, više ne zna, što bi od ljutine. Raskriviti se, izbaciti jednu kuburu, pa drugu, pa veliku pušku put one strane, gdje vidje sinuti u polje puške, sve bi u jedan tren.

— Haj — krst ti — (i izvali jednu psovku od svojih). Ne bojiš se Vule? — Vala! znat ćeš prije sutra, gubo kumparska! — Bába ti šišam! — Auh! jadan ti sam (i tako veleći kucaše se šakom po prsima), da mi je preletjeti tamo, gdje su oni, dao bih šestanu za paru.

Kad je Mato izvršio svoj namišljaj, hotio je odmah obrnuti put svoga sela, ali Gjurica želeći jošte da traje varka: — Hajde ti s Iveljom — reče mu

Digitized by Google

— a ja ću otići dolje niz Pale, te još iz daljega jednom zapjevati i popucati; tako ćemo ih bolje prevariti.

Sumnjao se je Mato, hoće li, ne će li; nu videći, da Gjurica ne bijaše rdjavo promislio, odgovori mu: — A ti baš tako — pute znadeš — hajde. Mi ćemo te čekati navrh Krinjicâ, imamo vremena, još nije prva zvonila na matici.

Ovi se dolje u polju razdijeliše, a oni gore videći, da više ne bijaše koristi ikoga tražiti, povrnuše se u pivnicu. Neko srdan, neko prepaden, a neko i zadovoljan, da je posao onako izvjetrio. Svaki svoju besjedio, ko mogaše biti, ko ne, ali se nijesu mogli u tomu pogoditi. Vule neprestano mišljaše o Matu Matijinu, ali mu one puške kod Pala opet razbijahu tu misao.

Trpeza još bijaše, kakvu je i ostaviše, bakaljar na pola izjeden, kruh raspršan i luč na trupcu sasvim izgoren. To gledajući Šišo, jedan od družine, pristupi k trpezi, stakne ono izgorjetine na trupcu, priloži novoga luča, raspuha, te napravivši vidjelo, zovne Vulu veleći mu: — Hajdmo da dojedemo ovo što nam je ostalo, pa ćemo se poslije razgovarati, koji su mogli biti oni šeremete, koji nas ometoše.

— Dobra ti je, Šišo — svi mu jednoglasno odjave — izvan Vule, koji priloži: — Sjedite i jedite — ja, da imam otrovi, ali drugo ne.

— Ne budali ja, ako su nas večeras omeli, ne će drugom — priuzme Šišo. — Sjedi, napij se, nek ti malo prodje.

— Puštaj me, vjere ti! sjedi i jedi — odgovori mu Vule šetajući s puškom u ruci po pivnici.

Sjedoše ostali i počeše da jedu, kad se Vule na

Digitized by Google

jedan čas ustavi i reče: — A nema ovdje Andrijaša! da mi nije po kom vragu on štogod noćas oposlovao?

— A! — prestajući jesti svi složno zavapiše — on? — ni po što — svi za nj glavu!

— Da čemu ga nema ovdje?

— Bit će ga štogod omelo, bome svak ima svojih, pa —

— Muč'te, muč'te, — presiječe im Vule i potrča na vrata. U to se je čulo kako u daleku zapjevati, pa zatim izdušiti dvije puške, a Vule se vrne unutra veleći: — Eno ih dolje na dno Palâ, nikako ne znam, ko može ono biti! Vala Mato nije, jer kud bi ga vrag nosio onuda.

— Nije ne slobodno — odgovore zajedno Vukale i Šišo. — Ono će biti kakvi iz donjih Konavala naljegli večeras ovuda, te čujući žamor u pivnici, htjeli nas malahno poplašiti.

— Vala nek ne plaše, da ne vide drugu — odjavi Vule i sjede na dno trpeze. Prikuči bokaru, napije se malo, pa reče:

— Družino, večeras nam ovdje nema ništa, jer smo ometeni. Jali Mato, jali ko drugi znade za nas; busija ima biti zapeta, kako mi je povjedio Pavur, i ona je već na mjestu. Hajdmo doma, a drugi ćemo put zgodnije.

Napiše se još po jednom svikolici, zapališe čibuke, pa se skupa uputiše natrag. Svega puta Vule nije riječi progovarao, nego je sve razmišljao o tom, ko ga je mogao omesti: da je Mato, kuda bi išao niz Pale? Ako nije on, ko je drugi mogao biti? — Više je sumnjao, da nije, nego da jest. Mudar bio, al' se prevario!

Digitized by Google

IX.

Starinski je običaj u Konavlima odabrati jednoga sveca za odvjetnika sela, a gdjegod i same kuće i dan spomene njegove proslaviti velikom svečanosti. Na taj se dan, koji se nazivlje krsnica ili krsno ime, ne radi ni o kakovu težačkom poslu, nego se ide k crkvi, pozivlju se kutnji prijatelji, pitaju se dobrim jedjekom, pjeva se, igra se i prodje se veselo, koliko se bolje može. Nema sela, ni u selu kuće, koja ne će ovaj davni običaj opslužiti, jer bi bila velika sramota domaćinu, ne imajući nikakve zapreke, da ne proslavi pristojno svoje krsno ime. Samo velika žalost u obitelji — smrt kojeg kutnjega čeljadeta ili najbliže svojte ili koja druga velika nesreća — može oprostiti tako pomanjkanje.

Kuća Mihajlova i sve selo slavilo je svoje krsno ime na dan sv. Stjepana Prvomučenika, ili, kako se u Konavlima nazivlje, božin dan.

Stari Mihajlo svedj je veselo slavio svoju krsnicu, ali je ovim putem mislio još više i bolje da je proslavi, jer obećavši Matu Matijinu svoju Mariju, red bijaše, da ima više prijatelja nego prošastih godina i to još od prvih kuća kaznačine. Na vrijeme dakle bješe promislio i odredio ono, što je imalo biti spravno za taj dan: jednu veliku četvrtinu vola i dva ovna da se svari; dvije zaoblice i dobro utovljenu gudu za pecivo, desetero kokoši, dvije slane praščije bedre i mnogo izabrane pastrve i slanine. K tomu oriza, glavatog kupusa, kave, cukara, vina samotoka, dobre rakije, voća suhoga i drugih stvari, koje su mu se činile pristojnije, bijaše izobilno pripravio.

U oči krsnog imena u večer počinju se kupiti

Digitized by Google

prijatelji, osobito oni, koji su iz daljega, i počinje se slaviti onaj veliki dan. Za to stari Mihajlo, netom dodje s treće mise na Božić i objeduje sa svojom obitelji, stane se odmah vrtjeti po kući ištući, je li sve pripravno i na svome mjestu. Najprvo side pod pod, da pregleda meso, i doista tu nadje sve po naredbi pripravno. Vidje, gdje visi četvrtina vola baš debela, a uza nju dva ovna. da nijesi mogao iskati bolja; vidje dvije zaoblice i gudu, svako na svomu drvenomu ražnju navrćeno i sapeto, tako da im ne treba drugo nego oganj. Posmjehne se starac zadovoljno i dlanom popleskavši svaki komad: vala dobra mesa! — reče sam sobom. — Za tim podje u ognjište, da zanoveta oko Lucije: gdje su joj kokoši — je li nakvasila bedre i pastrvu, — hoće li biti prije zahoda sunca sve gotovo i t. d.

Lucija tužna, starija ženska glava, u to je doba parila kokoši i perušala ih zajedno s malom službenicom Jelom i uskošena, kako sve žene konavoske, kada su u poslu, iza zuba otpravi Mihajla s lijepim vragom. Nu kad je upita, gdje su majgure,* sjeknuto mu odgovori:

— Gdje su majgure! i tà je dobra! gore su na podu — pregledaju, ima li sve potrebito za trpezu. Tebi je najlašnje pitati, gdje je ko, jeste li sve spravili? — to, ovo, ono, — pa kad što treba, dočekati najzadnji čas. — Makni se i ti štogod.

— Što ti je bona? — odjavi tiho Mihajlo — vidi je, kako je zasula! ta ja sam sve dobavio.

— Hm, dobavio! — Koliko, molim te, imaš velikih plitica? Sutra će ti biti toliko čeljadi, pa ćeš

---

* Majgura, djevojka.

Digitized by Google

sve služiti na četiri plitice? zar ću donijeti na trpezu drvenu zdjelu? Bit će ti čast, i ti to još misliš zvati paroka na objed?

— Jadna ne bila, naći ćemo i tomu kraja; ja ću sada poći u popadije,* da uzajmim dvije plitice, a poslat ću Nikolicu u staroga Luke, dati će mi i on dvije, pa eto posla načinjena.

— Da hajde, miči se — ne stoj — ne čekaj noći. — I izlazeći Mihajlo iz ognjišta, obazdre se za njime, pogleda ga malo, pa nastavi:

— Mili Bože, čudna čovjeka! sve mu je lasno — ne će nigda da vidi dan prije, što je od potrebe, nego baš dočeka Božić na Božić. — Vidi ga samo, kako ide. Hoćeli se on prije krenuti? Da se i svijet ori, svejedno je njemu za to.

Preuzimajući pak pospješnije da peruša kokoši, stane govoriti sama sobom: Bog zna, prije nego bude sve u kući spravno, počet će dolaziti prijatelji — a jadna ti sam! — ne znam ni koje je doba, može bit — Da nu, Jele mala, (reče službenici, koja joj je pomagala) trkni časom više kuće i vidi, je li još sunce na Gnjilama.

Poslušno dijete skokne na šetalište, te odozgo još zaviče: — Eno, tetko, sunca istom preko rijeke; — a Lucija zahvali Bogu, jer joj bješe jošte više od ure i po dana, da otpremi sve držane posle.

Sred ovih kutnjih zabava dodje sunce na zahod, a u domu Mihajlovu nadje se sve uredjeno. Pod raspremljen, svijeće pripravljene, obor donji očišćen i životinja spraćena sva u gornji i za dana namirena. — U gornjoj kući na jednoj maloj trpezi,

---

* U Konavlima zovu popadijom staru župnikovu sluškinju.

Digitized by Google

ćilimom raznobojnim pokrivenoj, izredjene bijahu čašice za kavu, kupice za rakiju s gostaricama punim tog žestokoga pića, male plitice mantalom izrezanom i voćem suhim nakićene: u jednu riječ, sve skladno spravljeno, da se pričekaju prijatelji.

Dopane u to stari Mihajlo s pliticama, koje doda Luciji s nekom zadovoljnosti i reče joj:

— Vidiš rdjo! nije se treba mamiti, sve će biti na vrijeme učinjeno, kad je starac na poslu. Eto ti ih pet, a ne četiri, čuvaj ih samo i nemoj da im se što dogodi.

— Zàhvale Bogu! jer si se i ti jednom krenuo — odjavi Lucija primajući plitice. — A sad te molim, hajde na pod i pričekaj prijatelje i nemoj mi ovuda zanovetati, dok uredim ognjište i pripravim, što ima biti za večeru.

— Ne ću te, božija dušo, ne ću te, eto te tamo, čini što hoćeš, samo, moja Luce, neka bude skladno.

— To je moja miso i pomnja — zaglavi stara.

Ostavivši staru, uzide Mihajlo na pod i našavši sve u redu, posmjehne se ispod brka, poklima glavom, pa otide u gornju kuću i opazivši trpezicu pripravnu: Ha, ha, reče, evo što je za gospodu — rakije žeženice, vesele veseljice, koja će razveseliti domaćina i prijatelje. Ja bih se nadao, da ima biti dobra. Nu po komu vragu da ne budu uzeli jednu za drugu — hajmo pokušati. — Pristupi k trpezici, uzme komadić mantale, zagrize ga, natoči kupicu rakije, razgleda je prama zdraku, primiriše je i popije. Popivši je, sažme dobro usta, naheri malo glavom, zapre očima u tle, kako da nešto misli, te skupljenu paru puštajući kroz nozdrve zavapi: —

Digitized by Google

Baš dobra! rakija i pô.* Vala ne znam, ima li ovakove u trojice u Konavlima; ha, ne boj mi se, kume Matija, načinit će te stari Mihajlo!

X.

Bješe se već umračilo, zdrava Marija na matici zvonila i Mihajlova se obitelj sva u dom sakupila, kad pred vratima avlije pukoše dvije puške.

— Pomozi Bože! — poviče Mihajlo — evo prijateljâ. — Da nu Marijo, Ane, Nikolico, skočite, trčite, otvorite, pazite na psetenje, da ne ujede koga.

— Ne boj se, ne će nikoga, ne, jer je zelovo zatvoren u kućarici na gumnu — odgovori Nikolica silazeći u obor.

Marija prva potrča i otvori vrata dvojici. Ovi bjehu iz Lovornoga, Andrija i Petar Ivanov, nešto iz daleka u svojbini s Mihajlom. Djevojke im uzeše odmah struke. Nikolica im primi oružje i uvede ih na pod. Tu nadjoše staroga Mihajla, koji je već sjedio na vrh trpeze s lulom raspaljenom spravan, kako domaćin na priček. Nazvaše mu dobru večer i poklonivši mu po jabuku čestitaše mu sutrašnje krsno ime.

— Hvala, hvala, mladosti, odgovori Mihajlo — da Bog da i vama, da budete ove dane dočekivali za puno ljeta i godina. — Sjedite! Kako ste mi u zdravlju? — Kako mi je kum Ivan? ima mnogo, da ga nijesam vidio.

— Dobro smo — odjavi mu Andrija — a i

---

* Rakija i pô, čovjek i pô, itd. kaže se za šalu mjesto: dobra rakija, valjan čovjek.

Digitized by Google

ćaća je dobro, ali je već staračac, te malo i izlazi iz kuće.

— A kako ga služe zubi, ostaje li ponase za soprom?

— Dobro ga služe, dobro; za soprom se ne boji mlaca, kako u jedivu tako i u pivu.

— Neka, veselio se! Milo mi je, da se starac drži i Bog ga podržao! — Recite mi, djeco, kako ste ovoga puta s vašim žitkom?

— Bome, dundo Mihajlo, nijesmo najgori: s golokudom smo dobro, vina ima i za prodaju, uljem se ne možemo vele hvaliti, imat ćemo službu za kuću, a za prodaju majde* dva barijela — tri — ne znam.

— Pomozi, Bože, i tako. Radite, djeco, i budite pošteni, pa će i Bog pomoći.

U to se opet čuše tri puške pred avlijom i do malo uljegoše na pod stari Luka, Nikola Paskov i Mato Vlahov.

— Pomaga Bog i dobar večer, ko je u domu! — zaviču sva tri jednoglasno, uporavljajući se k Mihajlu.

— Hao — dobar vam večer i Bog bio na pomoći vazda, dobro ste mi došli! O kume Luka, šaka ruke, kako smo ja i ti dva starca? Po moju sreću dobro, neka ti je starih, teško kući, gdje ih nema!

— I kako teško! — priuzme Luka. — Čekaj malo, imao sam ovdje — (i popipa se za pas) — jednu jabuku — na, neka ti se javim i čestitam ti ovu večer, a sutra Sv. Stjepana.

— I tebi, kume moj — odvrne Mihajlo prihvativši jabuku — sjedi ovamo kraj mene. — A

---

* Majde (ma hajde), barem.

Digitized by Google

kako si mi, Niko moj, kutnji zete, i ti, moj susjede Mato?

— Dobro, — odgovoriše mu uzajedno — dobro, a tebe ne treba ni pitati kako si, ti bome kao i vučina.

— He — bavim se, dok bude volja božija — sjedite.

Posjedaše, zapališe čibuke i zametnuše razgovor o težačkim poslima i kutnjemu žitku, kako obično medju domaćinima, jer konavoski stavniji ljudi malo igda o drugome zbore. Pretresanje tudjih posala i druge radoznalosti ostavljaju se ženskim, koje se mogu nazvati dnevnici Konavala, jer ne ima stvari, koje one ne doznadu. Glas kakva mu drago dogadjaja u jedan dan po njima preleti od Vučijeg Ždrijela do Debelog Brijega.* Je li se koji mladić vjerio — je li koja djevojka ostavila vjerenika — komu bilo štogod ukradeno — kogod bio bijen, ranjen, ubijen — pitaj ženske, ne boj se, sve ćeš obaznati.

Prije ure noći bješe se sakupilo u Mihajla na večeru desetak prijatelja, svi jednako dolazeći kako i prvašnji. Kad god bi puška pukla pred vratima, Marija bi istrčala u nadi, da će otvoriti žudjenomu i iščekivanomu prijatelju. Veselo bi otvorala vrata, a neveselo zatvorala, kad bi spazila, da on nije. Ura noći prevali i Marija baš mišljaše, da više ne će ni doći Mato, kad na jedan mah pukoše na vratima četiri puške, pa nakon malo opet četiri. Razigra se srce u njoj, jer je udilj poznala, čiji je onaj veseli pozdrav; prihvati brže bolje luč i potrči k

* T. j. od jednog kraja do drugog Konavala.

Digitized by Google

vratima, ali ih Mato kako vještac bješe prije sam otvorio i uljezavši s bratom Antunom, srete se s Marijom u oboru. Nazva im ona dobru večer, pa na po glasa Matu: Ja sam mislila, da ne ćeš ni doći večeras. — Mato veseo i s posmijehom uhvativši je za ruku: A zašto si mislila, kad sam ti poručio, taman ako i na ponoći, bio bih došao. — Reci mi, ima li prijatelja dosta u kući?

— Bome ima li ih!

— Je li kogod iz one strane?

— Nije niko, ko bi smetao.

U to pristupi i Jane, i skinuvši im struke i oružja, otpraviše ih na gornji pod k ostalim.

Na ulasku pozdraviše vas skup, nu Mato osobitim načinom javi se svomu budućemu tastu Mihajlu, darujući ga mrkatunjom*. Starac je radosno prihvati s obje ruke, te nekim njemu običnim produljenim „hoo!“ priloži: — Dobro došao, dobro došao, sinko moj, hvala ti na daru, taman je prama tebi! — Nu čemu si ovako zakasnio?

— Vazda sam na vrijeme, dundo Mihajlo, ako ste večerali, nać će se štogod i za mene.

— Nijesmo večerali ja, nijesmo kokoši, ali da smo i večerali, u staroj kući vazda ima paučina. — Da nu, moji prijatelji (nastavi obraćajući se k ostalom društvu), ovo su nam došla dva nova polaznika, a ima nekoliko, da mi ovdje sjedimo i besjedimo, bit će kogod i ožednio. Ne bi bilo ś gorega, da malo i grlo skvasimo, što vam se čini, družino i prijatelji?

A stari Luka za svih: — Ne bi bilo s gorega,

* Dunja, dar velike cijene u Konavlima.

Digitized by Google

kume Mihajlo. Po moju vjeru, kad se jezik malo omoči, a grlo skvasi, bolji divan i bolja se pamet odmah pojavi.

— Puštaj ti mene za to — dodade Mihajlo — zna stari, što se hoće. — Hoj Marija! da nù malo vidjela, da predju prijatelji u gornju kuću.

To rekavši, ustadoše svi, te Marija prva s lučem, a ostali za njom, prodjoše u gornju kuću, gdje ih čekaše kava, zgotovljena u imbriku zemljanomu, izvezenu na cvjetove pozlaćene. — Posudje je ovakovo u cijeni kod Konavljana naših, dobavljaju ga s mora, ponajviše iz Carigrada, i služe se njim samo, da nose svarenu kavu, kad je koje veselje u kući.

Posadiše se naokolo trpezice. Marija lijevaše u čašice, Jane i Nikolica služahu prijatelje. Za kavom prodje naokolo plitica sa suhim voćem, a najposlije se prične redom točiti rakija. Prvu čašu uzme stari Luka i napijajući domaćinu reče: „Rakija dobra, sreća bolja, pošten domaćin, veseli mu prijatelji; prijatelji dolazili i domaćina u lijepom zdravlju vazda nahodili, od ove godine do druge, a od druge, dok bude volja božija i požuda naša. A sutrašnje krsno ime da Bog da ga u veselju zaskočilo, u boljemu ostavilo, u miru, u ljubavi s kućom i s prijateljima za puno ljeta i dobrih godina. A svete mise, koje su se danas pojale, živim za zdravlje a mrtvim za spasenje, i onomu, koji nije na njima bio, daj mu, gospodine Bože, dio. — Zdravo si mi, domaćine — zdravo svi domaćinovi prijatelji — i ja s vama!“

Svi skupa zaglaviše: Amen! — i odjaviše mu: Zdravo, vazda pošten bio i napijao!

Čaša s rakijom obredi se naokolo i po više puta; svak nazdravi domaćinu i prijateljima, a najposlije

Digitized by Google

odvrati svim stari Mihajlo. — Preuzeše nakon toga razgovore, a djevojke otidoše da pripravljaju trpezu za večeru. Kada bi sve spravno, Nikolica navijesti, da je gotova večera, za to kad ushtjedu na molitvu.

Predjoše opet u donju kuću, gdje najprije smoliše dio rozarija (krunice) s drugim molitvama, pak se posadiše: Mihajlo na vrh trpeze, gdje mu bijaše mjesto, na lijevu mu je stari Luka, a uz desnu pozove novoga zeta Mata. Ostali pak prijatelji uzeše mjesto, kakovo se komu pristojalo.

Po običaju konavoskomu prvo se iznese kupus na slanini, pa oriz s kokošima, zatim govedina, pa slano, na svrhu pečeno. Marija i Jane nosile su jedivo iz ognjišta, Ivur bijaše akčija ili ti onaj, koji je komadio meso i razredjivao. Petar je služio po trpezi, a Nikolica, kako najmladji, točio je vino, koje se pilo nakon svake jezbine i napijalo do mile volje,

Govor velik postade, kada se je družina ponapila; svak je o nečemu zborio, mnogo razloga davao, a malo ih primao, te ko je bolje vikao, taj je i više razloga imao. A kada na pečenomu počne bokara da leti po trpezi od ruke do ruke, tako da nigda dnom nije sjedala nego vazda u vis gledala, hej, mili Bože! od buke i vikanja: zdrav si! zdrav si mi! — zagluši se i dvor i pridvorište.

Kad se najposlije bijahu dobro ponapili i izvikali, prvi domaćin, pa za njim ostali, zapališe čibuke i tišim razgovorom stadoše besjediti. Ali kako u Konavlima nigdje zimi ne ima boljega razgovora nego kod ognja, tako kad je Lucija raspremila ognjište i naložila hrpu drva na vatru, sadju svi skupa u ognjište i zasjedu naokolo, da se griju. Stariji uzeše narijecati pripovijetke o svojim mladim danima, a

*

Digitized by Google

mladji šaliti se medju sobom i kad što s djevojkama, koje ne bijahu daleko od njih.

U sred razgovora dodje Ivur na vrata ognjišta i videći, da su prijatelji nešto umukli, da bi ih malo probudio povikne iznenada:

— Što je ovo društvo večeras muklo, kako da se nije nimalo napilo? Ima li koji, da zapjeva, da nas probudi, da se čujemo, da smo živi i da nam je sutra krsno ime. — Hoj, domaćine, zašto puštaš ovako?

— Vala baš imaš pravo, Ivure. Bio sam se nešto zagovorio ovdje s kumovima, pa se i ne sjetih, da smo muklo. — Brzo, gdje su gusle? — da nu kogod. — Ha — ja znam, ko će večeras počastiti društvo. Kume Mato, novi naš prijatelju, tvoje gusle i tvoja davorija.

— Prosti mi, dundo Mihajlo, ne mogu slobodno, glas mi je izmukao, grlo mi grće, te će bolje koji drugi. Nu ti ovdje Andrije Lovorca, staroga pjevača, njemu pokloni gusle; niko do njega ne zna bolje tanko a glasovito zapjevati.

— A jâ, večeras je tebe red prvoga — odgovoriše mu svi listom. — Gusle u šake, posluh posvetilište.

Nakon nekoliko nevanja prihvati Mato gusle, prigrije ih malo uz vatru, natare saroksom (smolom), te kušajući gudalom, dok ih složi s glasom, počne —

Hoj —. Prva riječ: pomozi nas, Bože,
A druga je: hoće ako Bog da.
Bog pomogo u dom domaćina,
Od svake ga muke zaklonio,
Od zla duga, od rdjava druga,
A najviše od rdjava druga:
Duga bi se kadgod izbavio,

Digitized by Google

A rdjava nikadare druga.
A po tome da vam pjesmu kažem
Od junakâ, ili djevojaka?
Al' ne ćemo nego od junaka,
Uz junake pripjevat djevojke,
Djevojke nam za kapom su cv'jeće.
Aj! da Bog da sve se poudale,
Sve u selo za svoje jarane! — — —
Mili Bože, čuda velikoga!
Gdje se gadna pohvalila ljuna,
Da grlicu hoće za ljubovcu
Nije, braćo, to gadljava ljuna,
Nego to je Vukašina Ramo,
Kojino se hvalio odavna,
Da će otet Angju Milovana
Na sramotu svijeh Konavljana,
Oteti je sebi za ljubovcu.
Zaludu se momče zahvalilo,
Kad djevojci milo ne bijaše,
Jer se Angja prije obećala
Za sokola Matka Harambašu,
Koji lasno pustiti je ne će,
Dok je njemu na ramenu glava.
Vazda j' Matku puška o ramenu,
A za pasom vjerni bjelopasac,
Čuva Matko svoje milovanje,
Čuva bome, jerbo mu je treba.
U Rama je čudna glavurina,
Kad što reče, ne će da poreče,
Znati bi mu izgubiti glavu,
Kakono je hoće ako Bog da.
Jedno jutro bješe uranio
Prije zore i bijela dana,
Pak dolazi u donje Konavle
I uhodi dvore Milovana,
Bi li kako sreća mu don'jela,
Da ulovi crnokosu Angju,
Da je otme na kutnjemu pragu.

Digitized by Google

Al' su dvori tvrdo zatvoreni,
Vrata su im strža dubovoga,
Zaključana bravom dubrovačkom,
Na pendžerim gvozdene rešetke,
Nema, bome, nikud ulazišta. —
Misli Ramo, što će i kako će,
Sve mislio, na jednu smislio:
On se turi dolje niza vrta,
U vrtu je gora lovorova,
Tu se krije, psi mu jeli majku!
Dok s' otvore Milovana dvori,
Dok se momčad po radnji razide,
Dok na dvoru sama bude Angja,
I tako je lasno ugrabiti.
Al' je njemu loša sreća bila:
Ima Matko dobra pobratima
Baš kod kuće Vukašina Rama,
Koji ga je notnjo uvidio,
Uvidio, kad se opremio
Put donjijèh Rame Konavala.
Svemu se je pobro domislio,
On dozivlje malu čobanicu,
Pa je 'vako s njome besjedio:
„Uzmi, d'jete, krošnju sira mlada
„Ko da ideš b'jelom Dubrovniku,
„Pak ti sadji u donje Konavle,
„A na dvore Matka Harambaše,
„I reci mu, moje d'jete drago:
„Zlo ti jutro, Matko Harambašo!
„Ili ne znaš, il' ne haješ za to?
„Noćaske je ljuna poletjela,
„Da ulovi malu grličicu;
„Ustaj pobro, pres'jeci joj pute,
„I ne daj joj omastiti kljuna.
Čobanica od posluha bješe,
Ona uzme krošnju sira mlada,
Pak poleti kako lastavica,
Prije zore na avliju dodje,
Na avliju Matka Harambaše,

Digitized by Google

Al' je ona pusta zatvorena.
Kuca d'jete alkom na vratima,
Kuca lako, a dozivlje tanko,
Tanko zovne Matka Harambašu.
Ali Matko tvrdi sanak spava.
Sanak spava, a u sanku sn'jeva,
Da mu Angju ljuta zmija kolje,
Ter da njega iza Boga zove,
Da je ljute oslobodi zmije.
U snu Matko na noge skočio,
Kroz san čuje, da ga neko zove,
I još misli, da mu Angja više.
Brzo trči dvoru na pendžere
Sa pendžera tiho progovara:
„Što je, Angjo, koja je nevolja?"
Al' sa vrata veli čobanica:
„N'jesam Angja, neg' čobanče malo.
„Poruči ti s brda pobratime:
„Zlo ti jutro, Matko Harambašo!
„Ili ne znaš, il' ne haješ za to?
„Noćaske je ljuna poletjela,
„Da ulovi malu grličicu.
„Ustaj brzo, pres'jeci joj pute,
„I ne daj joj omastiti kljuna. —
Kad on začu, što mu d'jete kaže,
Udari se rukom po koljenu,
I zavika: „Eto, Angjo, zmije!"
Brzo uzme sv'jetla dževerdara,
Turi za pas dvije kumburlije
I svojega vjernog bjelopasca;
Nema kada ni pripasat ćesa,
Neg ih vješa o rame junačko,
Pak poleti kako soko sivi.
Kad do dvora Angjinijeh dodje,
Sakrije se za jednu businu,
Pak razgleda tamo i ovamo.
Svi su dvori jošter zatvoreni,
Sve još spava kako i poklano,
Nema Angje ni od Angje glasa.

Digitized by Google

U to mu se dade pogledati
Ispod dvora niz gojene vrte,
Kad ugleda Vukašina Rama,
Gdje se ono krije u lovore.
Brzo kleče na desno koljeno,
I nategne sv'jetla dževerdara,
Da nišani Vukašina Rama.
Al' mu vikne sa Sn'ježnice vila:
„Ne omiči, Mato pobratime,
„Ne zove se djelo od junaka
„Iz potaje ubit otmičara.
„Čekaj sunce da dijeliš megdan,
„I ja ću ti na pomoći biti. —
Vilu mi je Matko poslušao,
On ne pali svoga dževerdara,
Neg potrči na studenu r'jeku,
U potoku klánce zapinjao,
Kud je imo Ramo pogaziti.
U to bješe zora pomolila
I svanulo i granulo sunce.
Otvore se Milovana dvori,
Svak mi ode tamo i ovamo,
Osta sama na dvorovim Angja
Poslovati i oprati platno.
Bješ' oprala tanahnu košulju,
Ter je nosi vanka na sušilo.
Kad eto ti Vukašina Rama,
Skoči iz gore poput b'jesna vuka,
Pak podbije Angju Milovana,
Te je baci na pleći junačke
I pobježe niz gojene vrte.
Ciči Angja kako zmija ljuta,
Ter dozivlje i mile i drage
Da j' ugrabe grdnom otmičaru.
Al' zaludu, žalosna joj majka!
Svak j' u radnji tamo i ovamo,
Nit' je vidi, nit' je kogod čuje.
Ne boj mi se, dobro Milovana,
Ima neko ko sluša i gleda,

Digitized by Google

Sad će tebi na pomoći biti.
Sve to Matko i čuje i gleda,
U njemu se srce razigralo,
Pod njime se noge pokrećuju.
Istom Ramo vodu pregazio,
Kada skoči iz potoka Matko,
Zubim škripi, strašno povikuje:
„Grdna ljuno, Vukašina Ramo!
„Nij' za tebe grle Milovana.
„Puštaj, more! puštavaj djevojku,
„Jerbo sam te s zemljom sastavio. —
„„Id' otale, psi ti jeli majku!
„„Takijeh se ne prepada Ramo.
„„Miči s puta iz handrače str'ježu,
„„Vidiš ozgor mojih sokolova,
„„Koji trče da mi budu svati,
„„Meni svati, tebe raščimati. —
„Vrz' djevojku, odgovara Matko,
„Ne bojim se ni tebe ni svata,
„Jer još prije nego ti prisp'jedu
„S crnom ću te oženiti zemljom. —
Ne će Ramo da pušta djevojku,
Ne će Matko da opali puške,
Jer se boji ubiti djevojku,
Kojano je na plećima Ramu,
Nego trgne vjerni bjelopasac,
Pak na Rama juriš napravio.
Snimi Ramo sa pleći djevojku
L'jevom drži, da mu ne pobjegne,
A desnom je pušku povadio,
Da nišani Matka Harambašu.
Al' je njemu loša sreća bila,
Jer ga u to Matko dostignuo
I udrio nožem po ramenu
Oh moj Bože, čuda velikoga!
Pade desna s puškom na dolinu,
A još l'jeva ne pušta djevojke.
Kad to vidje Matko Harambaša,
On mi ga je drugom udario,

Digitized by Google

Udari ga, pobro, bodimice.
Kako ga je lako udario,
Dvoja mu je vrata napravio,
Jedna s prsi, a druga sa pleći,
Kroza njih se vidi džigerica;
Mrtav Ramo k crnoj zemlji pade. —
Tad je Matko Angji besjedio:
„Bježi, dušo, k dvoru Milovana,
„Ja sam Ramu pričekat ću svate
„I darovat što je za kojega. —
Jošte Matko u toj r'ječi bješe,
Kad eto ti Ramove družine,
Pomamljeni kano i vukovi,
Viču ljuto, a na Matka pale
Kamenom se Matko zaklonio,
Dževerdaru živu vatru dade
I obali do dva brdjanina.
Kad to vidje ostala družina,
Udariše noktom u ledinu,
Pleći daše, a bježati staše,
Osta Matku megdan i djevojka. —
Ovako se svakomu zgodilo
Koj' otimlje vjerene djevojke —
A sad, braćo i moja družino,
Onda bilo, sad se spominjalo,
Koga nije, da kruha ne ije,
A mi da smo zdravo i veselo.
Meni se je osušilo grlo,
Strugajući po guslama žice.
Ja ne pjevam, da mi l'jepo bude,
Nego tučem, da čašu dovučem.
Kad bi čaša od bar'jela bila,
Ova bi je družina popila. —

— Aferim, sokole! dobar pjevač i dobra pjesma! — zavapi stari Mihajlo, netom Mato zaglavi s guslama, vala si dobio čašu. — O Ivure, de nu bokaru na srijedu, da se društvo ponapije i nazdravi

Digitized by Google

novomu pjevaču, a čini mi se i novoj pjesni, jer sam ostario, ali još ne čuh ovakove.

— Vala, dobra pjesma — priloži Niko Paskov. — Kume Mato, to je nešto, čini mi se, iznova, bit ćeš je valjda ti sklopio!

— Tuda nešto — odgovori Mato — nešto ja, nešto neko drugi, pa izide pjesma, kakva god je.

— Dobra, dobra, nema zbora, dobra po zakonu.

U to Ivur donese bokaru, napiše se svi redom i napiše pjevaču novomu. Pak se opet preuzmu gusle, te se do blizu ponoći grijali, pjevali i pijukali.

Ali je san počeo pomalo osvajati starije, rašta Mihajlo, da ukaže, da nikomu nije sile stati, uzimajući potonji put bokaru, nazdravi društvu veleći: — Prijatelji moji, ja sam stariji, pa mi se počelo drijemati; zato i idem da malo počinem, a vama ostavljam dobru noć. A vi, ako ćete sve do zore sjediti i pjevati, testir vam je. Vatre ima, vina ima, rakije ima, a u neko doba, ako vas bude volja i kavu popiti, Marija će je učiniti. Stanite veselo i dobra vam noć!

— Bila ti dobra, dundo Mihajlo, i od Boga pomoć — odgovoriše mu svi skupa.

Mihajlo otide da spava, za njim Ivur, a nakon malo uputiše se i prijatelji, koji bijahu iz bliza, svaki na svoj dom, te oni, koji bijahu iz daleka, ostaše na konaku. Mato s bratom Antunom, i ako iz sela, ali što je bio naročeni kutnji zet, iskao je običaj, da ostane konačiti. Marija i Jane otidoše da priprave u različitim sobama ložnice za konakčije, a Mato, Antun, Pero i Nikolica ostaše u ognjištu, da se izuvaju.

Izuvajući se Pero zamoli Mata, da mu kaže, što

Digitized by Google

se je prošlu noć dogodilo pod Kapom i kako se je posao svršio.

Mato izuvši opanke i čarape, smota ih i vrže na stranu, napuni zatim lulu, pruži ćesu Peru, neka i on napuni i dok stane pripovijedati dogadjaj prošaste noći, prispješe Marija i Jane u ognjište. Svi su pomnjivo slušali, ali niko onom pohlepom, brižljivosti i ujedno strahom kako tužna Marija. Češće puta zavrtješe joj se suze, nešto poznajući sve to veću ljubav Matovu, nešto razmišljajući veliku pogibiju, u kojoj su se i on i ona nahodili; te istom Mato svrši govoriti, nije mogla a da s uzdahom ne zavapi:

— Oj tužni Mato, i ja pored s tobom! vrlo ti nas sreća progoni, a da bi krivih, ne bih ni žalila. Joh! sve mi nešto srce govori, da dobro naša vjeridba ne će svršiti: ili ti, ili ja, bojim se, da ne — i ne izusti strahotnu riječ, nego prikrivši obraz s obije šake ljuto se rasplače.

— Muči, ludno — osjekne se malo Pero. — Ženska ne zna ino nego plakati. — Na, proročnice! — srce joj govori — hajde, hajde — ti moli i ne idi nikuda sama daleko, a ljudi će razdirati ovim poslom.

A nastavi obrnuvši se k Matu: — Ti si, brate, jednu sreću pustio, koja ti ne će doći do skoro. Kad si čuo riječi Vuline i vidio, što radi, čemu nijesi, ne kroz vrata ga plašio, nego uprav kroz onu rupu u nj zapalio i dao mu zajedno i nevjestu i vjenčanje i pir? To si imao učiniti, pa što bude da bude.

— Mislio sam i omalo da nijesam, ali sam se bojao svoje družine, koju nijesam na to pripravio, to

Digitized by Google

je prva, a druga, muka mi je bez velike uzeti krv na se.

Na što Nikolica: — Bolje da nijesi, ko zna, što bi se bilo dogodilo. A ovako opet, kad ti zla ne išteš, i Bog će te sačuvati i pomoći i ne će sve biti kako hudoba misli.

— Ne će biti, ne će biti — doda opet Pero — ali u toliko je li ona napast nakastila nju ugrabiti? Vala! — on se ne prolazi, a da ne bude štogod skrojio. Jal' tamo, jali amo bit će zla. Digni jednom draču s puta kad možeš, da ne ometa, pa će biti lašnji prolaz.

— Čuj me, Pero, prvi sam put tako pustio, a drugi gledat ćemo se. On preži Mariju, ali vjera i Bog! i ja je dobro čuvam. Imam jarana i u gornjoj strani. Vala, nogom ne kroči Vule, što ja ne budem uzaznat. Bogu ću se moliti, iskati ga ne ću, ali ako ustraži, vala će me i naći — i dobra noć.

To rekavši Mato malo srdito skoči na noge, ustadoše i ostali i napunivši još po jednom lule, nažegoše ih i počeše izlaziti svaki put svoje ložnice. Zadnja ostane Marija, da popreće oganj, pa kad prodje Mato mimo nju, potegne ga malo za ćesice, a ovaj, kako da mu se bješe utrnula lula, vrne se, da je napali i zapita je, što je htjela.

Obazdre se Marija, da vidi, sluša li je ko, pa uhvativši ga za ruku plačnim mu očima reče: — Jednu te stvar molim, Mato; ja vidim, koliko me ljubiš i kako me čuvaš, ali čuvajući mene, ne izgubi sebe. Što bih ja od svoga života, kad bi se tebi što dogodilo? Ah, Mato, Mato — zaklinjem te svim na svijetu, nemoj da te ko prevari i da te Vule ubije — ti bi mogao živjeti bez Marije, jer bi našao i bolju

Digitized by Google

dražu — ali ja bez tebe — nikako — tvoja bi smrt bila i moja — istim časom. — Htjela je još nastaviti nešto, ali joj plač zamakne riječ u grlu.

U malo da se i Matu ne zavrtješe suze gledajući žalost i predanje svojeg najmilijeg čeljadeta. One nje oči pune suza uprte u njegove, ono nje ljepušno lice, što je tuga sad činila još ljepšim; živo kucanje njezina srca, što je osjećao pod rukom, kojom je bješe oko pasa obuhvatio: to sve začara ga toliko, da nije više mogao a da je ne zagrli i slatko poljubi. Nu ovaj cjelov (i bješe prvi) bi tako čist i nevin, kako onaj što brat sestri podava.

— Ne boj se, Marijo — priglavi joj poslije Mato držeći je još zagrljenu — Bog vidi našu pravednost, on nas je čuvao do sada, ufam stalno, da će i od sada. Ti živi mirno s mene, jer ti obećavam, da ne ću ništa učiniti, što bi nas moglo izgubiti. Ne plači više, otari obraz i hajde mirno spavati, — i ja ću.

Rastadoše se, Mato podje u sobu, koja je bila pripravljena za njega, Marija k sestri, koja ju je čekala na vratima donjega poda. Legoše spavati, ali tronuće i zabrinutost ne dade im do kasna oči zaklopiti.

XI.

Svanuvši jutro krsnoga dana, sva obitelj Mihajlova dobro podrani, da se nastavi na posle, koje nošaše sobom onaj veliki dan. Ustaše i konakčije, koji bijahu pomnjivo od djevojaka služeni vodom, da se umiju, a nakon toga kavom i rakijom. Mato po običaju konavoskomu nije dulje mogao ostati kod Mihajla. Trebalo je da drugi kogod od njegove kuće ovamo dodje onaj dan na objed i na ostalo veselje,

Digitized by Google

da pokaže, da svoj obitelji bijaše mila ona vjeridba. S toga nakon kave s bratom zajedno otide.

Okolo devet ura počeše prilaziti prijatelji, a okolo deset pripravi se ručak, koji se sastavljao od oriza, svarena sa žigerom bravskom, govedine i malo pečena. Pak čim zvoni trećom na matici, uputiše se svi na misu s domaćinom na čelu. Na domu ostade Marija i mati joj, da objed zgotove i Ivur s Nikolicom, da ispeku zaoblice i gudu u peći. Takovu pečenku veoma slade Konavljani i premda običajno peku na ražnju medju dva ognja, kad im je koji blagi dan, kano da bolje čitaju prijatelje, peku u peći.

Kod crkve bješe mnogo svijeta, a stari Mihajlo promećući se izmedju njega, najprvo nakon mise pozove gospodina župnika na objed, pa mnoge druge po izboru kako mu se svidjalo. Medju prvim iznadje staroga Matiju, koji ga i sam susrete, te uhvativši ga za ruku: — Dobro ti jutro, reče mu, čestito ti ovaj dan, kume; jesi li dobro podranio?

— Hvala Bogu, kume Matija, dobro — a čestito i tebi. Znaš, što te je red? Danas si sa mnom, treba da zajedno i potvrdimo staro kumovstvo. Ali čuješ, nemoj biti nezadružan, jer mi je milo još koga vidjeti s tobom. A sutra bome, eto pravo k tebi; tvoje krsno ime, svetoga Ivana, proslavit ćemo zajedno.

— To se zna, i tako valja da bude. Nu spomeni se, sinoć bijahu kod tebe moja dva sina, danas evo ti mene s Rakotom, sutra pak ti u mene s Janom.*

— Bit će sve po tvojoj volji i kako je skladno. —

---

* Kćer Mariju ne spominje, jer po običaju konavskom djevojka vjerena ne smije uljesti u kuću svoga zaručnika, prije nego zakonito bude vjenčana i povedena.

Digitized by Google

A sad molim te, poustrpi se ovdje maleno, dok još vidim kojeg prijatelja. Ti znaš, ima nekih glava, kojim ako po deset puta ne prikričiš hodi, — i silom ih ne potegneš, ne umijedu ti naći vrata. Pričekaj me, nemoj se izgubiti, pa ćemo zajedno. —

— Vidi ti tvoj posao, a ja ne ću nikuda odavle.

Mihajlo se prošeta jošte tamo i amo izmedju puka, sakupi mnoge i povrativši se k Matiji zovne ga, te se svi skupa uputiše.

Prilazeći k domu razviče se Mihajlo s vrata avlije na domaće, na čigov glas istrčaše obje djevojke i mladići: ovi kupe i primaju oružje, one struke, kako je koga što zapadalo. Marija pristupi stidljivo pred staroga Matiju, primi mu struku i pozdravi, a on će njoj, uhvativši je za ruku i drmajući njom malahno: — Ne stidi se, Marijo, znaš li, da si mi sada kći? Budi vesela, ja mnim, da si sinoć bila veselija uz djuvegliju. —

Na što porumenivši ona ponizno odgovori: — Hvala, dundo Matija, na lijepomu imenu, kojim si me nazvao. Od dobra i poštena ne može drugo biti nego dobro i pošteno, a djevojka treba vazda da bude stidljiva i ponizna pred starijim.

— Tako, kćerce, pozna se, da si od dobra oca dobar savjet primila. —

Domala zgrnu svi prijatelji i bješe ih okolo trideset. Trpeza velika bi prostrta za obrok, a nasred poda spravi se jedna malahna, ćilimom pokrivena i puna koliko mogaše na njoj stati čašica za kavu i kupica za rakiju, i dok se je služila po običaju jedna i druga, prispije gospodin župnik.

Ovaj bijaše jošte mlad, na trideset i petoj godini, stavna oblika i dobre ćudi. U crkvi izvrstan svećenik,

Digitized by Google

u prigodama dobar savjetnik, a u kućama pravi prijatelj. Svak ga je dobro hotio i on svakoga. Malahno dijete, plaha mladost i sijeda starost jednako je k njemu pouzdano išla, jer je imao načina za svakoga, tako da je čeljadetu koristio ne samo u duhovnomu nego i u svjetovnomu.

Čim uljeze, nazva: Hvaljen Jezus! — Svi listom ustadoše i nešto zbunjeni što ih je župnik zatekao s čašicom kave u ruci, skinuvši ipak kape, odjaviše neko prije neko poslije: Vazda budi! — a stari Mihajlo gologlav potrča preda nj veleći: Gospodine paroče, dobro mi došao, služi se naprijed (i potegnuvši jednu stolicu), — evo mjesto — posadi se!

— Ne muči se, Mihajle, nać ću sam mjesto. — Pak obraćajući se k prijateljima reče im uljudno: — Sjedite, prijatelji, pokrijte se i pijte kavu, dok je vruća, jer kad se ohladi, nije dobra.

— Ništa, gospodine paroče — odjavi se s vrh velike trpeze stari Matija — ne ćemo barem puhati.

— Oh, Matija, medju mnogim, ovdje sakupljenim, nijesam te zapazio. Kako ti? kako tvoji? šaka ruke — i pruži mu ruku, koju stisne stari i reče: — Dobro pomoću Boga, a hvala tebi, gdje smo ti na pameti.

Pristupi u to Mihajlo i upita paroka, zapovijeda li kavu, a kad mu je ovaj odbije, zovne svih, da se posade okolo trpeze.

Trpeza duga preko svega poda, pokrivena bijelom napom, nakićena u okolo pliticama, na kojim smotan ručinak s ožicom i vilicama, značila je, da je Mihajlo odvojio od prostih i siromašnih Konavljana. Na vrhu i na dnu trpeze po tri velika somuna kruha, nagradjena jedan vrh drugoga osim onih, koji bijahu iskomadjeni i rasuti po njoj, kazala

Digitized by Google

su biljeg obilnosti. Okolo ovake trpeze zasjedoše trideset Mihajlovih gostionika: župnik na vrh, uza nj Matija, a malo sa strane Mihajlo; s obje strane pak prijatelji, prvo stariji pak mladji. Na dno trpeze bijaše mjesto ženskih, koje su značile kuću, od koje su poslane mjesto muških, jer su druge imale sopru napose osim jedine Rakote Matijine, koja je u znak velike cijene novoga prijateljstva imala takodjer mjesto na velikoj trpezi.

Djevojke su oblijetale oko trpeze i gostionika, da ih služe, a pošto ovih bijaše mnogo, imale su pomoć od svojih drugarica iz komšiluka. Ivur, Petar i Nikolica svaki na svojoj službi kako i prošaste večeri, samo je Petar pazio, da bolji komadić bude svedj na vrh trpeze pred župnikom, Matijom i domaćinom.

Nakon prve dvije jezbine, koje bijahu kupus glavati, svaren na dobroj masti, i oriz s kokošinjem, služila se prva čaša vina, koja bi predata župniku, ali je on pokloni Matiji, neka bi mjesto njega on nazdravio družini po običaju. Zahvalno je starac primi, te otiruć brke nazdravi: „Objed dobar, sreća bolja, pošten domaćin, veseli mu prijatelji. Prijatelji dolazili, a domaćina u lijepom zdravlju vazda nahodili. A ovo krsno ime, koje junak slavi, da Bog da ga proslavio sa mirom božijim, sa časom dobrim; vazda mu junaku veselo dolazio, a u boljemu ostavljao za puno ljeta i veselih godina, ako Bog da. — Zdravo, gospodine paroče, zdravo domaćine, zdravo domaćinovi prijatelji, i ja s vama!“

Nakon ove počasnice služio je Nikolica sve društvo vinom, dok je Ivur komadio govedinu i

Digitized by Google

slaninu, medju kojom su se odlikovala bedra i jezici svinjski.

Na drugoj čaši iza govedine Matija opet nazdravi: „S ovom drugom, a s ljubavi dugom, da ste mi svi zdravo i veselo!“

A na trećoj, koja bijaše iza slanine, nazdravi: „S ovom trećom, a s dobrom srećom; pomagao nas Bog i sveti Spas u veliki dobri čas! Zdravo da ste prijatelji!“

Nakon ove već se odriješi svakomu jezik, svakomu bijaše već dopušteno piti i napijati po volji. Razgovori buknu, veselje se oglasi, šala postane. Smijalo se, pregrizalo meso i pijucalo, dok dodje pečeno. Malo prije nego se ovo donese, Petar užeže voštanicu i zasadi je u somun na vrh trpeze, pa zajedno s Ivurom donese na velikoj drvenoj plitici gudu pečenu s jabukom zelenom u turinu i postaviše je na vrh pred župnika i Matiju. U toliko Nikolica natoči tri čaše vina samotoka na maloj plitici, postavi ih pred staroga Matiju u biljeg, da njegova bijaše zdravica onaj dan.

— Hem, što je ovo? — reče s posmijehom Matija. — Pa sve tri meni, o Mihajlo; tako se nijesmo pogodili. — Prodji se, sreće ti, danas mene ovoga; ja sam već ostario, pa i iščamio, daj ti ovo kojemu mladjemu, koji će i prije i bolje od mene okleisati posle.

— A jâ, kume Matija, danas je red tebe i tvoja je čast. Pak drago ti u tri, drago ti sve u jednu, kako god te volja, niko ti ne će zabaviti.

— U trí — u tri — a ne vidiš ovu gudicu, kako se smije na nas; da bih u tri napio, ohladila

*

Digitized by Google

bi se, pa je šteta. Što veli gospodin parok? — ja mnim, da je bolje u jednu.

— Dundo Matija — odjavi župnik — i ja bih u jednu, jer cijenim, da je ovo prijatelja mnogo puta zdravicu slušalo, a ovakve gudice malo jelo. Nešto dakle za njih, nešto za tebe, da se vele ne moriš, učini baš sve u jednu. I da ne duljimo odveć, pomolimo se Bogu za mrtve, pa ćeš ti učiniti običajnu od mjesta.

Svi udilj ustadoše i skinuvši kapu smoliše kratku molitvu za mrtve kuće Mihajlove, pa se opet posadiše kako i prije. Muk duboki svud nastane. Zbučaše se naokolo trpeze svi, koji u kući bijahu muški, ženske, pridošalci iz sela, da poslušaju zdravicu staroga Matije, dok ovaj gladeći brke malahno se zamisli, pa iz tiha počne: „He, moja braćo i družino! čuo sam, gdje govore stari: Ne pane snijeg, da oglobi svijet, nego da kaže svakoj zvijezdi trag; posla Gospodin učenike, da podju vidjeti, koji je najbolji trag, i oni nadjoše, da je ljudski najbolji. Bog je stvorio sve za čovjeka, a čovjeka za sebe. Blago blagovasmo sjedeći, pomolismo mu se klečeći, a spomenut ćemo slavu božiju stojeći.“

Svi posadjeni skoknu na noge i skidajući kape odgovoriše glasovito: A mi ćemo. — Svi opet zapiždriše se u staroga, a on nastavi:

„Pomozi, Bože, sunce nam na istok, gospodin Bog na pomoć. Pomozi, Bože, veseli, Bože, u domu domaćina i njegove kumove i njegove prijatelje, koji su mu ovdje i drugovdje i na sve četiri strane. Da bi mu se vazda kupili na punu sopru, na dobru volju, na pošten glas, na veseo obraz: do sad dobro, unaprijed bolje, a podrži mu ih, jaki Bože, i ovako.

Digitized by Google

Daj, Bože, našemu banu domaćinu hajer i berićet u njegovoj kući, u njegovoj muci, u tvrdu volu, u brzu konju, u punoj ćesi, u veseloj sreći: ćesa mu napredovala, a sreća mu se vazda veselila. — Kudgod naš ban domaćin odlazio, od svuda veselo k svomu dvoru dolazio, pred dvorom voljne i nevoljne nahodio: voljne u dvor uvodio, da mu blago blaguju, vino piju, Boga mole i o svakomu dobru zbore; nevoljnim pred vrata iznosio. Koji zlovoljno došao, od dvora mu veselo pošao, ruka punih, a srca vesela, putom hodeći, Boga moleći, a lijepo zboreći: Dobra gospodara! dobre gospodarice! dobro ti mi je udijelio! udijelio njemu gospodin Bog od svuda dobro, a s nebesa najbolje. Daj, Bože, da bi naš ban domaćin medju braću i družinu pošten dolazio, mjesto mu činili, čast mu nosili, neka bi prijatelj imao gairet.* Da bi naš ban domaćin u crkvu hodio, pravedno se Bogu molio, da bi zadužbine udijelio, priloge ostavio, što bi jak bio sve od svoga truda, a od božijega dara, a eda mu vazda Bog na pomoći bio! Daj, Bože, našemu banu domaćinu svega do volje a bez nevolje: kruha, vina, meda, mlijeka, srebra, zlata, svakoga dobra od tebe, gospodine Bože poslata; ponajviše zdravlja junačkoga, čim bi se u mladost dičio, u starost hranio i gospodara Boga slavio i hvalio. A najviše, Bože, daj mu čistu dušu na umrli čas, kako mu je bila na kršteni dan. — Bana domaćina ovo krsno ime, Sv. Stjepan, u zdravlju zaskočilo, u boljemu ostavilo od ove godine do druge, a od godine dok bude volja božija, a požuda srca njegova. Današnje svete mise, koje

* Radost.

Digitized by Google

su se pjevale po puku i narodu kršćanskomu, da budu od koristi i na nebu i na zemlji: na nebu Bogu od slave i mrtvim dušama za spasenje, a na zemlji živim junacima za zdravlje i veselje. Bože, daj sveti dio onomu, koji je na njima bio i koji nije na njima bio, tebi se molimo!

„A što ću vam dalje, od Boga vam lijepo zdravlje; više božije stvorenje, nego moje govorenje! Nego ovu ćemo prvu napiti u veliku slavu božiju, da pomože Bog i velika slava njegova svakoga brata kršćanina, koji se krstom krsti, u crkvu hodi, a pravo se Bogu moli. Pomozi ga, Bože, i velika slavo božija!

„A ovu ćemo drugu u ime Gospodinovo, a u zdravlje domaćinovo i njegova tvrdoga šljemena, a pod njim zdravoga sjemena; neka bi se ovdje vazda nahodio gospodar čovjek, gospodja žena, koji bi kuće gradili, vinograde sadili, krstili, vjenčali, ženili, udavali, o svakomu dobru radili, a svoje duše ne ogriješili, a eda im Bog na pomoći!

„A ovu ćemo treću u ime presvetoga Trojstva, koje razdijeli nebo i zemlju, a sadruži nas braću kršćane; da pomaže Bog i sveto Trojstvo svakoga brata kršćanina, i pomorca na moru, i ratara na polju, sužnjika u sužnjici, nevoljnika u nevolji, i starca u starosti, i nejaka u nejakosti. Pomozi ih, Bože i sveto Trojstvo!

„A ovu ćemo četvrtu u ime tužnih i nevoljnih. Ko je junak u tuzi i nevolji, da bi se tuge izbavio, konja najahao, sablje napasao, naužival dana i junaka, a eda mu Boga na pomoći!

„A ovu ćemo petu u ime sopre i obraza; sopra dobra i svijetla, a obrazi časni i pošteni, koji za

Digitized by Google

njom hladno vino piju. I zdravo si, domaćine, zdravo svi domaćinovi prijatelji!“

— Amen, Bože, zdravo bio i časno vazda napio! — svi slušaoci odgovorom zagrmješe, a prijatelji se opet posadiše svaki na svoje mjesto.

— Dobro si, dundo Matija, ljubavi mi baš dobro — reče župnik, kad Matija bijaše dopio čašu od zdravice. — Ni u dugo ni u kratko, srednja mjera vazda je najbolja, jer su sada počeli ovi mladi nešto prilagati, pa isputa ni tamo ni amo. Ti si krenuo svaki škljanak po malo, odužio si se svakomu tako, da ti ne može ništa zabaviti.

— Hvala, hvala, gospodine paroče — glasom zadovoljnosti odjavi stari — moglo bi se i bolje, ali što ćeš od mene stara? A pravo ti kažem, bilo mi je malo mučno, jer nijesam odavna napio zdravice, pa se nijesam bio ni pripravio na to; nego je sreća da imam još ovo jezičine, te sam se nekako izvadio.

— Jezik je govorio, ali je pamet vladala, pa je otišlo, da nije moglo bolje.

U to guda, koju pred svršetak zdravice Ivur digne sa trpeze i iskomadi, opet dodje razdijeljena po pliticama, da veseli kus gostionika, koji se tako dobro podniješe, da ne samo gudu pečenu, nu sve ostale jezbine malo što ne očistiše. Vino se ispijalo do mile volje medju vikom, šalom i nazivanjem: Zdravo si! — zdravo si opet, ne bio proklet! — zdrav si kume! — a kako si mi zdravo? — kako sam sebi rada; i t. d. Dok na svrhu prvi župnik blagosovivši trpezu ustane, ustadoše i drugi, zapališe čibuke i preuzeše obične svoje razgovore.

Po objedu bi pripravljena kava za neku vrstu pozvanika, župnika, Matiju i još tri četiri; a za

Digitized by Google

druge stajala je vazda na trpezi bokara puna samotoka, koja bi se radi čestih cjelova svedj kretala, a još prije praznila, ali od pomnjivoga Nikolice opet nalijevala.

U neko doba po objedu zasviraše miješnice, te se na gumnu pred kućom završe kolo mladića i djevojaka sred pjevanja i puškaranja do blizu večera.

Stavniji ljudi, sakupljeni u ognjištu, razgrijani od kapljice i od žerave, počeše popijevati dva i dva, dok jedan valjaniji medju njima, uzevši gusle, stade pjevati pjesme, te zadrža društvo veselo sve do mraka.

Kad sunce već dodje na zahod, poče se razlaziti društvo. Svak bi lijepo otpravljen i darovan. Jabuka, naranača, šipaka bi svakomu naloženo; bližnjim prijateljima kruha tvrda i sirac, a potrebnijim po komad veliki somuna i mesa varena ili pečena. Lucija stara nalagala je darove, djevojke su otpravljale, mladići su pucali iz pušaka i pozdravljali one, koji su odlazili, a Mihajlo neprestanim kretanjem noga, ruka, glave i jezika veseo se svakomu pokazivao i prijateljski pratio do kutnjega praga.

Kada se uputi župnik, Mihajlo ga isprati dobar dio puta i pitavši ga proštenje konavosko: ako nije sve bilo, kako bi se htjelo i pristojalo, — rastadoše se kako dobri prijatelji. I tako, pošto se umračilo i svak otišao k svomu domu, zaglavi se u kući Mihajlovoj ova domaća narodna svetkovina.

XII.

Na kraj sela, nedaleko Mihajlova stana, ima jedna mala kuća pozemljušica, na suho pokrivena

Digitized by Google

bez prozora. Kroz vrata joj uljezahu čeljad i svjetlost. Usred nje je mala pregrada, gdje stoji sopra, klupica za sjedanje, jedan spremnjak u zidu i police naokolo sa nešto siromaškoga posudja. Na desnoj dvije druge pregradice, jedna za spavanje a druga za podrum; na lijevoj se ulazi u ognjište, koje je samim pleterom odvojeno od malene sobice, u kojoj vidiš siromašku postelju, jednu škrinjicu i nešto muških haljina, pobacanih preko zategnuta konopčića.

Jedne večeri — bilo je baš na mladijence, dakle dva dana po krsnom imenu Marijine kuće — sjedili u toj pozemljušici u ognjištu oko vatre jedna žena od prošlih pedeset godina, jedna djevojka, kći staričina, od dvadeset i tri, i dva momčića, mladji od kojih bijaše istom nastao na četrnaestu godinu. Stara, ujedno domaćin i domaćica, jer bijaše udova, na jedan mah pustivši kudjelju i vreteno ko začudjena gledaše nekakvo momče, koje je onoga časa ulazilo k njima. Pa prekrstivši se progovori mu:

— Podji, vraže, s vragom! Kud sad u ovo doba durovetaš* ovuda i trtaš sljepački oko vrata, a da se ne oglasiš, dok te kogod premlati?

— Prodji se, tetko Stane, premlaćenja; ide svoj u svoga — koje je tu zlo? Došao sam svojim putem, čisto, pa Bog. — Ovako odgovori i zasjede ono momče, koje drugi ne bijaše no Vukale Petrov, koga smo vidjeli u Vulinoj družini na onome sastanku pod Kapom na badnju večer, kad se Vule spremao, da ugrabi Mariju.

Vukale Petrov bijaše momče malena stasa, ali

---

* Durovetati, lutati.

Digitized by Google

vatrena hitra oka, ošiljasta nosa, širokih ledja, brzih noga. Istom mu počinjaše crnjeti nausnica, ispod koje mu je vazda stajao neki lukavi posmijeh. Dobar uhoda i za to vjerni drug Vulin. Udovica Stane bila mu je prava tetka, jer sestra njegove matere. Za to bi često k njoj dolazio, jedno kako u tetke, a drugo i poglavito, da uhodi Mariju i douši Vuli svaku i najmanju stvar, koju bi o njoj obaznao.

Lijepa zgoda to bijaše u istinu. Stane susjeda a njezina kći Pave (ona ista Pave, za koju smo na početku ove pripovijesti čuli, da je Mariji dokazala razgovor izmedju Vule i Ivura), prijateljica Marijina, mogle su mnogo stvarî njezinih i znati i pripovjediti Vukalu. Ali za oči u glavi ne bi one učinile izdaju najljepšoj djevojci svoga sela, svojoj dobroj susjedi i prijateljici; znale su one vrlo dobro namjeru Vukalovu i za to, kako vješte Konavoke, imale su pun opregljač svakih laži i lakrdija, da predadu Vukalu. A ovaj, koji nije mogao poznati prave misli tetkine i rodičine, kad bi cijenio, da je baš ulovio zeca, bome ne bi mu ni u trag ušao.

Preuzme stara predivo i zapita opet Vukala: — Od kuda si, sinko, došao sada, jesi li iz doma?

— Bome iz doma! ne idem u djevojke, da mi treba ići ovako kasno. Bio sam ti u Cavtatu, pak ala tamo, ala amo, vidi ovaj posao, vidi onaj, dok sam se zakasnio. — Uputio sam se pred zahod sunca i sa mnom dvojica iz Komaja. U razgovoru se ne stavih, da obrnem na Zakrajnici, nego kad se razdijelih od družbe, nadjoh se niže Bogdandola. A sad kuda ću? Natrag ne; hajdmo — rekoh — u tetke, te ću baš u nje konačiti, jer pravo ti

Digitized by Google

kažem, nemam volje u ovo doba da idem gore preko vode.

— Što te strah čega? — upita ga naravno stara.

— He, strah — onaj vražji Vule od onomadne se ovuda nekuda smuče. Što ja znam, što ko misli. Ne bih htio nagaziti na nj; bolje mi je spati mirno u tebe, nego imati posla bez posla.

— Jest! vrijed ga predro! i ja sam obaznala. Već ne može čeljade, da hoće u susjedstvo slobodno otići, da na što ne naleti. Zato ti se ja ončas iza zdrave Marije zatvorim s ovo djece u kuću, pa niko k meni, ni ja ka komu.

— Pa ste se baš svi prepali? — reče posmjehujući se Vukale.

— Prepali — prepali — za žene je stati doma obnoć.

— A što čini amo Marija? — upita sasvim naravno Vukale.

— Hajde, te je pitaj — odgovori mu Pave, pogledajući ga krajem od oka.

— Ne idem ja tamo, već te pitam istom to, kako nje jaranu, čuva li se i ona kako i vi, izlazi li kuda.

— Ko se, jadan brate, zla ne boji i čuva? Vala je više doma očamila, niti kuda ide, nit se s kim sastaje.

— Dobro i veliš; ima gotovo mjesec dana, da je ne vidjeh ni u selu ni u Cavtatu.

— Nije tamo bila i Bog je zaboravio — a ko zna kad će.

Nu stara domišljajući se, što Vukalo traži, prekine ovaj razgovor veleći, kako da joj je tad istom

Digitized by Google

na um palo: — Jadan sinko, ti si došao iz Cavtata; mi smo večerali, a ti nijesi, bit ćeš lačan. Sad ću ti ja svariti dva jaja, samo, sinko da se napiješ, da ne otidješ spati prazna trbuha. — I ovo govoreći ulije malo vode u kačulić, stakne biljice i namjesti kačulić na komoštre.

Premda se Vukale odricao te časti, stara ga nije slušala, nego mu svari četiri jaja, donese vina i kruha, te stavi preda nj, da pojede. Za tim spremi muške, da idu spavati govoreći im, da treba na jutro rano ustati na radnju. Jednomu namigne okom, drugomu nešto prišapće, djeca zaklimaše glavom, pa odoše.

Ali Vukale ne će da pometne svoju: pojede, napije se, zapali lulu, te opet zametne razgovor o Mariji. Lukav bijaše, ali stara Stane i kći joj ne bijahu lude. Svaka mu predavaše šilo za dlijeto, a nikad ono, što on željaše, da obazna. U tom razgovoru Vukalo spomene, da imade više puteva, po kojim se može ići u Cavtat i da ne treba sve jednim hoditi. Za to da može i Marija sad ovim sad onim s družbom poći kadgod do Cavtata, a ne sve na domu čamiti. Netom ovo izgovori Vukale, Stane počne se grohotom smijati, kako da joj nešto bijaše palo na pamet.

— Čemu se tako slatko smiješ, tetko? — zapita je Vukale malo blenut.

— He, da znaš, i ti bi se nasmijao.

— Denu de kaži.

— Kazat ću ti, nu nemoj me izdati. — Nazad nekoliko dana bijaše uzaznala Marija, da je Vule čeka na komajskoj ulici, a ona ti, pobro moj, s bratom na mline, pa odatle ispod Pridvorja na Vučje

Digitized by Google

Ždrijelo, pa u Cavtat. Lijepo ti ga prevari, majka je rodila.

— Ali se šališ? — začudjen odgovori Vukalo.

— Ne šalim, ovoga mi ognja!

— Nut vraga! ko bi se tomu bio domislio? Vala je mudra! — I to rekavši zamisli se malahno, pa opet nastavi: — Vala, dobro se prometla, pa može i opet; negda ispod Pridvorja, negda brdom te kroz Popoviće, a negda i poljem, pa —

— A ha, tu bi je vrag i odnio — presiječe mu Pave. — Nijesu to puti, da se njima ide, to se može samo kadgod pokušati sad jednim sad drugim putem. Ali kad ona napast obazna, jer kodošâ svedj i svuda ima, čekat će je na dva, na tri mjesta, pa eto ti je tu. Najbolje je stati doma, ili u dobroj družbi pravim putem, kako ćemo, ako Bog da, i ovih Vlasića* — i ove zadnje riječi izusti na po glasa

— Šta veliš, šta? — upita žurno Vukale — šta ćete ovih Vlasića?

— Ništa, rekoh onako istom to — odgovori Pave, hineći se nezadovoljna onim, što bijaše izustila.

— Ha, nije to ta, ti ćeš nekuda ići, i još ko s tobom, pripovjedi nu de, što mari!

— Krsti me se; kuda ću ići, s kim li ću ići? Pa da i hoću, baš bih ti sad kazala — prodji se, vjere ti.

— Pa zar ne bi? — a zašta? — ili se bojiš mene? — Luda si, vjere mi, rodico; slobodno možeš meni kazati, kako i bratu, ne bi znala ni crna zemlja.

---

* Vlasići kaže se često za sv. Vlaho.

Digitized by Google

— O rode! ne bi znala ni crna zemlja! Kamo sreća, da ti jezik usahne! — tako, može biti, ne bi kazao drugomu ono, što bih ti ja rekla.

— I to mi ti veliš, Pave? — vala se ne nadah to od tebe! — reče kako uvrijedjen Vukalo pa ozlovoljen zamuknu.

Nu Pave, koja bijaše namislila svoju, pušta ga malahno u tomu stanju, znajući, da se samo pretvara. Kad sagleda, da ga je dobro napela te je on mislio baš, da će mu kakvu istinu kazati, reče mu posmješljivo: — Što si se, bolan, omusio kako Vlah pred praznom zdjelom?

— Kako ne ću, kad me držiš rešetom i izdajicom? — odgovori nemarno Vukale.

— Da, da — nemoj se ljutiti — pripovjedit ću ti svu istinu; nu u pamet, rode, nemoj da te poslije prekorim, kako ti sam reče, da si rešeto, jer i sam znaš, u kojim smo vodama.

Crklo, puklo, narav se skriti više ne može. Na riječi Pavine razigra se srce Vukalu; mislio je baš, da mu je pošlo za rukom obaznati ono, rašta bijaše došao u posjed tetki i rodici. Ustegne se mnogo, ali ne toliko, da lukavo Pavino oko ne zamjeri unutrnju zadovoljnost, koja mu za čas zasija na licu i utrgne se. Posmjehne se Pave u sebi, pa nastavi: — Hoćeš da ti kažem, odgovori mi, i primakni se malo bliže k meni, jer što ja znadem, ko je na dvoru.

— Sve mi jedno, ako ćeš mi kazati — kaži; ako ne ćeš — kako ti drago; — odgovori hladno Vukalo, ali se ipak primakne k Pavi.

— Oj jadan, ko te ne bi znao, vele ti bi za te dao — reče smjehurasto Pave. — Stani, stani i

Digitized by Google

slušaj. Onomadne kad sam ti bila u Marije na krsnom imenu, odlučila nas velika družina da putujemo o Vlasićima u Dubrovnik na zavjet. Tu nas ima sve po izbor djevojaka iz sela i mladića naših i tudjih do sada više od dvadeset, a kako čujem, bit će ih još. Pa ćemo ti lijepo pjevajući i svireći sve pravim putem na Cavtat bez straha i bez tamna glasa. Bome, ako bude gdjegod četa na dočeku, bit će i amo četa, pa ćemo dijeliti megdan.

— Vjere mi ste dobro namislili. Kad bih mogao, i ja bih došao drage volje, al ne ću moći zanago, jer se bojim, da ne bude i od nas ko hoditi. Samo, rodico, pazite, da vas ko ne poplaši, ako bude Marija s vama.

— Marija je prva, rekla je i doć će. A plašenja ja bih molila svakoga, da se prodje za onu noć, jer na mjesto da poplaši, mogao bi biti poplašen.

— Oo djeco! dosta razgovora, meni se kunja — progovori na svrhu Stane, koja je pomalo drijemala na kudjelji; — dosta razgovora, bit će blizu pet ura noći. — Znaš, Pave, da imaš raniti u drva; zapreći dakle to ognja i hajdemo spavati.

Vukale, koji je mislio, da mu više ne treba znati, miran i zadovoljan zijevajući silom odgovori: — Dobro veliš, tetko, hajdemo baš spavati, i meni se počelo kunjati. Nego dobra ti noć i oprosti na zabuni.

To rekavši ustane i otide, kako bijaše od prije običan, u onu sobicu za pleterom, a Pave i Stane otidoše u onu drugu, koju vidjesmo, na srednjim kutnjim pregradama.

U jutro rano ostavi Vukale tetkinu kuću. Krene

Digitized by Google

put gornje strane ravno k Vuli, da mu pripovjedi sve, što je od svoje rodice saznao.

XIII.

Bijaše prva nedjelja poslije tri kralja. Prevalilo podne i sred neke rijetke zimske vedrine, sunce ako i slabo, ali je po nešto grijalo. Ne da bi se napasle, nego samo malahno poplandovale i prošle, djevojke su izgonile krupnu životinju i slazile u polje pokraj rijeke. Jedna je za drugom hmiljela iz sela ajačući goveda i dedečući konje, a medju njima vidio si i Mariju Mihajlovu s Pavom Staninom, gdje goni životinju. Kad sadjoše na rijeku, sakupiše se sve ujedno pod jednu malušnu dubravicu kraj vode, a pustiše neka se živor oko njih razidje, da čupne negdje travicu, negdje prutac lozovi ili busine i poživa ako ne paše da barem sunca i čista zraka. Čestoputa bi živoru ponestalo i paše i sunca, ali djevojkama medjusobne šale i razgovora nigda kako ni na Ljutoj vode.

Mladići bi u isto doba, ćesom o ramenu a puškom u šaci odjavili u lov, dok bi bilo vrijeme, da se ide u crkvu na rozarije. Nu taj lov, Bože dragi! bijaše malo čudnovat: razišavši se po polju ili krajem rijeke, da traže patku ili drugo koje letušte, imali bi doisto jedno oko na lov, ali bi drugim tražili, gdje će ugledati buljuk bijelih ubručića, te kad bi ga nadazreli, svi tamo na okup kako bitkavci, kad opaze šoju* u dubini.

Niz rijeku samim žalom spuštiše se tri lovca i okrenuše put skupa djevojaka u dubravici, što smo

* Šoja, sova.

Digitized by Google

malo prije spomenuli, a za ovim druga dva iz daljega. Opaziše ih djevojke, te jedna medju njima življa i vragoljastija nego druge zapjeva ispod glasa:

Evo nama našeg Cv'jeta,
Ja ga, druge, l'jepo poznam;
Glava četvrt, pleća vreća,
Pod njim noge od komara,
Ruke kuke od kantara.
Čuvaj mi se, Luce, Cv'jeta,
Zadr'jet će te, bit će šteta — — —

Smijeh i halek drugih djevojaka pokrije glas pjevačice Bebe (tako je za šalu nazivahu, jer stasa kratka bješe i ljepahna) i ne dade joj, da svrši začinku. Ali Luce, kojoj je ona pripijevala, namrgodjena živahno joj reče:

— Zadrli tebe djavli! čemu meni pripijevaš, kad Cvijeto više za tobom čezne nego li za mnom?

— Stani malo, bona, stani, pa ćemo vidjeti, gdje teže preteže.

— A eno ti, jadna, moga Mica zadnjega, gdje gazi, vidi mi ga, Bebe — reče Stanuša, pretiljašna jedna djevojka rumenih obraza a crne kose kako gavranovo perje.

— Ludo s ludim — odjavi joj Bebe; — oči mi, da je vas zlatan, ne bih ti ga uza me.

— Pusti ja, bolje je s ludim imati posla nego s mudrim — odvrne Stanuša. — Barem kad mi lud dodije, trsit ću ga se bez muke, a mudar kad te se uhvati, bome ne prevari ga lasno.

— Čuješ ti Stanušu! Bog ti dao, ko te to naučio? — zapita je Luce.

— Gledaj one! ko me naučio? Vjere mi si iza

Digitized by Google

sna. Čula sam od tebe toliko puta, a vidim, da kako veliš, tako i radiš. Zašto si Cvijeta izabrala?

— Na — uput na Cvijeta — vrazi te i s njime nosili, kad si me vidjela s njim na sastanku?

— Vazda — odgovore joj skupa Stanuša i Bebe.

U to dopadoše prva tri lovca i to bijahu Mato, Ivelja i Cvijeto Lučin. Prvu dvojicu poznamo dobro, a treći bijaše Iveljin susjed baš onakav, kakva ga Bebe pripijeva: velike glave, širokih ledja, tankih noga a čvrstih ruka.

— Pomozi Bog, djevojke! — pozdravi ih Ivelja. — Što radite, sunčate li se?

— Dao Bog dobro! Čuvamo životinju. A vi tri jeste li što ulovili? — odgovori Bebe za svih.

— Tanko je lova; — čini mi se, da ste same.

— Nu ti vas trojice, a za vama opet idu dvojica, ne boj se, sad će se prikupiti. — O, Cvijeto, čemu ne govoriš? ili si se smeo (pak potkašljivajući nastavi) — ja znam što te smelo!

— Vazda li ti, vraže, vele govoriš — odjavi joj Cvijeto; — dobro se veli u ženske kratka pamet, a dug jezik.

— U nas kratka, a u tebe plitka, pa smo na istomu.

Mato i Ivelja, koji bijahu došli više, da se razgovore s Marijom, nego za drugo, netom vidješe, da je nije ondje u skupu, nego da je sjedjela malo na strani pod jednim hrastom s Pavom, ostaviše Cvijeta, da se inadi s Bebom, a otidjoše k njoj i zasjedoše.

U isto doba prispješe i ona dva stražnja lovca, koji bijahu Mico i Pavo Stijepov, i: Hvaljen Bog,

Digitized by Google

majgure! — rekoše oba zajedno, — jeste li napasle?

A djevojke skupa: — Vazda budi. — Pak nastavi Stanuša:

— Mala im je paša, samo da se prodju. — A vi jeste li se umorili loveći?

— Znaš, Mico — prihvati Bebe — Stanuša te poznala još s kraj Bobuča. Mili Bože! kako si joj mio, kad te već na sve oko može zapaziti!

— Luda ti si, Bebe, — kakono ti svoj svoga — je li tako, Stanušo?

— Po svaki način, Mico moj. One se nama rugaju, a mi ćemo njima, ako Bog da.

— Bome rugaju! a zašto? jer se dobro hoćemo — pa što je za to? Svaki mladić ište svoju djevojku za —

— Jadna ti sam ja — presiječe mu Bebe — a mene ne će nijedan. — Reci mi, Luce, kako si začarala Cvijeta; sreće ti, nauči me, da i ja koga pribavim.

— I sve ga ova danas ima sa mnom. Prokleta si, vrijed te predro! — odgovori malo srdno Luce.

— Vidi je, Cvijeto, jedi se, jer kažem, da si joj mio.

— Ala i meni se čini, da se nešto odviše danas rugaš, Bebe.

— Šala je i pred Bogom primljena; — a reci mi pak, nije li istina, da te očarala Luce? — Nije, ne, lažem, nemoj se jediti, nije ona tebe, nego ti nju, jer takova vraga ko bi —

Ne dade joj Cvijeto, da svrši, nego potrča put nje, da je uhvati, ali se Bebe brža od lisice izmače i stane za hrast i počne popijevati: — Glava četvrt, pleća vreća — druge djevojke udare u smijeh, a

*

Digitized by Google

tužan Cvijeto malo zabeušen, jer ne uhvati Bebu, vrati se opet na prvašnje mjesto.

— Bjež' rdjo — reče mu tada Pavo Stijepov, rugajući se Cvijetovoj tromosti — i to si momak, pa nijesi vrstan, da uhvatiš djevojku; za tebe nije medju njih. Vidi kako se radi. — I to rekavši sunu se kako lastavica, pa pregrli Janu, djevojku od dvadeset godina, tanku, visoku, modrih očiju, a lijepih obraza. Htjela mu se ova istrgnuti iz ruka, ali je Pavo bijaše tvrdo opasao preko bokâ, da se ne mogaše ni maknuti. Kad vidje djevojka, da joj je zaludu muka, stade mu govoriti: — Puštaj me, bolan, što si poludio! — vidi ga — pusti, velju ti, usahle ti u ramenu!

— Ne će vala usahnuti, već mi se čini, kad te držim, da čvršće dolaze — odgovori Pavo podižući je malo sa zemlje i puštajući je pak sasvim.

— Hvala Bogu — reče iza hrasta Bebe, koja se još bojala pristupiti — hvala Bogu, eto i Jane ima Pava, a ja kukavica nemam nikoga. Cvijeto (nastavi glasom kao da moli) ostavi Lucu, evo ti mene, pomirimo se.

— Hoću, da me grdje truješ. Volim Lucin prst nego tebe svu, — barem sam s njom miran, jadna mjesečino!

— Uh, ludi ludove! eno ti, ko je za tebe (i pokaže prstom), vidiš je niz Gnjile — eno ti Kate Gange, ona je za tebe, s njom ćeš biti najmirniji — reče malo žignuta Bebe.

Na ove riječi, koje ni vragu ne bi bile na um pale, stvori se žestoki smijeh u skupu. Bebe osvećena istrči iza hrasta pljeskajući rukama, družina okupi Cvijeta, ne dade mu živa mira, već odmah

Digitized by Google

poče glasiti, da će ga vjeriti za Katu Gangu. Ova bijaše starica od šezdeset i pet godina, neudata, malahna, bez zuba i bez kosa, grda ko sotona, kašljava i uskošena, kako svaka stara osidjelica. Može se pomisliti, kakav na ovu novu šalu ostane Cvijeto, koji ne imaše toliko obrtnosti, da vrne šalom, ili je uzme, kako je trebalo; zabuši se i najedi se ne malo. — U to Kata sadje niz Gnjile goneći pred sobom kobilu; na vrijeme se je vraćala doma, da prispije na rozarije. Ničemu se ne nadajući pristupi tužna k stupu, nazove božiju pomoć i htijaše proći naprijed, ali je brže susrete Bebe.

— Nu hod', Kata, časom, sreće ti (zamoli je), nešto smo se zagnale ovdje mi medju sobom djevojke. Ti koja si starija, najbolje ćeš osuditi, čiji je razlog.

Kata je na krivo pogleda, pa se osjekne: — Pu, mahnitičino, prodji se ti mene stare — moji su dani minuli — ja već nijesam vaš drug, ni vaše volje. — I htijaše nastaviti svoj put, ali je okupiše Bebe, Luce, Stanuša i druge djevojhe i ustaviše je moleći, da im čuje razlog. Nije htjela, ali na ino ne mogaše, ustavi se, te ih kô za rug upita, o čemu se bijahu zagnale.

— Evo ti što je — uze govoriti Bebe. — Vidiš ovdje Cvijeta, on se hoće da ženi. Luce, koju bi on htio, ne će ga, mene, koja mu se namećem, ne će, da sam sva od zlata; druge, koje smo mu pobrojili, veli, nijesu za mene. Na svrhu mu rekosmo, da ima jedna, koja bi baš dobra bila za njega, i on bi je uzeo, ali ne znamo, hoće li ona njega. Žudjeli smo dakle, da upitamo tebe, što ti se čini —

— Podji vraže s vragom, što ova prtlja meni

Digitized by Google

danas ovdje! — presiječe Kata, kojoj se već bijaše dodijalo slušati Bebu. — Što ja ulazim u te vaše vragoštine — puštaj me, kobila će mi u štetu.

— Ne će, ako podje, ja ću ti je svrnuti — nu odgovori nam samo na ovo: — Može li se mladi starom ženiti?

— Ne zanovetaj sa mnom starom — velju ti danas — mahnita nepriliko, što ja marim. nek se ženi, gdje ko hoće.

— Nu kad bih ti ja to rekla, da Cvijeto hoće uzeti staru i to baš tebe, što bi mi? .

— Pu! — gubava nepriliko, mahnita sotono! što se rugaš sa mnom starom? Moji te jadi dopali, jer vidiš — i to rekavši, fisne je preko ledja s nešto brstine, što je u ruci nosila. — Na — eto ti zakidivanja stara čeljadeta — drž' to — kako te sram nije, ništo! — I htijaše još da nastavi, ali djevojke je oklopiše popijevajući: — Evo nama nevjeste — zdravo bila Kata Ganga — i s tobome mladi Cvijeto.

Nu Kata se osvijesti i stane, da omahuje tamo i amo s ono brstine, te zahvati neku po nosu, neku po rukama, neku po plećima, razbije kolo djevojaka, pa kad se izmakla izvrati im sve, što je mogla i ne mogla, gadljavih riječi, na koje joj one odvratiše samo halakanjem i pripijevanjem.

Dok se je ova šala zbijala, malo dalje sjedjeli u jednom skupu Mato s Iveljom, Marija i Pave. Ova je njima nešto živahno pripovijedala, a oni su je pomnjivo slušali. Kad svrši, udari Ivelja u smijeh, pljesne dlanom o dlan i stane nešto potiho govoriti Mariji i Matu, koji se takodjer smijali. Ali u to zazvoni trećom na rozarije. Sve četvero digne se u

Digitized by Google

isti mah sa zemlje i uputi se zajedno k crkvici. Mato i Ivelja pridruže se ostalim mladićima, koji su išli prvi a za njima hodile su djevojke goneći životinju.

XIV.

Sve je u poslu u kući Vulinoj. Ženske peru posudje, mijese kruh, pećaju; muški rasijecaju meso, svijaju fišeke, preglédajû oružje, naoputivaju opanke, češće poglédajû, koje je doba dana; rekao bi svak čeka neustrpljivo, kada će zaći sunce. — Zašlo je, večer je. — Prilazi jedan, prilazi drugi, prilazi treći — sakupilo se je oko dvadeset druga, svi oružani, veseli kako da idu na pir. — Noć je u oči Vlasića, tamna je, bez mjeseca; gdje gdje kroz oblak koja zvijezda proviruje, a vjetrić sa planine šumi i mrzne. — Tri ure do ponoći, Vule izlazi iz kuće, a za njim družina; posukaše se niz dunavska počivala, pa niz Taraševu ulicu na put od Ljute. Tiho idu, ne zbore, ne čuju se; samo kamičak, što se gdjegod otisne izpod noga niz potok, samo gdjegod stražarno pašče, što zalaje, biljeg su, da neko prolazi putem; ali osluhuj — opet muk, tišina, ne čuje se ništa. — Doprla je četa na most na Ljutoj — prošla ga je — sašla je u polje — uhitila se je puta od Palâ — okrenula je k zapadu, put Grabovnice. Kad dodje do Grabovnice, obrne na lijevo, te tračkom do u dubravu kod komajske ulice pod novim putem. Tu se ustavi, zasjede i odmori. — Zašto je Vule tu zasio, zašto toliku družinu sakupio, čemu ovo četovanje, čemu kutnja njegova sprava? — Poustrpi se, znat ćeš.

Više puta šala dovede na gusti posao, kako

Digitized by Google

sada baš i ovdje. Kad se je Pave Stanina sastala u onoj maloj dubravici kraj rijeke s Marijom, Matom i Iveljom te se ono tajno razgovarali, pripovijedala je ona njima, kako će čitalac bit već razumio, o pohodu Vukalovu u nje doma, rekla im je što se je s njime razgovarala i kako mu je na svrhu prišila, da će Marija s družbom seljana hoditi o Vlašićima u Dubrovnik. Ivelja se Pavinoj šali od srca smijao, jer mu se je svidjala, pa onda stao od obijesti nagovarati Mariju, da se i ona na sličan način izusti doma, ne bi li čuo Ivur, koji će to odmah doglasiti Vuli, da vide bruku, što će od toga postati. Marija se je u početku protivila toj igri, jer se je bojala, da se što zla ne dogodi, ali kad se i Mato složi s Iveljom i počne je glaviti, kako bi ta prijevara mogla zar opametiti Vulu i dovesti ga napokon na to, da se nje za vazda okani, privolje i obeća, da će učiniti po njihovoj želji. — Čim dodje dakle doma, počne potajno govoriti, da bi drage volje otišla o Vlasićima u grad, kada bi imala s kim. Ivur to dočuje, posokoli je, obeća, da će on doći s njom, pa brže bolje pripovjedi Vuli namjeru Marijinu i zabilježi mu mjesto, gdje bi je mogao najzgodnije dočekati. Vule, komu još prije Vukale bijaše istu stvar doglasio, cijeneći da mu je već djevojka u ruci, sakupi družinu na dogovor, obznani je o svemu i roči se s njom u oči Vlasića u prvi mrak a sebe doma. Svak mu odobri posao. Vule spravlja mali pir. Mato to zna, te bojeći se, da šala ne dovede istinu, jer ako je ona sasvim ispustila riječ Ivuru, ovaj bi je mogao usiliti na koju mu drago ruku, da ide s njim, da održi obećanje Vuli, koji je već sve zgotovio za onu noć; bojeći se, velim, toga Mato prije zore u

Digitized by Google

oči Vlasića otide k Mariji i tvrdo s njom ugovori, da se ne bi puštala preko svoje volje Vuli u zube.

Odlazeći Mato od Marije stane putem da misli, kakav se je metež imao dogoditi došaste noći u komajskoj ulici, i razabirući malo bolje reče sam sobom: — Ovdje može biti i mrtvih glava; Ivur je kodoš Vulin, on mu je kazao, da će Marija s njim put grada, i zabilježio mjesto dočeka — Vule je sakupio družinu i dočekat će. — A što će sad Ivur? — Uzmaknuti ne može, treba da ide i sam, jedno da obznani četu, da zaludu ne čeka, za tim da se opravda pred Vulom. — A kako će mu ovaj primiti opravdanje? — Prije ne vjerovati, nego vjerovati — i eto ti odmah inada, psovanja, a lako i krvi. — He — jedna mi dohodi na pamet: su dva tri druga otići u brdo više mjesta dočeka i paziti kako će se posao svršiti — mogao bih pri potrebi pomoći Ivuru, jer ne bih htio da ga Vule ubije — ko zna ovom igrom mogao bih ga odbiti sasvim od Vule i učiniti ga ako ne prijatelja, a ono barem, da ne bude izdajica.

U ovim mislima sadje Mato na put novi i videći, da je još mrak, pogleda na istok i ugleda danicu, gdje se je istom pomolila iza Bjelotine; još ima ura do zore, reče u sebi, idem baš do Ivelje, pa ću se s njim dogovoriti i sa mnom ga potegnuti.

Svanuo je dan u oči Vlasića. Ivur je otišao na Mrcine, da dorene luča i za tim da zaglavi posao s Vulom. Marija, kad se po podne vrati Ivur, stane se lukavo kako u strahu pripravljati za grad, pazeći na oca i braću, da se ne bi sjetili i opriječili joj se. To je Ivuru po ćudi i kadno kad zamijeni

Digitized by Google

s Marijom neke poglede, koje je on razumio na svoj način, a Marija opet na svoj. Dodje i noć, za rana se u Mihajla spreme na spavanje, neko umoran od truda dnevnoga, neko u mislima, da putuje po ponoći. Ivur je od ovih posljednjih i posve je miran u srcu, da će sutra sve bit svršeno, što je odavna želio.

Ali malo pred ponoći stade jauk u sestara u sobi. Marija se previja po postelji od boli glave i utrobe; sestra uza nju na nogama, u samoj košulji, tare je, pari je lupinami* i zove mater, da dodje u pomoć, koja iza sna jedva dotrta k njima i stane odmah ispitivati, šta bijaše.

— Jaoh, mati! umrijeh ti sada — plačnim joj glasom jedva odgovara Marija.

— S nama Bog, moje dijete, što ti se dogodilo tako na priječac? — brižljivo stara pridade hitajući je za ruku i napola padajući na postelju.

— Jaoh, mati moja! skopa me nešto u utrobi — pa haj, haj — uza prsi do u kotolac, da me zaduši — a glava mi puče na četvoro.

— Jadno dijete! Da nijesi štogod jučer izjela, ili da nije fontura,** ima ih pustih u selu.

— Ne znam ti ništa — nego mi se čini, da ću ti sada umrijeti — hajde mi po popa.

— Čekaj jà, nije te potrebe, što ćemo buniti selo — preuze stara puna straha, ali opet tažeći je;

---

* Lupinom zovu Konavljani onaj naboj zemlje, što oni sami učine opancima nalijepljenim vlažnom zemljom ulazeći u ognjište, ili na pod. Ovaj se naboj otpara motikom i grije se na žeravi, pa njim pàrē onu stranu tijela, gdje misle da ih je protisnuo vjetar i čuju da ih boli.

** Od talij. p o n t u r a, protisli.

Digitized by Google

— bit će malo nazebe, sada ćemo to, sada ćemo to mi izliječiti, nemoj se plašiti. — Pa stane naručivati mladjoj kćeri: — Brzo Jane, hajde uberi malo rute i osijenča, pa s uljem na prosulji poprži malahno na ognju i kad se dobro ugrije, donesi mi pospješno, da joj protarem utrobu i prsi; — ču li, smlači koju rutinu, da prevalimo, kad je budemo izatrli — haj brzo, ne ckni ni časa.

Dok se je ovo zbivalo u sobi, na žamor ustadoše i domaći, dotrčaše k bonici, svaki je pita, svaki je taži i veli svoju brinući se, da joj štogod pomože. Sam Ivur na vratima sobe, blijed, upanjen, niti pita, niti išta govori, velika ga misao bijaše premogla. Izdaju bijaše osnovao, lov je držao u ruci, ali kad ga je mnio drugomu predati, eto mu nenadno izmakne. — Kako sad otići k Vuli? Ostaviti kuću u ovakovoj smutnji, vele je — ne otići k Vuli pogibija života. A kako otići bez Marije? Hoće li on vjerovati, da je oboljela iznenada, ili će to uzeti za prijevaru, te razjaren, gdje mu priprava bijaše zaludu, poletjeti na njega i njegovom krvi oplakati sramotu i ugasiti žedju za osvetom? — Ako ostane na domu — jaoh; ako otide — grdilo. Da je komu bilo onda zagledati u njegovo srce, bio bi vidio, gdje se tu bore zloća, strah smrti, korist trgovine, prijekor domaćih, sramota pred seljanima. A iz svega toga provri jedna sama riječ, iza zuba rečena: — Da je hoće barem sada vrag sasvim odnijeti, neka se jednom sve svrši i smiri! —

Dvoje putnika različitim putem putuju k istomu cilju. Ide Ivur kraljevim putem, oružan, ali se ne joši pod oružjem po običaju mladosti konavoske, nego je omušen. Glavom u tle njira, ko da nešto

Digitized by Google

ište, ne ide ni lako ni pospješno, ustavlja se, osluhuje, obazire se, opet kreće nogu za nogom — hoće li, ne će li — rekao bi, da se skanjiva, kuda bi okrenuo. Sad podiže saruk, da mu notnji vlažni dah zahladi čelo, možda razgrijano s vrućih misli, koje mu se u glavi rojile; sada ga opet natiče do oči, kako da sakupi pamet na jednu misao. U toj unutarnjoj borbi dopre do Gospe od Zaluga i tu malo više puta sjede na kamen, da se odmori. Stavi dževerdar preko koljena i splićući prste od ruka, pothiti njima desno koljeno, uzmetne se malo na se, tako da otegnuvši rukama odigne nogu od zemlje, zagleda se u zvijezde i zamisli —

Mato i Ivelja uzevši sobom valjanoga Gjuricu Markova i Mićana putovahu vrhom brda više puta kraljeva i malo po malo slazeći uzeše stazu kako bi se našli u sred brda više komajske Dubrave, odakle bi mogli čuti i vidjeti, a da ih niko ne opazi, i u neko doba prispjeti na pomoć nesrećnomu Ivuru, kad bi mu bilo do nevolje. I kako su u muku doprli na odredjeno mjesto zasjedoše po nekim dubokim gredama, koje su se iscijepane i raskopane i tamo i amo pružale po brdu i na lik dubokih škripa dopirale do puta kod komajske Dubrave. U tim gredama sakriveni mogahu se kretati slobodno na svaku ruku, mogahu se niz te škripove dosukati do puta, a da se ne oglase, i zgodno pri potrebi na put iskočiti. — Nevolja je veliki naučitelj — velio je Mato svojim jaranima; — kad bi nam došlo na ruku, da oslobodimo Ivura od kakve pogibije, premda nije vrijedan, ko zna, da ga tim ne odbijemo od Vule i učinimo, da ne bude više o zlu radio ni meni ni Mariji, kad upozna, da sam mu vratio dobro za zlo.

Digitized by Google

Blizu su tri ure po ponoći i eto čeljadi putem; po dvoje po troje zajedno u razgovoru promiču put Cavtata, da prispiju na brodaricu. Krene se neko iz Dubrave i krajem medje, da se ne može u tmini nadazreti, prisuka se do blizu puta, da pazi na one, koji prolaze. — Prvi nijesu oni, koje ište, nijesu ni drugi. Ali eto se čuje bahat većega skupa, poznaju se glasovi — Ivur je i s njim ima družine. — Mnogo je čeljadi hodilo na zavjet S. Vlaha i stignuvši jedno drugoga sakupi se ne mala družba, s kojom, kad prispije pod Gospu, pridruži se Ivur u misli, da prevari Vulu i lašnje se izbavi njegova napadanja. U toj družbi, srećno po nj, bijaše Pave, jaranica Marijina, i druge dvije djevojke iz sela. Ove su pretjecale, za njima dva tri muška iz istoga sela, pa opet ženskih i muških s Pločica, iz Pavljega brda, s Poljica na buljuke i medju njima Ivur; neki se razgovarahu, neki popijevahu ispod glasa. Kad bijahu s one strane Baulove gustijerne, na domak puta, kojim se svrće u Komaje, zapjeva Ivur jačim glasom i dâ znak ugovoreni, a u isti mah neki ispod medja, neki iz dubrave poskočiše, sunuše se i prepriječiše put prvim. — Stani, stani, more — ne miči, bi jedan glas naskočnika.

Zgungulja se društvo, koje je prohodilo, poplaši se, udari natrag. Stade jauk ženskih, stade vika muških, koji za čas preplašeni osvijestiše se brzo i pritisnuvši se k brdu odbiše se na puške i vikahu jednoglasno: — Koji si, more? ne idi naprijed, poginuo si.

Vukale, rodjak Pavin, bijaše jedan od onih, koji prepriječiše put prvim; ovaj poznajući svoju rodicu vikne joj u smijehu: — Dobro jutro Pave!

Digitized by Google

spominješ li se onoga večera? Vidiš, kako sam ga dobro upamtio; gdje je Marija?

Pave tobože iznesviještena radi straha, ali u srcu sve drugo nego preplašena, odvati mu:

— Na zlo ti jutro i tebi i družini! Što uradiste od nas noćas? Što ja znam, gdje je Marija, kukava joj majka! kad ne znam ni sama gdje sam.

— Je li ovdje u družini? — priupita osorno Šišo, koji bijaše s Vukalom.

— Jest, jadna joj majka! Bit će tamo ponase s Ivurom.

U to četa Vulina napola opkoli družinu, a on kako žedan lav zaviruje od jednoga do drugoga ištući Mariju, dok dopre do Ivura. Netom ga ovaj ugleda pred sobom, ne dade mu progovoriti, nego ko da je stvar jur svršena, upita ga: — Jesi li već miran sada, jesi li je uhvatio?

— Vragu te davam — odgovori srdno Vule — kako ću je uhvatiti, kad je ne nahodim?

— Tu je nà, malo preda mnom, bit će s Pavom Staninom, ili s drugim iz sela.

Obrati se Vule, da podje naprijed, kad susrete Vukala i Šiša, koji mu kazaše po riječi Pavinoj, da Marija nije ondje u skupu.

Smamiše se tada svikolici, stadoše trkati gore dolje, ištu zaviruju po družini, psuju, viču, prijete, ali sve zaludu. — Bit će — veli Ivur vazda stavnc — kada je čula viku, sjetila se izdaje, pa ili pobjegla natrag, ili potrkala na stranu, ili sakrila se u brdo. — Brže bolje neki tamo, neki amo za njom. — To veleći mišljaše izmaknuti Vuli, jer je već predvidjao svrhu i uputi se, ali ovaj, ko da se nečemu domislio, ne dade mu ni s mjesta.

Digitized by Google

— Ne, ovdje stani kod mene, ima ko će je tražiti. — Ala, junaci, poletite, ištite je na svaku stranu, ne može biti daleko, ako je ovdje bila.

Sreća, da bijaše mrkla noć i da Vule nije mogao razgledati obraz Ivurov, jer bi se udilj bio dosjetio laži i prijevari; ali i tako češće pogledajući na Ivura klimaše glavom i škripaše zubima, a ovaj ublijedio od straha te malo po malo uzmicao, da se dohvati kakve hridi kraj puta i opre se na oružje, ako bi, što je za stalno držao, na nj nasrnuo.

U to druga čeljad, koja su išla put Cavtata, videći da njih niko ne zadijeva, nego da se samo radi o grapši jedne djevojke (stvar obična u Konavlima), i cijeneći, da je to dogovoreno, uporaviše svojim putem. Ostane sam na megdanu Ivur i Vule.

Četa Vulina rastrkana tamo i amo viče, zove, ozivlje se: — Jesi li našao? — Nijesam. — Amo je ne ima — Nije ni amo — Da nije u brdu? — Ne ima joj ni traga. — Ha drži, k..... ću! — Je li ona? — Jest ti rog ćaćin. — Tako se je tražilo nekoliko, dok se neki vratiše zapijehani, a neki ko ludi tjerahu naprijed put Gospe i put Cavtata. Vule već videći, da se zaludu traži Marija i što je grdje držeći za stalno, da ga je Ivur prevario, plane hudopskim jedom, prevrati očima, škripne zubima, pa trgnuvši iza pasa malu pušku na Ivura:

— Mrij — zavika mu izneviješten — mrij! — Ovo je sve izdaja. Niti je ovdje ona, niti si je doveo. Plati dakle ti, krst ti se — i ne izusti do svrhe, jer se u to ču u brdu kako da su poštucali čarci na puškam.

Neka je Vule van sebe gledao, kako bi se osvetio Ivuru, ali opet kako svaki hajduk imao je

Digitized by Google

oprezno uho na sve ono, što bi oko sebe čuo. Za to brže uzmakne jedan korak na stranu, da se digne s cilja, ako bi odakle puška upalila i upre pogled k onoj strani, s koje mu se činilo, da čuje čarke poštucati. U to Ivur videći zgodu, hitnije nego bi i promislio, sune se pod ruku Vulinu, uhvati mu pušku malu kod gvoždjâ, izmakne mu je i vrže je koliko mogaše bolje niz doce pod put. Pane puška i udarivši o zemlju opali. Kad se Vule obrne, nadje se bez puške u ruci, a pred njim dva koraka stoji Ivur, uprt na veliku pušku, koji mu veli: — Kad je izdaja, baš neka bude, krvniče! — Ne miči bliže, jer ću kroza te, ako istom kreneš.

Dva tri druga Vulina, koji zapijehani u onaj se čas bijahu vrnuli iz potjere, nategnuše puške prama Ivuru i pogledahu čas na njega čas na Vulu, kako da su čekali zapovijed, da omaknu. I Vule snimi dževerdar, da ga nategne, kad opet zaviče Ivur: — Vas ima četiri proti jednomu, možete me ubiti, ali i ja ću uzeti jednoga slobodno: koji prvi makne, moj je — pa konj pr....! — To rekavši uzmakne i bolje se zaštiti škripom jedne grede, koja je iz brda dopirala do blizu mjesta, gdje on bijaše.

Još se ne bijaše dobro namjestio, kad začuje malo više sebe u istom škripcu tihi glasak, koji istom mogaše razumjeti: — Ne boj se — veljaše mu neko — imaš opleće! — Povrati se malo duh nevoljnomu Ivuru, koji je jur mislio da je pri smrti, tisne se u škrip i ostane tako.

Vule i oni, koji bijahu s njim, ometoše se malo, jer nijesu mislili, da će naći toliko slobode u Ivura, i što nijesu upotrebili zgodu, već dali njemu vremena, da se zaštiti, nadjoše se na gubišu. Svakomu

Digitized by Google

od njih bijaše mučno prvomu nasrnuti, jer nikoga ne bijaše volja poginuti. Vule, premda kidišljija, uzboja se da makne prama škripu i nanese Ivura na oko. Zato pun jeda počne rigati svakakvih psovaka i rječetina, stade ga nazivati lupežem, izdajicom, lopovom i što ti ja znam što. Nu Ivur vazda stojeći na istom mjestu presiječe mu psovanje veleći:

— O Vule, prodji me se noćas, zaklinjem te Bogom i Bogorodicom. Odlazi — ja sam isto propao. Mariju sam izgubio; našao je, ne našao je, isto me je kuća izgubila. — Ako ti budeš tu stao, dok ti se sakupi družina, opkolit će me i ubiti. Ču li me dakle najposlije. Svetoga ti Petra, odlazi, jer ako ja samo čujem bahat za mnom, ili vidim, da još jedan k tebi pristupi, ispalit ću vala! — u nikoga nego u te.

— Pa baš u me! krst ti tvoj — pa baš u me? — Čekaj malo, post ti se ohladio! da vidimo, ko će u koga.

Hoćaše maknuti, kad iza brda sjekne puška i prozviždi zrno Vuli iznad glave, pa odmah druga i zrno spreta u kamenje više puta i pospu štrkoci po Vuli i družini. Još dobro ne izdušiše puške, a Ivur kliče u glase: — Ah, gdje ste braćo! pomozite, jer pogiboh noćas na pravdi božijoj.

Vule već videći, da je sasvim na gubišu, i ne znajući, ni ko su oni, koji pale, ni koliko ih ima, pače bojeći se, da Komajani, ako ih je dozvao ko od družbe Marijine, ne bude dotrkali Ivuru na pomoć, brže bolje s ono malo druga skoči pod put, pa niz doline do u dubravu, odakle zazviždavši tri put na hajdučku, ne čekajući nikoga opruči poljem natrag,

Digitized by Google

kuda bijaše i došao. Družina, rastrkana za snijevanim lovom, netom začuje puške držeći ih za znak okupa, vrne se trkom na se do prvoga mjesta, nu ne nahodeći tu nikoga okrene na glas zvižda put dubrave, pa preko polja i jedva se svi stigoše na Palama.

Onda samo, kad se Ivur vidje bez pogibije pred sobom, obazre se na nepoznatoga pomoćnika i: — Gdje si, brate? — zahvalnim glasom reče — gdje si? da te poznam i zahvalim — evo si me smrti izbavio — da te ne bi, Ivur bio i prošao.

— Muči i ne govori ništa — odjavi mu ovaj svedj ispod glasa — jer se Vulina četa još nije sva natrag vrnula. Hodi lagano za mnom uz ovaj škrip; spenji pušku, ako je nijesi speo, da ne bi u mraku gdjegod zamakao s njom ili udario, pa me obranio. Hodi lako!

I uporave jedan za drugim kroz procijep one grede, dok dopriješe do jedne male poljanice, gdje se Ivur nadje pred četiri sebi veoma poznana druga. Kakav ostane pred njima, lašnje je promisliti nego li opisati. Javnost njegova izdajstva, sram, prijekor, a može biti i osveta, sve mu ujedno dodje na pamet; problijedi, zabuši se i ne reče drugo, već: — Evo me, braćo, u vašim rukama, činite od mene štogod znate, svemu ću se podložiti.

Mato, koji je znao, kuda te riječi kučaju: — Kako te sram nije — odgovori mu — promisliti o rgjastvu! — Da smo htjeli, da pogineš, ne bismo bili ovdje ni zapali. — Pa dignuvši prst, kao da mu htijaše zaprijetiti, ljupko nastavi: — Ivure, Ivure, ne bi ti bio za Mata učinio, što je on za tebe noćas.

Digitized by Google

Hajde, Bog ti prostio sve, samo nemoj unaprijed raditi kô si i do sad.

— Ah, ne ću, brate do smrti — gotovo u plaču odvrne mu Ivur; stid me i gledati na te, a kamo li reći: prosti mi. Ali evo ti tvrdu vjeru zadajem, da Bog da nigda moje kuće ne vidio, ako ti već igda o hili radio. A ma što ćeš de, — što učinih, učinih — luda pamet, zla družba sve kriva.

— Što bilo, bilo, o tomu nema već zbora — prihvati Ivelja — nego ću vam ja kazati jednu. Ivuru je noćas dosta i polovica, a mi smo ovdje ozebli i dobro; nego ti, Gjurica, snimi to torbe de, pa izvadi to buklije i ako ima što uza nju, pa mi zagrizimo i cuknimo po dvaput rakije, te hajd'mo kući, gdje ćemo i zboriti i lijepo se pomiriti.

— Vjere mi, dobro i govoriš — snimajući s pleći torbu uze govoriti Gjurica. — Tako mi časa! ozebao sam da jedva puške držim. — Nu evo smokava, evo buklije, jedimo, pijmo, pa homo!

I tako učiniše; pogriskaše, napiše se i dva i tri puta, te onda opet brdom natrag do u Mata u kuću. Kad prispješe kući, bijaše gotova ura do zore.

XV.

Na zapadnoj strani Konavala, na podnožju vinovite Zvekovice, pruža se kraj mora Igalo, koje počinjući od kršnoga Prahljivca, pod kojim plavi dobro zaklonište nahode proti bijesnoj juževini, proteže se ispod Oboda k jugu i čineći malo kuto Tihe, dopire do onoga poluotoka, na kojemu se izdiže Cavtat, danas mala varoš, ali nekada velik i glasovit grad Epidavro. Razvaline zidina sa dvije če-

*

Digitized by Google

tverouglaste i napola srušene kule kruže Cavtat s one strane, gdje se na kopno prelazi, a za njima prama suncu na luk se protežu kuće stanovnikâ, izdižući se malo po malo do vrh brijega k zapadu.

Ako na brijeg uzideš kod crkvice sv. Roka i obrneš se k istoku, vidiš pred tobom ovo mjestoce, uzduž razdijeljeno ulicom, koja se Prijeko nazivlje. Suprot tebi kod vrata varoši crkva je matica s malim zvonikom, posvećena putničkomu sv. Nikoli; uza nju dvor negdašnjega cavtatskog kapetana — danas tamnica i stanište male vojne posade. Pred tobom samostan Malobraćana, i on sa zvonikom, koji je munja opalila. Usred varoši uzdiže se ljepahna polača, u kojoj za doba naše pripovijesti bijaše sud i preturija. — Uzduž Rive, kako je Cavtaćani nazivlju, s jedne strane pivnice, dućani, kavane, a s druge plavčice, neke u moru na sidru, neke na žal istegnute i podaprte. Blizu samostana pobijeni su koci kraj mora, a po njima mreže na sušilo rastegnute, a oko njih mlade Cavtajke, koje ih pomnjivo prevraćaju, krpe i spravljaju za novo ribanje.

Uzdigni malo oči preko Cavtata jednako put istoka i eto ti Oboda, s kućicama medju maslinama pola sakrivenim. Razvaline tamo i amo po njemu prosute, a još bolje kraj njegovih žala natpis pretora Dolabele svjedoči, da je dio staroga Epidavra. S desne strane Oboda propinje se vinovita Zvekovica, a za plećima k sjeveru kršno brdo Jaseničko, koje od pole put mora više Prahljivca grozovitim načinom soreno prima ime Propadi, znamenje vjekovito one strahovite trešnje, koja poluotok cavtatski s kopnom sadruži. Na desnu ako pogledaš pak preko luke, kaže ti se u more produljeno brdo od

Digitized by Google

Močica, koje zatvora s juga cavtatsku luku, a na svomu ratu, Sustjepan nazvanu, nosi malenu zavjetnu crkvicu na čast prečiste Djeve, sazidanu vrh samog hridnog ponora, koja se bijeli iz daleka kako labud kraj morskih žala.

Obrni se sada k zapadu i eto pred tobom otočić Supetar s razvalinama crkvice, koja mu poda ime; na lijevoj kameniti i goli otoci Mrkan s obalinama samostana neznanih redovnika i Bobara, a izmedju ovih i onoga dvije podvodne ljuti, poraz plavi, strah pomoraca, s kojih se mnogo matera i ljubovca u crno zavilo. Na desno ti se put sjevera rastvora dubrovački vrt, pitoma i uzgojena Župa s uznositim svojim vodopadom i mlinima. Tisni preko nje malo pogled do onih vrha Brgata i vidiš ondje gdje se s oblacima inadi turska tvrdjava Carina, koja je na samim vratima slobodnoga Dubrovnika razvijala stijeg sužanjstva, u komu je cvilila nevoljna Hercegovina i Bosna, satrena i ubijena od otmanskih spahija.

Nu ako te taj pogled smućuje, svrni ga opet k zapadu i eno ti izmedju zelenoga otoka Lokruma i klisuraste Žarkovice kraj mora se bijeli presadjena mladika staroga Epidavra, novi Dubrovnik. Tvrdjave ga grle, zvonici ga krune, a Srdj s ogromnim gracem nada nj nakučen, kako pomnjiv stražar bdije i prijeti onomu, koji bi ga htio kano i Francuz opet na prijevaru oteti.

Preko Dubrovnika izdiže ti se na pogled borna i ošiljasta Petka, a malo na lijevoj u moru onaj otok sličan izvraćenoj plavčici, imenom sv. Andrija, proslavljen, znaj, više nego li Remetovom pjesmom plačnim dogadjajem lopudske djevojčice. Zanesena

Digitized by Google

ova ljuvenom strasti, na znak vjernoga plama, noćno je plovila kano drugi Leandro k svomu ljubljenomu pustinjaku. Ljubav je bez straha; zato ni dalečina puta, ni dubina mora, ni bijes valova, ni ždrljivost riba nije je ustavljala, da snježanim svojim rukama na izmijence tiskajući amo i tamo more, koje ju je dijelilo od žudjenoga mlaca, k njemu dopliva i da se odmori u njegovu skutu. Ali čemerne izdaje! Sama rodjena nje braća doznavši tako smionu ljubav nemilo je pogubiše; jer dignuvši s otoka goruću luč i prenesavši ga na ladjicu, toliko joj činiše da pliva za nestalnim drijevom, dok se na svrhu, iznemogla od umora, poduši i grob nadje u onom moru, koje toliko puta bješe jedini i tajni svjedok i vjerni pomoćnik njezinoj ljubavi.

Iza otoka sv. Andrije pruža se u pučini brdasti Mljet, proslavljen, kako opat Gjorgjić opisuje, brodolomljem sv. Pavla apostola, i na komu i danas mlad Marunko uzdiše za svojom Pavicom i zaklinje je, da mu se obrne, da ga pogleda, da mu se preda izbacivši zizaniju iz glave. a ljutost paparate iz prsi.

Preko Mljeta obzorje ti zatvora kako tanušan oblačak duga Korčula, pod kojom su negda krni Mjesec i Lav krilati dijelili gospodstvo Jadranskoga mora; a spram njoj na sjeveru visoko i kamenito brdo Vipera, srce pelješkoga poluotoka, koji te priteže raznobojnim rubom haljine svojih djevojaka i još više ubavim njihovim licem, koje sja ispod perenoga klobuka kako sunce izmedju oblaka.

Kad smo razgledali što je oko Cavtata, sadjimo sada, da poznamo i mještane. Prošetaj se po Rivi i sve tiče udilj pred očima. Ljudi prosti, ribanjem

Digitized by Google

i pomorstvom potrebno pribavljaju; medju njima koji trgovčić, što u Dubrovnik ili u Trst dodaje ulje, loj, kože i drugo te Konavljani snose, a prima u zamjenu one trgovine, koje trebaju mještani. Krčmara mnogo više nego mjesto podnosi radi svakidašnjega slaženja Konavljana, ili da prebrode u Dubrovnik ili da opreme tu sudbeni ili koji drugi posao.

Cavtaćanin je mornar i za to govorko. On je i ribar i s toga ima svedj posla oko mora: sad sušiti mreže i krpiti ih, onda rasputiti parangô* ili ga nadjesti, pregledati plavčicu, pripraviti potrebno za ribanje ili za brodidbu. A radi toga razgovori su njihovi: gdje bi bilo bolje zametnuti mreže — gdje li baciti parangô, — kako odmetnuti odmetac; — jedan pripovijeda, koliko je ribe uhitio, — drugi, kako mu se omakla kijerna, — onaj, kako mu je pliskavica razbucala mreže. — Pripovijeda jedan drugomu zle godine, podnesene s nenadane nevjere**, koja ga je zaskočila, kada je ribao na Lengi***, šest milja daleko u pučini. — Glože se često o vremenu; jug će — ne će nego sjever — ha, ovo je isto vrijeme — otić će vjetar na dvor, pa po podne majstroi t. d.

Kad se sprema rdjavo vrijeme, treba istegnuti ladjice na suho, odmah ruke na posao, jedan drugomu pomaže i što bi udario dlanom o dlan eto ih istegnutih na žalu.

---

* Nekakvo ribarsko orudje, koje je sastavljeno od duga konopca, na kojem svezano visi po stotina ili dvjesta udica (riječ je tal. postanja).

** Nevjera (od tal. nevera, nevajo), zla godina.

*** Lenga zove se neki podvodni brijeg, na kom Cavtaćani najradije ribaju.

Digitized by Google

Hoćeš li, da Cavtaćanina vidiš na moru? Do istine s pravom nosi ime sokola pomorskoga; valjan, obrtan, slobodan, da ih malo ima njemu sličnih. Čudo ga je vidjeti, kako se s morem rve, kako tvrdim i dobrim plavima zatječe buru na Župi i u manje od ure dopraska u Dubrovnik. Jedri plav nakečena tako, da more creplje s jedne strane, djipa preko valova i skače ko bijesan konj; sad zaroni i ne vidiš od nje nego samo jedarce, sad iskoči i trepti vrh vala kako galeb; pred sobom buca i u pljus sitni do sred jedra more uzdiže, a za sobom ostavlja ključe bijele pjene, koja za mnogo vremena kaže trag, kuda je promakla. Drugi bi se u takovu inadu korijepili od straha i prije iznemogli nego kraj dosegli, a Cavtaćanin, pomnjiv na kormilo i škotu* smije se i popijeva. Nu ne drži ga za to svedj slavodobitnim. Sila silu lomi; morska gdjegod predobije cavtatsku, i njegova je mati i ljubovca zaplakala i u crno se zavila.

Kad smo razgledali Cavtaćane, hajmo da vidimo napokon kakve su i Cavtajke. Dobre žene, nema zbora, ali je nezgoda, da su veći dio tkalice i kruharice, pa što ćeš da ti rečem, malahno, kako mi obično velimo, kundurice. Nut vraga! što rekoh! Vala, ako mi obaznadu Cavtajke, ne će ti me oplakati ni mala voda ni velika. Jer, brate moj, ako im upanem pod jezik, protrest će me, vjere mi, bolje nego ikakva bura. Čuvat ću se, ali neka se čuva i drugi, jer ti one umijedu obaznati i nudilo i prudilo, što si, ko si, odakle si, kako živeš, što

* Škota (tal. scotta), konop, kojim mornar drži jedro da ga okrene prama vjetru amo ili tamo.

Digitized by Google

činiš, koga imaš, što jedeš, kako spavaš. Došao baš iz Kalifornije i niko te do tada ne vidio, prošetaj se samo jednom preko Prijekoga, pa se do malo povrati, dosta ti je. Čut ćeš odmah, gdje jedna drugu dozivlje: — O Mare Perova, jesi li jadna vidjela onoga papagala, što je donio Antun našoj Gjivi s mora? — Uh, uh, vidjela sam ga; čudne ptice, moja sestro! pozna se, da je donošnja — podnijela se perušim — nije nego kljunom — i što ti ja znam dalje. — Ako si po nesreći visok, eto ti glaska s prozora: — Ajmeh, moja sestro! zadimila mi je k o m i n a t a*, ne mogu ostati u kući. — Jesi li po nezgodi šešav: — O Nike Matova, zajmi mi jadna g r a t a k i z**, da pogratam malo sira za lapatke. — Neko im je vrag na štulama, neko glava bez noga, neko žutelj — u jednu riječ svakomu svoja. — A radoznalost poglavito je svojstvo žene cavtatske. Stanit će se živa i mrtva, da obazna, što je naumila. Radi te dakle njihove blažene naravi nije čudo da su u prvi cik zore, kada Konavljani, koji su hodili na zavjet sv. Vlaha, sadjoše u Cavtat, već obaznale tkalje noćni dogadjaj Vulina dočeka.

— O Mare Vicina! dobro ti jutro! Jesi li se digla? — tuckajući na prozor malahne kućice dozivljaše ovako nekakva ženska, koja je nosila nešto pod ogrnjačem, a samo joj nos provirivaše ispod ubrusca, u koji bijaše glavu omotala.

— Dobro ti jutro, Nike! — odgovori joj ona iz nutra otvorajući prozor i pronoseći glavu zavitu modrim ubručićem, a nos oseknjivajući krajem

---

* Dimnjak.

** Sprava, kojom se struže sir — trenica (talij. g r a t t u g i a).

Digitized by Google

od ogrnjača. — Dobro ti jutro, a gdje si tako zorila po zimi?

— Otišla sam ti, sestro, dolje do Vragolova, da kupim malo konca bijeloga, jer sam ti pristinula noćas kako ide i valja. Digla sam se prije ponoći, pa sam ti tkala do malo prije, da dospijem nešto sukna i uhitim koju paru jutros, kad ga dodje da uzme Konavoka.

— I ja sam ti tkala do blizu ure po ponoći, nu sam se bila avertila*; predvidjajući, što se može dogoditi, uzela sam ti sinoć kvarat u Anuška i bome sam ti se dobro ingvazdala**. I za jutros mi je ostao čanjak.

— Ako je sô luda, i Mare je Vicina. A znaš jadna što se noćas dogodilo u Konavlima?

— Kako ti znam, kad nijesam ni makla još iz kuće?

— Onaj vrag izbečeni onoga crnoga Vule nahripio je, moja sestro, negdje na putu na onu lijepu malu staroga Mihajla i ne zna se, što se od nje dogodilo.

— Muči jadna što si rekla? ajmeh meni! došla mi je vidiš muka u stomak***. Tužne male! rdja ubila, kad sam je i poznala! — koliko ima, da sam joj izatkala neke opregljače! Bila ih je ona došla uzeti, ma kako je skladna i famoza†, zaista sam ostala, kad sam je vidjela.

---

* Talijanska riječ — znači domisliti se.

** Ovu postanjem talijansku riječ upotrebljavaju Cavtajke, kad hoće da kažu, da su se napile rakije, a znači i »opiti se«.

*** Talijanski stomaco, želudac.

† Famoza (tal. famosa) znači u Dubrovniku prikladna.

Digitized by Google

— Eto ti je tu, više, ko zna, hoćeš li je kadgod vidjeti.

— Ma reci mi, sestro, kako se ne zna što se od nje dogodilo. Je li je onaj kučak ubio, ugrabio, što je od nje učinio?

— A što ti ja znam? To sam čula u butizi u Vragolova. Neko govori, da je odveo, neko, da nije, nego da mu je izmakla i pobjegla, pa da se gdjegod slobodno slomila, jer da su trčali za njom i da je nijesu nigdje našli.

— S nama Bog, ima se naći, nije otišla u profundis.*

— Evo uz ulicu Kate Kikirinove — reče Nike pogledavši niz brdo — može biti, da je ona štogod bolje obaznala; sad ćemo je pitati.

— Dobro jutro, Kate, bila si i ti slobodno podranila, da kupiš malo konca bijeloga.

— Jesam, pa što? bilo mi je drago, mojim dinarom. Što su to tvoji posli, Nike Perova? — odgovori srdito Kate, prosna siromašica, koja je imala običaj kada bi mogla, da se dobro načini pustim koncem bijelim, to jest rakijom.

— Jezus, sestro! ne pitam te za zlo, rekla sam ti onako.

— Da, vraže, po to su! Eh, Nike Perova, ko te ne bi znao, puno bi za te dao!

— Čuješ jadna — progovori Mare Vicina s prozorića — reci nam, jesi li ti čula što o onoj lijepoj Konavoci, Mariji Mihajlovoj; govore, da joj se je nešto noćas dogodilo.

— Kako nijesam jadna! Pripovijedaju na Rivi,

---

* Prama lat. jeziku skovana riječ, znači: u propast.

Digitized by Google

da ti je noćas ona crna hudoba, onaj Vule iz Dunava, dočekao negdje na putu i ugrabio.

— Znaš li baš, je li je ugrabio, ili se je izgubila?

— Nuti vraga! ali sam ja tu bila? Pripovijedaju tako na Rivi, i još vele, da ih je bilo više od pedeset u četi, kada ju je ugrabio.

— Jezus i Marija! kad je tako, više se ne smije ni putem hoditi — odgovori Nike Perova.

— Baš ne smije — nastavi Kate; — ma ja ne žalim nju, nego žalim sebe, jer više ne mogu poslati moju malu Kikicu u prošnju po Konavlima, jer se bojim, da je gdjegod kakav vrag ne dočeka, kako Vule, pa podbije i ko zna što od nje učini.

— Govoriš li to zbilja? — upita je Mare Vicina.

— Da ovo ti je ovako.

— Podji Kate, ne luduj — sada ti se neko stavlja Kikice, koja se ne zna, što je, ili je muško ili žensko.

— Ha, figuro od mezana,* moja Kikice ne zna se što je? onaj cvijetak, ona perla** u prstenu?

— Muči jadna, muči, nemoj da te ko čuje.

— Neka me čuje svak; govorim ti i mantenjam,*** da je moja Kikica perla, kakve nema u Cavtatu.

Videći stavnost, kojom Kate govoraše, Mare i Nike prsnuše u smijeh do suza. Jer nazvati Kikicn perlom, kakve ne ima u Cavtatu, bješe malo od-

---

* Ovo je psovka talijanska u hrvatskom obliku i znači svodnice!

** Dragi kamen (tal. riječ).

*** Talijanski mantengo (od matenere), ostajem pri tom.

Digitized by Google

više; dok ova ne bijaše drugo nego nešto malahna djeteta, crna, izbečena, odrpana, raščupana, kojemu slična nije bilo na daleko. Razlogom dakle one dvije Cavtajke stvoriše smijeh; ali se Kate Kikirinova ne prepane za to, nego pače svakakvim riječima naskoči na tužnu Maru i Niku. One su bile i metle na štapu i turičine i pjandure i ko zna što. I bila bi Kate nastavila do tamo, ali Mare Vicina bojeći se da se ne pobuni susjedstvo, pozdravi Niku Perovu i zatvorajući prozor reče malo jačim glasom Kati: — Hajde, jadna nesrećnice, ja vidim, da si se ti iz rana ingvazdala.

— Ja pijana? ja pijana? — zavapi Kikirinova. Jes' vidio ovakve? da ne gledam, što gledam, sad bi nešto vidjela — i to rekavši podbije stijenu, da udari Mari Vicinoj u prozor, zamahne — nu kako da nešto promisli, pusti kam iz ruke, uputi se uz ulicu, a klikne pjevati u sve glase cavtatsku pjesmu:

L'jepe su ti Cavtatske djevojke,
Sve što imaju sve za draga daju.
A kad dodje gladna godinica,
Gladne sjede, na draga gledaju —

i tako je pjevala, dok zamaknuvši nugao nestane nje i glasa joj.

Sunce je granulo, vrijeme je, da se jedri put grada. Vice Lukača, stari pomorac, visok, okošt, crnomast, uspet na krmi svoje brodarice, kako soko vrh stijene — a baš i bijaše pomorski soko — viče:

— Ko će u grad, nek se krca!

Na poziv sunuše se Konavljani, kojih bijaše puna Riva, skaču u brod, tiskaju se, gnječe se, viču i jedan zove ovoga, drugi onoga: — Hodi s Vicom

Digitized by Google

— hajmo zajedno — hodi amo, prije ćemo s Vicom. — Metež je, buka je, vika je, jer svaki hoće da uhvati mjesto u brodarici Vicinoj. Vice psuje, kara ih, da imaju opaza, da se ne uvale u more, da se razrede po brodu, namješta ih, kako bi se moglo slobodnije vladati jedrom i voziti pri potrebi. — Napunila se je brodarica, otisnula se je od kraja, poteglo se sidro, jedro razapelo i tihim dahom s istoka zajedri put Dubrovnika. Napuni se još jedna druga brodarica i zajedri. Svi otputovaše, samo ostade jedno momče, reg'bi bezposleno, koje, dok je puk ulazio u brodarice, promičući amo i tamo pomnjivo je motrilo, ne bi li ugledalo onoga, koga bijaše došlo da traži. Kad se već vas puk raspremi s kraj mora, on otide u nekakvu pivnicu, da što založi i da se napije. Ovo je momče naš poznanac, Vukale, koga je Vule izmaknuvši prošle noći s četom do puta od Pala poslao u Cavtat, da propita, je li tamo Marija prispjela ili kamo drugodjer svrnula. Ali mu i ovaj put kakono i prvi kad je hodio u rodice put i uhodjenje osta bez koristi.

Dok je Vukale ručavši i izišavši iz Cavtata, preprječivao starim putem mimo Gjurgjevu crkvu, da izadje na Zvekovicu, jedan Konavljanin, ogrnut crvenom kabanicom, jahaše niz Obod put Cavtata. Da ga je uhoda mogao opaziti, trkimice bi se bio povrnuo natrag. Ali njegova je nesreća, da dolina, u koju bijaše zapao i gusta maslina oteše mu vidu konja i konjika, i tako ovaj sadje u Cavtat bez omete a onaj nastavi neveseo put Konavala.

Kad Konavljanin u kabanici crvenoj sjaše, u Cavtatu udaralo je na zvoniku 9 ura. Veže on konja na domak križa, koji je ondje blizu prodaonice

Digitized by Google

Marka Vragolova bio negda podignut na spomenu nekakva ubojstva; otpusti mu kolajne i prekrije ga mutapom, pa otide u Nikinu kavanu i zapita kavu. S ovim Konavljaninom, postarijim, stavno odjevenim, a visoka stasa, sijeda brka, produgih obraza, zakučena nosa i prije smo se sastajali: ovo ti je glavom naš stari Matija, koji potanko obznanjen od Mata i Ivura o onomu noćnomu dočeku podje odmah u župnika, svojeg najboljeg prijatelja i savjetnika u svakoj težoj stvari, da mu cijelu zgodu ispriča i da ga moli za svjet, jer se je i on već počeo bojati Vuline sile. Župnik primi ga srdačno i reče mu da obavijesti o tom prije svega suca u Cavtatu, koji će Vulu pozvati i oštro mu zaprijetiti, da se ostavi Marije, kad za njega nije. Matija posluša župnika i čim dodje doma osedla konje, te sadje u Cavtat.

Dok popije kavu i odmori se, pristupi vrijeme za misu, te videći stari, da je s drugim pukom otišao i sudac k crkvi, uputi se i on, a po misi, kad već vidi, da se puk bijaše razišao, a sudac otišao kući, uporavi i on tamo, zakuca na vrata i uljeze k sucu.

Vješt bijaše sucu Matija, za to ga onaj uljudno primi, ponudi mu da sjede i upita ga, koja ga velika potreba bješe neobično u svečani dan k njemu dovela.

Stari Matija, rječit po naravi, bistro, bez zavojica, lagano, ali ozbiljno iskaže mu uzrok svoga dolaska i osobito se zadrži o poznatomu nam dočeku; raspoloži sucu sve posljedice takih djela, neurednosti i štete, koje su mogle lasno provreti po Konavlima, kad bi se puštala uzda nekoj vrsti mahnite mladosti, pa zaglavi moleći ga, da bi dozvao Vulu

Digitized by Google

i zaprijetio mu pod kaznu, da se okani takovih nereda.

Sudac ne samo dobrovoljno posluša pripovijedanje Matijino, dali pače ga i prijateljski prekori, što mu ne bješe još prije doušio takove pogibne nerede. Obeća mu pak, da će se živo prihvatiti toga posla i nastojati, da Vuli prodje volja grapša i prijetnja. Preporuči mu opaznost i oko na svoju domaću mladješinu, da ne bi mu posao pokvarili, a najviše pak da se ne bi komu odao, čemu bijaše danas sišao u Cavtat.

Stari uvjeri suca, da će sve izvršiti, kako mu bješe naredio i ostavi ga zahvalan. Izide oprezno iz kuće i objedovavši kod nekog prijatelja odjaše miran put Konavala.

XVI.

Jutro je, i sunce poskočilo, a domaćini u selu Marijinu promiču po vratima i dozivlje susjed susjeda.

— O Pavo njihov!* Dobro ti jutro.

— Dao ti Bog dobro. — Koga zvaše?

— Ja, Pavo! je li Niko Paskov dolazio te zvat po podne na braću?

— Jest; a što?

— Znaš li, bolan, za što nas kupi?

— Bome ne znam: da nije gdje kakvagodj šteta?

---

* U Konavlima susjed susjeda zove njihov. Tako mjesto da reče: idem u susjeda, veli, idem u njihovijeh. Kad hoće da zazove čeljade iz susjedove kuće, zove ga: o Pavo njihov — o Marija njihova i t. d. U njihovijeh znači u susjeda.

Digitized by Google

— A jâ, nije slobodno, jer bi se znalo. — Da nema se ić na rijeku?

— Može bit ili na rijeku ili na pute.

— Puh! kakvi su ovo starješine! kupe na braću, a ne kažu za šta. Vala ti je Pavo moj ovo: Todore, svaki dan to gore!

— Vala susjede Cvijeto baš tako.

Nu ostavimo domaćine u svojoj nezadovoljnosti; a dok Niko Paskov, bratinski starješina, obadje selo i zapovije skup na braću i ovi se saberu, homo malahno vidjeti ko su ta braća i koji zamašaj imaju u životu konavoskomu.

Braća konavoska, po momu mnijenju, nijesu ino nego mali i davni ostatak općinskoga vladanja, kojim u ono staro doba, kad puk ili nemaše gospodara vrh sebe, ili ga imaše s ograničenom vlasti, uredjivaše s općenijem dogovorom posle svoje toliko unutrašnje koliko izvanjske. Ali kako svaka stvar na svijetu stârâ i promjenjuje, tako i u Konavlima promjenjujući se razlike vlade, župana trebinjskih, knezova konavoskih a na svrhu dubrovačke gospode, ovo općinsko vladanje spane i lik promijeni. Sila bješe jača; svaki novi gospodar, pokratio bi općini malahno noge; ter kidajući malo danas, malo sutra osakatiše je najposlije tako, da nje vlast zbije se samo u one seoske posle, za koje zemaljski gospodar ili ne htijaše ili ne mogaše mariti.

Pod dubrovačkom vladom, to općinstvo već malo se brojilo; ali Konavljanin ipak ga je brojio. Nikakva znatna posla ne bi opremio a da se ne sakupi u dogovor; medju se stavljali bi zakon sela, koga nije se smjelo prestupit, pedepsali bi odmetnika, odgovarali bi na zahtijevanja gospodska; ot-

Digitized by Google

kuda i dodje poslovica: kad sam u miru sa susjedom, odgovoriti ću braći, a kad sam s braćom, odgovoriti ću kralju. A kako je narav našega seljanina, svedjer pritezati biljeg na se, lasno se moglo dogoditi, da po onoj staroj misli „skupština može što hoće" oprla bi se ta općina kadgodj ondašnjoj vladi radi kakvih novih zakona, poreza ili globe, i za to bude sa svim zabranjena.

Ali našemu puku skupština je život; neka se zabrani pod jedno ime, pod drugim uskrsnuti će; zabrani je u selu, činiti će je u gori; ne daj mu je javnu, sabrati će se skrovito. Tako naši Konavljani kad već ne smjedoše činiti seoske skupštine, a oni prevrnuše na crkovne, nazvaše ih Braća, i učiniše mudro; jer pod sjenom jedne skupštine, koje očiti posao bijaše samo uzdržanje seoske crkve, skrovno htjeli su joštera uzdržati stara svoja prava i običaje, nu s ovom razlikom, da se više nije kupio vas puk nego samo domaćini.

Ustroj ovoga bratstva prostran je. Dvije starješine sa svojom riznicom, koja se napunja dacima godišnjim, to su ti jedan faktor; svi domaćini zajedno sakupljeni to su ti drugi, pa Bog te veselio. Svaki brat, ili kuća, osim onoga što podava za trošak svoje seoske crkvice, dava jošter za bratinske posle po koju oku pšenice i vjedricu vina. To se sprema kod starješinâ za razne potrebe: da se plati globa za kakvu poljarsku štetu, kojoj se krivac ne pozna; za harač kad se radi oko seoskih putâ, oko rijekâ; za onu pogaču kruha i vjedricu vina, koju potrate braća, kad pokopaju mrtvoga svoje skupštine, i t. d. Sve što nakon toga prestane na svrhu godine prodava se i pjenez prilaga se u riznicu.

Digitized by Google

Jednom na godinu, i zna se kad, sakupe se braća u jednoga, koga je red zapao, da se u njega goste, kao što je danas riječ. Taj dan iz riznice kupuje se meso i oriz, a gostionik daje od svoga vino, svinjsku bedru slanu i dvije kokoši. U toj prigodi nosi se novi datak, trošak pregleda se, dugovi isporavljaju se i odredi se potrebno za došastu podinu. Na užini po podne, starješine onoga godišta, budući se prije dogovorili, punom čašom nazdrave onoj dvojici, koju su odabrali za buduće starješine, i sa čašom predadu im starješinstvo i vladanje. Sva ostala braća kliknuvši u napijanje potvrde odabrane. Tako se čini svake godine bez inada i zavidosti, jere sva braća treba da se obrede, što niko ne može izmaknuti gozbi i starješinstvu.

A starješine dužnost je paziti na sve ono, što se tiče unutrašnjeg dobrostanja svoje braće; opaz imaju na baštine, da ih ne tare životinja, na vode, na pute, na zlice, da ne uzrokuju neprijateljstva i smuće. Za to ove pozovu kadgod pred braću, pokaraju ih, a kadnokad i kazne batinama ili globom; i kažnjenomu treba mučati; jer ako bi otišao tužiti pravdi, bilo bi mu gore. Veli Konavljanin kažnjenomu, ako hoće tužiti se: — Pazi! — Znaš li što bijaše na Mljetu, kad ubiše kneza? — Rekoše Mljećani: Bat. — A ko je držao bat? — Odgovoriše: Svak. — Pa ni habera. — Pazi da ne bude i tebi.

Starješine jošter i sva braća paze na kutnji mir i seosku slogu, i za to, da se ne komade obitelji na dijele, ulože svu svoju obrtnost i pomnju da smire domaćina sa kutnjom čeljadi; i samo onda, kad baš vide da skupa ne može jedna obitelj živjeti, puštaju nek se podijeli kuća. Na djevojke imaju osobito

*

Digitized by Google

oko; jer budući ove često uzrok ne malih smuća i seoskih šteta, hoće starješine da jedna nema držati ruke sa više mladića. Za kojega se pošteno vjeri, za toga neka i bude; i ako bi bez uzroka htjela otići za drugoga, bome starješine sakupit će braću, te će pozvat i oca i djevojku, i stavit im pred oči nerazložito postupanje, posljedice štetne, i kadnokad, ako se štogod grubo predvidja, usilovat djevojku, da ide onamo, gdje se prvo obećala, i tako selo oslobodilo se šteta i osveta.

Starješina ili po sebi, kad je potrebno, ili ako ga jedan od domaćina zamoli za kakav glavni posao, koji bi se mogao ticati sve općine, pozivlje, ili kako se običajno veli, k u p i n a b r a ć u. Što god braća skupljena budu riješila i naredila, treba da svak izvrši. A obično svak i izvršuje i ne, možebiti, toliko radi straha kakve pedepse, koliko radi sramote da ga ne bi iz braće isturili (jer se i to dogadja, ako i u rijetko, s onima koji ne će da poznaju bratinske naredbe). Sramota je tad velika: na zdravici njegova krsnog imena treba izostaviti riječi: „medju braću dolazio, mjesto mu činili, čast mu nosili“ jer nemajući svoje braće, nema s kim ni da zasjede, a to mu je priča i sramota.

Kad smo se ovako upoznali s konavoskom braćom, nastavimo sada svoju pripovijest.

Stari Mihajlo bijaše obaznao za očito nasrtanje jogunastoga Vule i za putovanje Matijino u Cavtat; bijaše poznao da više Ivur nije onaj tajni domaći neprijatelj njegove Marije; a bijaše i dočuo, jer se ćukalo po Konavlima, da je sudac zovnuo Vulu i teško mu zaprijetio, da se prodje Marije Mihajlove, i svake štete i nasilja na nje kuću i selo. Sve je to

Digitized by Google

stari poznavao, ali mu ipak bijaše kako mutež pred očima, iz koga ništa bistro nije mogao iscrepati. Sučeva prijetnja dobra je, mislio je, nu ako onomu vragu zavrti što, to će on lasno sve zabacit; skrojit će mi štogod, pak preko granice u Tursku, kako što su i drugi; pak onda? — Imao je stari dobro opleće svoga plemena i Matijina, ali to bijahu stvari posebne i još ne bijaše pokušao svoju braću, hoće li ona biti za njega.

Za to govoraše sam sobom: — Vule mahnita, jer vidi da amo još braća nijesu iskečili zube; pa misli da će mu bit taman, kako snijeva, a kad bude do neke da će mu je turit i pod silu. Vala ne će! još je živ stari, još nešto broji medju braćom. — Znam ja, znam, kako ću učinit da onaj pas ne smrdi mi oko kuće. Sakupit ću braću, ali ne ću dolje na Raspuću, ne, nego uprav ovdje na podu; pak — ha — pripravit ću im štogod, pak ćemo se lijepo razumjet. — Ova mi je dobra! — po sedam zakona — još jadan u ovoj glavi ima mozga.

I tako govoreći izide iz kuće, nadje starješinu Nika Paskova, i zamoli ga da bi sakupio braću; pak se vrne opeta u kuću, naredi svojoj Luciji da za po podne ispeče jedan čerek ovnovine, koji bijaše prije dan dobavio, i da svari kupusa na dobroj pastrvi.

Kad bijaše već ura po podne, sadje Mihajlo na Raspuće, mjesto gdje se običajno kupe, da dočeka braću i tu nadje, da je bio već došao Pavo Jozov, pozdraviše se i zasjedoše.

— Što su zakasnili domaćini — reče Pavo — nema još nijednoga.

Digitized by Google

— Doći će, doći — odvrati Mihajlo — još ima dosta do noći. A eto o tamo dvoje gdje laze.

— Nek idu vjere li, jer imam nešto posla, pa bih želio prije se —

— He, kume moj — osiječe mu Mihajlo — i ovo je posao i ne mali; kad braća se kupe, treba sve ostavit i naći se na mjestu.

— Bome, kume, ako se budemo slušati, biti će dobro, toli ne, prohmućaj pa proli.

— Taman ti je tako.

— A znaš li, kume, čemu se danas kupimo na braću?

— Poustrpi se, znat ćeš.

U toliko pristupe Niko Paskov i Pavo Cvijetov starješine braće, pak nakon malo stari Luka, Vlaho Matov, i jedan po jedan sve dvadeset i petero braće od sela. Pozdraviše se i zasjedoše ispod puta, cijeneći, da će na staromu padalu dijeliti svijet i razloge. Počeše o nečemu i razgovarat se, kad stari Luka videći svih iskupljenih: — Da nu braćo! — reče — nijesmo ovdje da plandujemo, već da vidimo posao, za koji smo zvani. O starješino! kaži, čemu si nas skupio.

— Imaš razlog, dundo Luka — uze govoriti Niko Paskov — radimo o čem imamo. Evo za što vas skupih. Ovdje dundo Mihajlo naruči mi, da sakupim braću, jer da imade jedan težak posao, koji sam ni po što ne može da razdere; treba mu pomoć braće. Evo njega, eto vas, kaži svak svoju, pa Bog! —

Svi se obazreše na starog Mihajla, a ovaj ustavši na noge progovori: — He — moja poštena braćo! — Evo imam posao i baš posao. Mi velimo: dva oka dobro vide, a četiri još bolje; — pa nekako se

Digitized by Google

ja bojah sam cijepati jedan posao, s koga ne bih htio, da bude ikomu štete a najskoli mojoj poštenoj braći i selu; i za to vas zamučih ovamo. Nu braćo moja, nije posao od dvije riječi, niti bih htio da oni koji putem prolaze, čuju i uzaznadu naše stvari. Nego vas molim, potrudite se do u mene u kuću. Ovdje je blizu; pak ćemo zasjesti kô ljudi, progovorit a uzred i napit se, da ne budete se uzalud mučili. — Kume Luka, kume Vlauša; je li ovako dobro?

— Bome, ja bih tako češće kupio se na braću — odvrati posmiješno stari Vlauša — ako braća pristaju, ja bih volio u zatvorenu, neg ovdje na putu, gdje ovo nešto mrzla vjetrica stare mi kosti prožima.

— Posluh posvetilište — odjave ostala braća; — hajmo u dunda Mihajla, ne će nam biti zgorega. — I ustavši, svi za Mihajlom upraviše. Kad dodjoše u kuću, zasjedoše naokolo a stari na svoje mjesto na vrh trpeze; protare malo čelo i brke kô da se promišlja, pak počne iz tiha.

— Braćo moja, bit ćete čuli, da sam ono moga djeteta tamo obećao kumu Matiji, koji mi je pošteno prosio i ugovorio za svoga sina Mata. Svemu je plemenu milo, djevojci je ugodno — šta više ima se tražit da se zgotovi posao? — Ali vragu poslu ne manjka. Ono što htijaše biti mirno, evo ide da se smuti a da bi do koga iz sela, ne bih žalio; već tamo nekud iz divljih strana zavije se n e v j e r a. — Onaj lopov, neka mu ovako rečem, Vule Petrov iz Dunava, nasrnuo je taman ko pjano prase na ono moga jadnoga djeteta i traži da je otme na sramotu moje i Matijine kuće i svega našega sela i braće. Oblazi mi oko avlije, prijeti, dočekuje putima: eto u oči Vlasića da je otišla u Grad, nikadar je njezina

Digitized by Google

kuća više ne vidje. U toj prigodi malo što mi ne poginu Ivur. — To ja ne mogu više trpjeti, a sam branit se ne mogu; nego vas lijepo molim, kažite što vam se o ovomu svidja. Da vam ko nasrne na kuću i poštenje, kô sad meni Vule, biste li se oprli ili biste se puštali dušmaninu? — Kažite mi de, kako vam se cijeni, vaše vam vjere i obraza.

Stane muk u braći nakon riječi Mihajlovih, počnu gladit brke, klimati glavom i pogledati jedan na drugoga, kao da ištu koji će prvi počet, dok na svrhu Pavo Jozov progovori: — Kume Mihajlo! opora je stvar, nema zbora. Kad čovjek pošteno ugovori djevojku, da mu jedan pàs dodje da ometa, vele je. Nu reci mi malo: da se po kom vragu majgura nije njemu gdjegod izustila, ili od njega štogod primila; jer tako nasrtanje nije bez ništa.

— Nije, kume Pavo! — odvrati mu stari — nije sreće mi moje nikad ništa, što se toga tiče, zakleo bih se za moje dijete. —

— Dobro to, što ti veliš — prihvati Pavo Cvijetov, drugi bratski starješina: — ali ti ne znaš što djevojke rade, kada se nadju s mladićem na putu. —

— Hajde, boga ti Pavo! — odgovori mu živahno Mihajlo: — tà za nj nije ni znala prije nego se obećala za Mata. A umijem ti i ovo kazati, da još prije dvije godine neg je isprosio Matija, ono dvoje djece bijaše uhvatilo medju sobom vjeru božiju. —

— Ču li me, kume Mihajlo — prihvati stari Luka; — de zovni, ako ti nije muka, Mariju, da je pitamo ovdje pred braćom. Poštena je, ja je poznajem, odgovoriti će pravo; pak ako ne bude ništa od toga, svi ćemo za nju.

Digitized by Google

— Tako baš — rekoše svi skupa.

Zovne Mihajlo Mariju, koja nakon malo stupi na pod blijeda i ne bez straha. Ćutila se u svom srcu čista od svega, ali opeta bojala se bratskoga suda, koji bijaše za djevojke oštar i kadnokad nepravedan. Što se hoće, mislila je, da me s namjerom, da uklone ubojstva, posjek vinograda i koju drugu štetu sela, poture gdje mi nije milo? Ako to bude — velila je sama u sebi: — mrtva sam ti na taj čas. — Pogleda je stari Luka i domisli se nje bljedilu i strahu, za to da je posokoli i otrese, reče joj ljubezno: — Ne blijedi Marija, ne boj se; nijesu braća hajduci Vulini; ti si do sad vazda bila poštena, ufam, da ćeš biti i sada. —

— Hvala, dundo Luka, na dobroj riječi — odgovori mu ponizno Marija. — Ne blijedim od straha, nego me stid pred ovako poštenu braću uljesti. Luda djevojka, što će činit medju tolikim starješinama?

— Dobro zbori, jâ, nije luda — pozna se soj — izusti se stari Vlauša.

— Ču li me, Marija — uze opeta govoriti stari Luka: — što te budem pitat, pravo ćeš mi kazat, kô da mreš. Nemoj se ništa bojati, mi ti ne ćemo ništa, samo nam kaži pravo.

— A česa ću se bojati — odgovori Marija — kad sam medju poštenim?

— Dobro. Reci nam dakle, prije neg te je ćaća obećao za Mata, je li ti igda Vule što govorio ili išta darovao: i ti mu na koji mu drago način ispustila kakvu riječ, da ćeš bit njegova?

Sa svim da se nadaše tomu pitanju, ipak se smuti malo Marija i poblijedi; nu uzdajući se u

Digitized by Google

svoju pravednost, brzo se otrese, pak zapirući očima u nebo a stavljajući ruke na prsi reče:

— Nije, Onoga, koji me sluša i gleda. Čista sam od svega: Nikake riječi nijesam ispuštala, ni od njega primila dara. — Pak svrnuvši oči na oca nastavi: Prvi i zadnji put, što sam ga (u zao čas) vidjela, bijaše kad me nenadno stigne u Bogdandolu. Tada sam, meni nesrećnoj! poznala što onaj pas mišljaše; i da Bog od nekuda ne nanese onuda nekakva Donjegorca, ko zna što bi bio od mene uradio, kad mu rekoh, da se mene prodje, jer da ja nijesam za njega. —

— Ha — skoči tad Pavo Cvijetov — dakle ti je govorio, da bi te uzeo?

— Pak što je za to — odvrati osvijesno Marija — može tako reći i ko mu drago, ali treba čuti, što će reći djevojka i kuća joj.

— Ali prije ti je Vule govorio, da će te uzeti neg si se bila obećala Matu — nastavi s naporom Pavo.

— Nipošto — odjavi stavno Marija.

— To tako ti govoriš, ali to se ne može —

— Pst — dosta više — ne služi Pavo navaljivat na djevojku — uze govoriti Niko Paskov. — Ja poznajem Mariju bolje neg iko, jer sam se ovdje iz kuće oženio. Ona ne laže, već ti je istinu rekla, o Pavo! i opeta velim ti, dosta je. A hoćeš li što bolje obaznat, zovi Ivura, on će ti kazat.

— Što će nama Ivur i smokve — vikne stari Luka. — Marija, reci nam po svojoj duši, je li sve istina što si pred braćom rekla?

— Jest, dundo Luka! moje mi duše i zdravlja današnjega mi dana, sve istina, kô da sad mrem.

Digitized by Google

— Haj li tamo, Marija, i donesi nam malo rakije, da se napijemo, pa ne misli ni o čem.

— Aferim, dundo Luka! taman tako najbolje — zagrmi više glasa zajedno.

Kako se na ljetnom žaru uveli cvijet nakon tiha dažda pojavi i ožive, tako se tužna Marija povrati i obeseli na riječi staroga Luke i braćin glas; ponizno mu za to zahvali i brzo otide da donese što je bijaše zapitao.

Dok rakija dodje, učini se veliki žamor medju braćom. Složiše se, da ne će puštati djevojku nego branit je, nu o načinu kako, e brate moj, ne bješe lako. Neki je htio, da se opru odmah oružjem, drugi ne, nego samo pri potrebi; onaj veljaše da se čeka na klancima Vule, pak ohladi ko pašče; ovaj da ne nego samo poplaši, Jedan: ovako ćemo — svaki svoju cijeneći da mu je najbolja. Na svrhu nakon mnogo trlambuke zaglaviše: da će se na ime sve braće zaprijetiti Vuli, nek se okani Marije i obznanit ga, da su braća uzela djevojku na svoj vrat, za to ako bi najmanju dlaku opravio ili djevojci ili ikomu od kuće Mihajlove, da će imat sve selo na stopi. Priglaviše zatim Mihajlu, da nikuda ne pusti djevojku iz doma, dok se posao ne očisti; a svakomu od braće da imadu oko i uho vrh Vule i njegovih ortaka za općeno vladanje i obranu.

U to dodjoše na pod Ivur i Marija; ova stane dijeliti voće, a Ivur točiti rakiju. Napiše se redom i do dva puta. Rakija probudi šalu i počeše se podbadati, kako je običaj konavoski. Pavo Cvijetov svedjer malo nazuban, ali bez uzroka, na Mariju, napijući drne Ivura, veleći mu: — Zdravo si, Ivušo! nije ni ovo bez tebe moglo biti.

Digitized by Google

— Od Boga ti zdravlje — odvrne mu Ivur: — a što to bez mene ne mogaše biti?

— Tako nešto; ele, malo ti, malo Marija, zameli ste kašu, da po svoj prilici ne će je ni djavo pokušati.

— Kume Pavo! Marije se prodji, imena ti tvoga, jer ona ovomu poslu nije kriva, koliko ni onaj, koji se nigda ni rodio na svijet. — Ove mi mučene rakije* (i prolije nekoliko kapi iz gostarice) ona je čista od svega, a samo ona jogunasta glava, Vule Petrov, svemu je ovomu uzrok; ja ti umijem kazat.

— A ti? — prav vala kô trklja! — doda porugljivo Pavo.

— Ne velim ti da sam prav; i za to se kajem i proštenje pitam pred svom braćom. — Ali kad vidjeh, kako mišljaše onaj pâs, i što htijaše da uradi, tvrdu ti vjeru dajem, da za njega već prstom ne krenuh. — Matu sam dužan život; — vala za njega ću pregorjet do duše; a za Mariju i dušu. —

— Ivušo! tako s prva bijaše radit — reče mu stavno stari Mihajlo. —

— Što ćeš, dundo Mihajlo! vilovna glava; pa nema drugo neg prosti mi. —

— Da da, već smo te čuli, sinko Ivure, i prostili smo ti. Ostavimo te smokve više, — što bi da bi; nego ti hajde u ognjište k Luci, ter, ako je spravno, donesi, nek braća užinaju; a ti Marija, brže bolje zovi Ivu, prosterite trpezu i spravite što se hoće.

Pak obraćajući se k braći nastavi: — Čujte me, braćo, jedna mi dodje na pamet i ne gruba, a

---

* Ove mi mučene rakije — običajna zakletva konavoska, kad se što povijeda i rakija pije.

Digitized by Google

što vam se čini? — Da pošaljemo po kuma Matiju, nek bi došao časom do nas; pa da se s nama lijepo razumije, te da onda on opeta uglavi svoju braću porad jedinstva i sloge. A — što vi velite? — meni se čini da nije luda ova!

— Po moju sreću dobra ti je — odgovori Luka. — Nu der Niko Paskov, pošalji jednoga od mladjih, nek zazove Matiju: nu valjano, da je prije amo neg tamo.

Niko Paskov otisne jednoga po Matiju; a u to i trpeza bi pripravljena i braća zasjela i dojela baš pastrvu, kad na vratima poda prikaže se stari Matija i vikne;

— Pomozi Bog, družino, i dobar vam večer!

— Dobar došao, dobar došao, kume Matija! Pomogao ti Bog i sreća! hodi amo blizu mene — odvrati mu s vrh trpeze Mihajlo: — Bome si brzo potežio.

— Našao me manjak* amo u poslu s težacima, te me zovne, kaza mi što mi poručiste, evo me k vama. I tako govoreći dodje do Mihajla; Marija mu digne kabanicu i čibuk, družina se pozbije i učini mu mjesto na vrh trpeze.

— Čuj me Matija, hoćeš li malo pastrve? mi smo sada dojeli; vjere mi dobra je, evo ti ako te begeniše.

— Hajde de — pribodimo da se i napijemo. Nu reci mi što je ovaj skup? — ali se danas goste braća u tebe.

— Sad pojedimo malo i napojimo se, pak ćemo i divanit, ne tjeraju nas Turci. —

---

* Manjak — dijete podraslo i mladić.

Digitized by Google

Nikolica, mladji sin Mihajlov, već bijaše donio pečenku i Ivur iskomadio je i postavio pred svakoga tamo i amo po trpezi. Blagovaše i dobro se napiše, pak zapališe čibuke. Tad stari Mihajlo tihom besjedom sve pripovjedi Matiji, što bijahu braća ugovorila i za što ga bijahu zazvali. Nakon toga onom svojom nekom naravnom žestočinom uze ovaj ovako govoriti:

— Hvala vam braćo: najprvo, gdje ste se ovako u ljubavi sakupili i prividjeli za ovaj posao; pak hvala vam, gdje ste i mene pozvali medju vas i čast mi učinili. Ne bojte se: i ja ću sakupiti odmah sutra svoju braću, i uglaviti ih dobro, što se ima radit.

— Ovako se hoće — nego što? — da nam oni keljavci smrde po selu i gospoduju našom djecom i našim poslima? Vala ne, dok smo živi! — Prsi im treba ukazat, nek bježe miši u planinu, gdje su se i oblegli. Samo, braćo, jedinstvo i vjera; nek smo dvoje braće u selu, ali smo opet jedna braća, jedna krv, jedno selo; što dakle vi uzbudete obaznat, nama odmah na glas, a što budemo mi, odmah ćemo vama — pak onda, što Bog da i sreća junačka. — Eh, da je pusto jedinstvo vazda u Dubrovniku vladalo, ne bi bio u nj nigda Francuz uljegao, ni Crnogorac opalio Konavle ni — ali ga bijaše nestalo, pa sve k vragu. Jer pogledaj — udari jednim prstom po trpezi — vidiš kako se prst svija a trpeza se ne kreće. — A stisni dobro sve pet zajedno, pak udari šakom ovako — (i to rekavši, skoči na noge pak udari snažno pesti po trpezi, a plitice i bokare zacokotaše i braća, koja se ne nadahu udarcu, streptješe) vidiš što se radi? — kuća se trese a lica bli-

Digitized by Google

jede. — Kad budemo svi u jedinstvu, ne bojmo se nikoga, neg samo onoga, koji je gore (i ukaže prstom nebo). — Laka vam noć, i ja odoh. —

Ustadoše svi malo zabušeni s Matijinih riječi i klimajući glavom jedan proć drugomu povladjivali Matiji veleći: — baš ima pravo, onako ti je taman, jedinstvo i Bog.

Jedan od braće ogrne Matiju kabanicom, a Mihajlo pospješno stane dozivati Nikolicu, da pripravi dundu Mutiji luča za put; pak obrativši se k staromu, koji bijaše na odlasku: — Čekaj bolan — reče mu — kud si potežio? Vidiš da se ne vidi, hoćeš li se gdje slomit; pričekaj malo, dok donesu vidjelo.

— Vala imaš pravo, baš se ne vidi prst pred okom. Brzo li ti se naoblači i smrkne!

Nikolica pripravi luč i donese ga, Matija ode, a za njime nakon malo braća se vratiše na domove, da navijeste mladješini sve, što se bilo onaj dan zaglavilo.

XVII.

Vule vas pomamljen i gotovo izvan sebe, što mu se osnova Marijine grapše nanovo izjalovila, ne odustane ipak od svoje namisli, već odluči dapače u svojem srcu da prvom prigodom pokuša opeta sreću. Samo kako više doći do prigode? Donjebanci stajali na oprezu, a sudac cavtatski držao je oko na njega. Po glavi rojile mu se svakojake osnove, ali nijedna jasna i odredjena, po kojoj bi se mogao ufati, da će doći do svoga cilja. Vrtljao je amo i tamo kako čovjek bez glave, sastajao se potajno s Vukalom, Pavurom i s drugima, ali sve uzalud; jer niti su ga oni znali što pametno posvjetovati,

Digitized by Google

niti je on imao dosta pouzdanja u njih poslije onoga, što mu se bješe dogodilo one noći pod Komajam, gdje ga je njegov najbolji drug Ivur, kako je on mislio, bio sramotno izdao. Na njega mu je često misao bježala. Svaki put, kad bi na nj pomislio, škripnuo bi zubima. Nu nije mu se samo Ivur vrtio po pameti, već i Andrijaš, nekadašnji drug, o kojem je uvjeren bio, da mu se je još u onom sastanku pod Kapom bio odmetnuo, a sumnjao je, da nije možda i on imao prst u onoj bruci na komajskom putu. Pa kad mu se onakva dva iznevjeriše, kome više da vjeruje? Osobito mu je sada postao sumnjiv Vukale, jer je taj bio iz Matova sela, zato bi se rado njega riješio, ali s druge strane trebao je njegova prijateljstva, jer mu niko na svijetu nije mogao toliko pomoći koliko Vukale. Bez Vukala nije barem za sada moglo biti ništa; a on je hotio da nešto učini odmah, puklo kud puklo. Ovo bješe razlog te se je njega držao i s njim sastajao, da dozna što je i kako je u Donjoj Bandi, u koju on već sada nije bez krvi mogao imati pristupa. Jednom razgovarajući se s Vukalom reče mu: — Čuješ, Vukale, ja mislim da si mi prijatelj, a i ja bih sa svoje strane opet i glavu za tebe dao; nu da te ikad za nesreću otkrijem izdajicom, vala, ja bih u te taj čas iz male puške kao u pseto.

— Eto — odjavi mu Vukale — alal ti baš moja krv, ako me igda u ičemu kriva prama sebi nadješ.

Vule pruži ruku a Vukale mu je prihvati i stisne. —

Andrijaš se od neko doba ćutio u selu gotovo osamljen, on jedini nije još u selu gledao vas ovaj posao onako, kako su ga svi Gornjebanjci bili po-

Digitized by Google

čeli gledati, pa i oni koji s Vulom i s njegovim jaranima nijesu imali nikakove sveze; jer i sama Vulina svojta, koja se Vulinim osnovama dosada javno suprotivila, sad je mučala; bilo je nešto što se i nje same sad ticalo mimo sve Vulino hajdučko junaštvo. Andrijaš bio je opazio, da Vule i njegovi jarani zaziru od njega i da ga se klone, i da ovi nijesu nikad pred njim spominjali ono, o čem se inače u svim selima Gornje Bande sad gotovo uvijek raspravljalo. Glas da su se Braća u Donjoj Bandi zarekla da će svi kao jedan a jedan kao svi braniti djevojku i djevojčinu kuću od pasje napasti; Ivurovo izdajstvo, o kojem ni u Mrcinama ni u Dunavima nije sad niko više sumnjao; sučeve prijetnje, koje su iz Cavtata pečatom sad na ovoga sad na onoga padale kao tuča na Gornju Bandu, sve je ovo bilo pomamilo i one, kojima su Vuline pustolovine bile odavna dodijale, — a osobito je bilo pomamilo Andrijaša, na kojega su mnogi bili počeli gledati krivim okom kao na odmetnika.

Jedne nedjelje po podne vraćao se Andrijaš doma iz polja, kamo je bio pošao da pregleda neku njivu, što su mu posljednje poplavice bile nagrdile. Hodio uz rijeku kô da će preko Zastolja, nu kad dodje do mosta obrnu odjednom prečimice preko Gnjilâ mimo Bratoševu kućericu. Za njom, kad ju mimodje, vidje Vulu pod fursatom gdje sjedi i pòglêdâ čas put Progona čas put Vučije Glavice. Nije moguće da ga Vule nije ugledao i poznao, kad se je k njemu približivao, ali se na nj ipak ni obazro nije. To ga preziranje opeče u živo; zato ne će da nastavi put nego viknu: — Pomaga Bog. —

Digitized by Google

Vule ama ni riječi, već očima uprtim put Vučije Glavice kao da nekoga iščekuje.

— Pomoz Bog — ponovi Andrijaš i ustavi se. Vule zamrmlja nešto kroza zube i ne osvrćući se natrag pritegnu struku, koja mu se je spuzala niz desno rame, pak da će nistrmo.

— Stani — doviknu mu Andrijaš uzrujan, — nije meni toliko do tebe koliko do moga obraza — ti već sa mnom ne ćeš ni da zboriš — ti misliš da sam se ja s Donjebancima pobratinio, jer ti svaku ne povladjujem.

— Na oko se pozna prijatelj — prekinu ga Vule nekako šareno — a čemu da ti dodijevam svojim nevoljam? ti znaš u što sam zabrazdio, a sve krivi drugi —

— I tvoja luda pamet.

— Vala pravo i zboriš — odvrnu Vule — pod Kapom te nije bilo — a ondje su pucali — pucali su oni — a mi nijesmo znali ni od kud ni kako — a na Komaju Ivur — ti znaš (i škripnu zubima) — a danas —

— A danas — završi Andrijaš — bruka i sramota svoj Gornjoj Bandi. —

U to što su oni zborili, jedan momak dobrza hitrim korakom s Vučje Glavice — Vukale.

— Bog s tobom — reče Vule, kad ga ugleda i zaputi se opeta nistrmo.

— Stani — dovikne mu Andrijaš — nedolazi Vukale za ništa a ti ga za ništa ovdje večeras i ne čekaš.

— Ne znam — odjavi Vule.

— Kako Boga ti ne znaš — nijesmo vala djeca — a ti valja da znaš da nijesam ni odmetnik ni kukavica. —

Digitized by Google

— Ja ti toga i ne rekoh.

— Ne reče mi na sva usta — a ma zašto da kriješ? Da si bio pametniji, ne bi bio zapro u ovo grdilo kako june rozima u šarena vrata; ali nije kud, svih si nas nasukao — pak me evo da peremo sramotu i tvoju i našu. —

Vule ga pogleda začudjeno.

— Boga ti što zboriš, Andrijašu?

— Vala ovako i drugačije nikako — nego to vrzimo na stranu, već mi kaži, imaš li kakav prst dolje. —

— Vjera i Bog imam, gledaj ga — i pokaže mu prstom put Vukala, koji je vas zapijehan trčao uz brdo — nas je trojica a potvrdi li Vukale sada da je onako, kako mi je to kazivao jučer — vala noćas, pa makar zaglavio. — Hoš li ti s nama?

— Rekoh ti da hoću.

Vukale se prikaza kao da je nagonom naljego tuda, pa zapita Vulu za zdravlje, a pruži ruku i Andrijašu.

— Što si vala umudrio — reče mu Vule — zbori; ako je sreća, i Andrijaš će s nama — ako li nije, odoh dolje sam po bijelome danu, pa ću učinit što sam namislio i bez jaranskog opleća.

— Vule ne budali — presiječe mu riječ Andrijaš — ako ne učiniš razborom, silom ne ćeš, nije Mato ženetina, on čuva svoje blago.

— Neka ga čuva, ali vjeru mu dajem, da ga ne sačuva.

Pošto Vukale pripovjedi i pred Andrijašem sve ono što je bio Vuli jučer dokazao, a štogod i novo nadodao, stadoše se sva trojica nagadjati, jedan da da bi ovako a drugi da bi onako, dok se najpotlje složiše, što će i kako će. Tad se Vule skoči pa reče:

*

Digitized by Google

— Dakle, je li vjera? —

— Tvrda.

— U ponoći u Sokô — ko ne došao, zore ne dočekao!

— Amen.

Onda se rastadoše i kao da je to iz njihove osnove proizlazilo, Vukale okrenu put Ljute, Vule put Brajkovića, a Andrijaš opet se navrnu na rijeku pa put Zastolja. —

Sa zapadne strane Mrcina pružila se usred brda ća do blizu Ljutske prodoli kršovita uzahna ravnica, gotovo kao podnožje onih hridnih kosa i klisura, što se dižu nebu pod oblake iznad samoga sela Dunava. S istočne strane onoga mjesta, gdje je ona ravnica najširа a pokraj samoga puta, štono iz Mrcina vodi u Dunave, izdiže se stanac kamen, visok oko desetak Sežanja i gotovo okrugljast. Vrh mu ravan i tu u stara vremena bi sazidana tvrdjavica Sokô. Kad je vlada Dubrovačka godine 1419. bila kupila Konavle, gospodio je Sokolom Petar Pavlović, bosanski plemić. Dubrovčani su i na dalje uzdržavali ovo jedino utvrdjeno mjesto u Konavlima, da se opire Mlečićima, koji su u to doba, osvojivši Kotor, gledali krivim okom malahnu Dubrovačku republiku, jer im prekidaše i presijecaše združenje Kotora s Dalmacijom. S vremenom bi dignuta posada a tvrdjavica ovako zapuštena malo se po malo sruši i danas nema do obalina, osim nadvornjih zidova, koji su u dobrom stanju i malone cijeli. Na Soko se uzlazi uskim putem usječenim u stancu, uz koji se jedva može vući jedno čeljade za drugim. — Navrh kuka a ispred tvrdjavice nahodi se mala poljana, ogradjena naokolo nizokim zidom. Vrata tvr-

Digitized by Google

djavice odgovaraju usred poljanice, ali su tako zavaljena kamenjem, da se kroza njih može samo četveronožice. Na podanku stanca, na komu sjedi Sokô, dolina je gdje se usred starodavnih hrastova izdiže crkvica Gospe Male, pokraj koje ostaje seosko grobište, a iza nje put sjevera malahna dubrava; inače sve je na oko Sokola golet, hrid i pustoš. — Tišina samoće, osjen dubrave i svetost crkvice, koja je sad kazivala svoje bijele zidove sad ih krila, kako bi koji povjetarski ćuh pirio, povećavala je onom mjestu i neobičnost i strahotu. Starice su o njem svašta pričale i učile djecu, da kadgodj prodju mimo, red je da se prekrste i nigda da se natrag ne obaziru. Kukuvježe i jejine, jedini stanovnici Sokola, svojim noćnim glasovima samo su množile i strah i priče.

Gust je oblak, što se naglo podigao pred večer, prijetio, da će do brzo prekriti snijegom brda i doline, a krio je mjesečinu, da su se istom puti razvidjali. Slab dah, ali veoma studen spuštajući se s planine mrznuo je gdjegodj bi što mokro nahodio i tjerao u zatvor i čeljad i živine. Svuda je vladao muk u pobrdju Dunavoskomu; samo bi se gdje oglasilo koje pašče, što je stražilo kod stoke. Oko po ure pred po noći mogao si opaziti dvije čovječje sjene štrmaknuti mimo crkvicu Gospe Male, pak kako kuna uz putac usječen na stancu uvući se u Sokô. Za njima do malo istim načinom četiri pet drugih prosukaše se onuda i isčeznuše pred vratima tvrdjavice. Kamen se nije oborio ispod njihovih noga, bahata se nije čulo, tako su oni bili vješti mjestu i putu, kojim su prolazili.

Kada one sjene prestadoše uzlaziti, čuo se je

Digitized by Google

lagahan cokot kako od ognjila po kremenu i kad i kad bi iskra sjevnula, pa si zatim vidio ugljenak male žeravice, pa plamenčić, pa vatru zapaljenu pod nešto svoda, koje jošte vrijeme ne bijaše sorilo.

A kad se je vatra raspalila i rasvijetlila one obaline, bilo je vidjeti šestoricu momaka, gdje sjede ogrnuti strukama, ispod kojih provirivahu drški kuburâ i jagatanâ a uz ramena i mimo glave cijevi velikih pušaka. Najmladji od njih, kako da se stavio na stranu, nije imao ni puške ni jatagana, već samo kuburu o pasu.

— Hej brąćo — progovori prvi Vule — evo nas ovdje, samo da ne bude za ništa — a ne će ako ushtjede Bog; što rekoh, ne porekoh; ako ću da čuvam obraz i vaš i moj i pred Bogom i pred svijetom, taman ako ću i glavu izgubiti, odoh do nevolje sam pa što Bog da i sreća junačka.

— Čekaj vala — prozbori Šišo, stepen momak od blizu trideset godina, crn u obrazu kao Ciganin — nije šala oteti djevojku, kad je sve selo na oprezu. — Ne znaš ti Mata? a Ivur?

— Ivur — Ivur — post mu, ako mi igda zapane — a ti Šišo valjda misliš, da sam vas ovdje sakupio da prepredamo što ćemo i kako ćemo. Ne reče li ti sam neki dan Pavuru, kud mi okom da ćeš i ti skokom, a s toga smo te i zvali.

— Jesam, vala, pa evo me, taman ako ćemo i sutra.

— Ne Šišo, nego noćas — reče Andrijaš.

Šišo, Periša i Peran pogledaše u Andrijaša začudjeno. Oni nijesu znali, što su Andrijaš, Vule, Pavur i Vukale bili naumili.

Digitized by Google

— Tako je — potvrdi Vule — baš noćas pa što Bog da i sreća junačka.

— Aferim — reče Periša gladeći cijev svoje puške — da se nijesu pojogunili, ni pô muke — a ma ovako —

— A zašto mi ne reče, da ćemo noćas putovati — primijeti Šišo, gledajući u svoje opanke.

— Haj, Boga ti, — odvrnu Vule podrugljivo — junaci jurišaju i bosonogi. Ili si se predomislio?

— Vule ne zbori tako, svetoga ti Petra — odjavi srdito Šišo — nije mene strah i ne dao Bog; ja sam strah doma ostavio onaj dan, kad sam gaće pripasao; ali svetoga ti Luke, kud da srnemo i na koga? nas deseterica na sve selo? Da tražimo krv? — A ma Boga mi nikako — da bi prigoda nanijela sama, e onda bi se znalo ko je strašljiv.

— Ja ti ne velju, da si strašivica, nego ti hćah reći, da vele razložiš, a ko vele razloži mlitavo radi. Nije meni do Marije, već kao Gornjebancu do obraza — koga ne peče naša sramota, žena je! — I to izreče tako ražarenih očiju, da je malo koji od njih mogao podnijeti a da svoje ne obori. — Tako je — — proslijedi Vule — zgoda je prilična a da se jednom odbručimo. Evo Vukale kaže, da ne će sutra u jutro bit nijedna muška glava u Mihajlovoj kući; jer će Mihajlo na pečat u Cavtat, Ivur je pošao prekojučer s Radom u Nikšiće po volove, a mladjarija krči nekakvo kamenje. — Pričaj de, Vukale — reče Andrijaš — neka svi znadu, kako je.

U to što je Vukale pripovijedao kako i što je bio doznao dalje u selu, jedna jejina vična dolijetati na one razvaline, raskrili se i zaleti da sjede na zi-

Digitized by Google

dinu; nu opazivši oganj i skup njoj neobičan, poplašena razbuče se grdnim glasom i preleti preko njih.

— Ubij, ubij — zaviče Peran i nategne pušku da omakne na jejinu. Ali mu Pavur suzbije ruku.

— Mahniče — reče mu srdito — hoćeš da nas oglasi puška.

Peran gotovo zasramljem snimi pušku s oka, ispenje je i položi mrtvo preko koljena. Nu Šišo, koji je valjda općio s Vlasima i s toga bio taštovjeran kako i oni, malo zamišljen reče: — Mene vala ne begeniše što je ona jejina bučući preko nas preletjela. Dobro ne sluti ona vražija ptica, vas sam se naježio — bojim se zla.

— Pu! A čemu se bojiš? — upita ga smijehom Vule — junak se vala jejine ne plaši.

— Čemu se bojim da bojim, ali jejina dobra ne sluti; a neka ti kažem, a neka kažem i svima vama, koji ste ovdje. Kada su se ono u Zupcima bili zavadili Vici i Spahijići, vi znate, braćo, koliko je palo krvi, dok su se smirili. Jednom kada su se još gonili, hodio sam kroza Zupce i taman nagazih na jednu busiju Vica; o tankoj ti dlaci ne pogiboh tada! Nego sreća moja bijaše mjesec a ja tako hodeći benetao ispod glasa, te me spozna Šulje i ne dao opaliti puške, koja me već bijaše nanijela na oko. Oglasiše se.

— Ja tu vala, a ne zaboravi na kojoj si — presiječe Vule — još ne vidim jejine —

— Čekaj, dok dovršim — oglasiše se, oglasih se i ja i pristupih k njima: Dobar večer — Dao Bog dobro. — Što radite? — Stojimo a odakle ideš, jesi li tamo koga susreo? — I takih drugih pitanja, koliko ti duši drago. Kada htjedoh da upo-

Digitized by Google

ravim, ne dadoše mi naprijed. — Ne — reče mi Šuljo — dalje ne ćeš, tamo možeš gdje nagaziti na druge pa ludo poginuti; ostani ovdje. Poslušah i ostadoh s njima. Tu se zborilo samo o busijama, gdje su i koliko ih ima i nadalo se za sutra imati barem dvije tri glave Spahijića. Kad u neko doba preleti preko nas jejina i zabuče kao ono večeras. U zao čas ti bilo — reče jedan a baš ga ne poznah, koji bijaše — sutra crn glas, jednoga će iz ove družine nestati. Kad tako mi Boga i one vatre, ne digao se odavle, ako lažem, pogibe taman Savo Vucin; dočekaše ga negdje na klancu Spahijići i tu ga ohladiše. Pa sada, kume dragoviću, što veliš na ovu.

— Ne velim vala ništa — odgovori Vule, put kojega je Šišo sad gledao. — Savo je imao i onako poginuti, ja li jej zabukao ja li ne zabukao. Ostavimo te babuštine a zborimo kao ljudi. — Pak smetnuvši struku snimi torbicu sa pleća te izvadi nekoliko suhih smokava, kruha i pljosku rakije — evo braćo, ponapijmo se malahno, kad se ogrijemo, bit ćemo pametniji i slobodniji.

— Da kažete, Boga vam, što se ima raditi — zapita Periša, iza kako se bješe napio — jer se i ja bojim da će pasti krvi.

— Ne će vala — odvrati mu Andrijaš — i ne dao Bog. Mi ne jurišamo, nit mislimo jurišati na Donju Bandu; ali moramo oprati sramotu i osvijetlit obraz. Tiho i polako sadjimo na Zastolje, pa onda da nas ne bi ko opazio u buljuku, dva po dva, na doziv jedan od drugoga dovucimo do se mosta pak onda djadom* uz Progon do Jozanove mlinice, koju Vule zna otvoriti. —

---

* Djáda, cesta.

Digitized by Google

— E pa onda? — upita Šišo.

— Onda evo kako — odgovori Vule srknuvši iz pljoske — kad se dobro razdani a u selu ne bude nikoga, Vukale će otići u Mihajlovu kuću kao da traži Ivura, a kad uljegne u avliju, ostavit će vrata otvorena. —

— Mi ćemo se ludo nasukati — primijeti Šišo mašući glavom.

— Čekaj bolan — presiječe mu riječ Andrijaš — nije vala svršio.

— Marija će ga dočekati — nastavi Vule — i svrnut u ognjište; ako vidi, da je u kući muške čeljadi, on će natrag, da nas obznani, i niko nikome; ali ako u kući ne bude nikoga do ženskih glava, e onda ćemo mi za Vukalom u kuću, Mariju u naručje pa niz vrt na put a s puta na polje; a kad se odalečimo na puškomet, onda ćemo iz kubura, neka se zna čigova je djevojka.

— Da Bog da i Mati božja — reče Šišo, koji jejinu nije mogao nikako da zaboravi.

XVIII.

Osvitao ponedjeljak. Mjesec na zahodu. Iznad Konavala prelijetali tanki providni oblaci tjerani ledenim sjeverom. Sniježnica nataknula pamučan saruk; iz kojeg bi se na mahove iskidivali, raspredali i zavijali bijeli pramovi, dok ne bi i oni zavrtjeli put juga. Još prije nego je zora bila zarudila, u Mihajlovoj je kući bilo sve na nogama. Mihajlo, pošto razredi posao kutnjoj čeljadi, uzme dvije suhe smokve, pine čašicu rakije, zaogrne se strukom, i uporavi put Cavtata.

Digitized by Google

Čim je stara Luce spremivši rakiju ispraćala Mihajla, Marija se žurila da se pripravi za u drva, jer su joj se drugarice bile već dvaput doglasile. — Marija aj! — zvala ju je po treći put najbliža susjeda.

— Miči se, kćerce, miči, ja ću sama kuću urediti — govorila joj je majka — samo ne docni.

Marija se opet nekud izgubi za nekoliko vremena u drugoj kući: dok eto ti je s užetom i kosorom. Pak da će niza stepenice, kad eto ispade preda nju Vukale.

— Dobro ti jutro, Marijo, ele si malo odocnila; Jane i ostale već su se zaputile.

— A otkud ti ovako rano? — upita ga Marija.

— Ne ću daleko; nu mi kaži, je li još izišao Ivur — dobro jutro, tetko!

— Nu ti Vukale! — primijeti začudjeno starica — a kud si naumio jutros, sinko; — pak i ne čekavši odgovora — ajde naprijed sinko, jesi li se što napio, hoćeš ćašu rakije?

Marijina sestra bila je već zamakla i valjda se pridružila ostalim drugaricama.

— Ja ti, majko, ne ću jutros nikamo — reče Marija vraćajući se na pod; — one su otišle a Bog zna gdje bi ih stigla.

— A ti, kćerce, ne idi, imaš i onako posla u kući.

Vukale sjedne uz oganj, uzme dvije smokve pak žvatajući reče starici.

— Došao sam, da zatečem Ivura prije nego otide; čuo sam da će u Dubrovnik.

— Prevario si se sinko; Ivur je otišao po volove u Nikšiće; danas ga čekamo natrag, — nego

Digitized by Google

srkni, sinko, ozimno je, ugrijat ćeš se — i natoči mu čašu rakije.

Marija se bila primakla k ognju, potakla ga, priložila nešto suhori, neka se bolje ražeže, pa otišla u gornju kuću. Vukalov dolazak onako rano bio je neobičan, pak je zaokupiše neke sjetne misli, kojima se nikako nije znala oteti, premda je Vukalu bilo pošlo za rukom, da uvjeri Marijinu prijateljicu Pavu, da se s Vulom više ne ortači, da je s njim prekinuo svaku svezu. Ali joj je starica Stane bila jednom rekla: — Ne vjeruj mu, kćerce — a ove su je riječi sad svu obuzimale. Kad se je povratila u ognjište, opazi s nekim strahom čudni neki izraz na Vukalovu licu. Bilo je kao se je vas preobrazio. Nije znala da mu što reče; a i njemu je grlo zapinjalo. Činilo mu se, da su već tri sata, što je u Mihajlovoj kući. Ogledao se naokolo, pomicao se na trupici i uzalud silio da bude miran. Sva je osnova tekla kao naručena: stari Mihajlo u Cavtatu, braća izišla, Ivur u Nikšićima, sestra u brdu, — busija gotova i spremna, a na dva sama koraka preko Mihajlova vrta put — pak polje — i sve svršeno.

Na Mariju, koja je dolazila i odlazila, kako bi je koji posao vodio ovamo onamo, nije mu se dalo pogledati. Stara Luce sjedjela uz oganj s kudjeljom u ruci da prede, pak će:

— A što je od Stane? Nijesam je vidjela ima vlaška godina; niti je njoj, niti je meni da izlazimo — starost slabost —

Vukale je prevrtao prst preko prsta i buljio u vatru.

— E kad nije Ivura doma — odvrati nešto ra-

Digitized by Google

streseno i digne se kao da bi hotio da nešto započne. Bilo mu se pričinilo da čuje žamor u avliji.

U to se starica nekud odmakla a Marija pristupi k ognju i otpuči komostre da navjesi kačuo.

— Čuj, Marijo — reče Vukale, kao da se od jedne nečemu predomislio — meni se sve čini, da će prije ili poslije poradi tebe poteći krv. — On će raditi o glavi svima onima, koji se budu protiviti — danas sutra može ti opustjeti i kuća —

— Pa što zboriš Boga ti — odjavi preplašeno djevojka, prehitajući preko crljene kapice, što joj je bila na glavi, bijeli ubručić, da ide nekud u susjedstvo, da pozajmi komad kvasa, jer joj ga je bilo ponestalo.

— Zborim ovako — znaš — nastavi Vukale obziruć se put kutnjih vrata, kao da nekoga čeka — znaš da može banuti u selo oružanom četom svojih jarana, kad se manje budeš nadala — a onda tvoje pomaganje — pa skaču njihovi — pa braća — otac — Ivur — krv da Bog sačuvaj; — i stisne glavu objem rukama kao da već čuje vrisku ranjenika.

— Prodji me se zla ti godina — ne će dat Bog — i debele joj se suze zavrtješe na očima.

Pak da će na dvor; i tako je hitro koraknula put avlije, da je Vukale ostao kao komad drveta, kao da mu je svejedno, je li sad Marija u kući ili nije. Blijed, preplašen pred onim, što je on sam najviše bio pomogao pripraviti, gledao je nijemo put obornih vrata, iza kojih je već bila iščeznula Marija, kad eto na jedan put — Ivura.

— Otkud ti ovdje — doviknu mu Ivur videći ga na kutnjem pragu.

Digitized by Google

— Pomozi Bog — odgovori Vukale i podje mu na susret; pak kao da mu je nekaka neobična i velika hitnja — evo me odmah k tebi — doda i zaleti se niz ulicu put Jozanove mlinice.

Ivuru ne izbježe Vukalova smetnja i uzrujanost. Čemu ona hitnja, kao da mu od jedne gori kuća? Za što i po što je on došao onako rano u kuću, kad je sve muško za poslom? — Hoće ne će, baci od jedne tešku struku sa pleći, da je laglji na nogama, pak stopu iza stope za njim. Vukale nije imao valjda vremena da se obazire natrag, pak i ne opazi Ivura. Stane pred mlinicu, pak baci unutra kamen oprezno neka bubne najprije u zid — kad eto iznutra kao da niču ljudi — prije jedan, pa dva, pa tri — jer bijahu čuli i trku niz ulicu.

Ivur spozna Vulu i shvati odmah na čemu je.

— Stan', ako si junak — zaviče iz svega grla, nategne pušku i nanese je na oko.

— Izdao nas Vukale — reče Vule svojima — pak taan — taan — pucaju puške jedna iza druge.

Ivur ne bijaše pogodio Vulu. Vule pošto je uzalud ispalio pušku, jer u onaj čas, kad je bio omjerio Ivura, omače mu se kamenčić ispod noga, izvadi kuburu iza pojasa i taan — Ivur se strovali na zemlju. U isti čas pogodi jedno zrno i nesretnog Vukala, ni kriva ni dužna, i sastavi ga odmah s crnom zemljom.

Niko Paskov, bratinski starešina, bijaše baš u onaj čas izišao pred kuću, da vidi bolje, koje će vrijeme. Da će pogledati u nebo, kad čuje puškaranje, pak nakon malo glasove: — Ubiše Gornjebanci Ivura — ubiše Vukala. — Potrča na oborna vrata i vidi Pavla Cvijetova, Vlaha Matova i još drugu

Digitized by Google

dvojicu, gdje lete nistrmo s puškom u ruci. — Skoči, brate, ako Boga znaš — zaviče mu Pavo.

— Na pomoć, braćo! — čula se nedaleko vika, pak pucanje pušaka.

Niko samo što se povratio u kuću, skinuo pušku i kuburu, gurnuo od sebe ženu, koja ga je htjela pridržati, pak trči za njima.

— Nesrećna kćerce, što je ovo danas! — kukala je Marijina mati zgurena u ognjištu, rukama preko koljena — aj! kćerce aj! — što je ovo danas! —

Marija kao izvan sebe, trčala je s gornje kuće u donju i dozivala sad Ivura sad Mata, sad braću sad oca, gledajući na mahove put vrata izvaljenim očima. Čuje štropot momaka, koji trče strmo; čuje žamor, čuje jauk i lelek djece i žena i puškaranje.

— Jadna majko! — vikala je nesrećna djevojka — što me nijesi dala mrtvu na svijet, neg da s mene ginu danas ljudi — neg da ginu braća i rodjaci — gdje si Bože, gdje si smrti kleta, što me nijesi u kolijevci smakla — crnu kukavicu!

Starica zgurena u klupko na jednom sanduku, stisnutih šaka, ne zna pri pucanju pušaka i leleku na ulici, već da nariče: aj, aj, aj! — aj, aj, aj! —

Na jedanput banu Marijina braća na vrata. Ni Marija ni mati nijesu se na njih dobro mogle ni osvrnuti, jer oni samo što posegoše za puškama i kuburama, te premetnuše ćesice preko vrata, jer nemaju kad da ih prepašu, trkom izmakoše.

Tužna je starica samo naricala: aj, aj, aj, — a Marija, koja je tek sada kad ih više nije bilo, gledala pred sobom braću, zaviče kao pomamljena; — Ne ginite, ljudi! ne ginite — i pade onesviještena na zemlju.

Digitized by Google

Čarkanje je trajalo. Sad bi zagrmjele dvije tri puške, sad jedna, sad deset na jedan put. Vriska djece i jauk žena da pârâ srce. Lucija nije opazila svoje dijete, ondje pred sobom na tlima; a kad se je Marija razabrala, starica je čula samo ove riječi:

— Hvala ti, majko, na mlijeku, kojim si me dojila, na ljubavi, kojom si me odgojila s Bogom majko — s Bogom. —

Pak je Marija izišla iz kuće; izišla je a nije znala kako; nije ni znala da je otkrivene glave, da joj žute pletenice, gotovo raščešljane padaju niz ramena. Dva put se oslonila o zid, da ne padne. Kako bi opalila koja puška, tako bi se stresla, savila i — Jaoh! — vrisnula bi, kao da je nju samu pogodila. Jedno joj tane prozuji mimo samu glavu i udari u suprotnu kuću, taman kroz prozor. Strašan se jauk odazva iz one kuće, pak očajan plač i zapomaganje. Marija je razabrala samo ove riječi:

— Prokleta bila — prokleto mlijeko, koje si sisala! —

— Ne kuni me za Boga — zaviče kao pomamljena nesrećna Marija, pak stisnuvši prsa, kao da bi htjela nešto od sebe otkinuti, zatrča se nistrmo. —

Pošto bijahu vidjeli Vulini jarani, da su pali Ivur i Vukale, htjedoše, da omaknu, te puškom u ruci, jedan za drugim, krenuše naglo jednom suputicom, pak preko neke medje. Ali nije prošlo mnogo, a eto za njima prije jedno zrno, pa dva, pa tri. Oni ipak omakoše sretno do puta. Ali stari Vlaho Mijov, koji je doma krojio nešto opanaka, pograbivši svoju staru šešanu bješe potrčao na prozor da vidi, koji se tamo djavoli zbivaju i ugledavši četu gornjebansku i pred njima Vulu, upali u nju kô u jato i sastavi

Digitized by Google

sa zemljom jednoga, a to bijaše glavom jadni Šišo. Slutio pa i poginuo, ali ga četa ne ostavi. Andrijaš, srčano ljude, zgrabi ga te s njim preko vrata, pa svi skupa niz polje trkom da ne bi ostali opkoljeni. Pucnjava i graja ljudi, pomaganje žena bješe izazvalo sve radnike iz polja a pobunilo i obližnja sela na okolo. Ko je bio u polju i ko je imao oružja, trči put rijeke; Bačevljani i Radovčićani, kako koji dolazi do raskrsnice, dijeli se neki niz Progon, a neki put Tušića, čim dvaestak iz ovog sela bijahu se već posukali po polju niz potočine i iza plotina.*

U to iskočilo sunce, jasno, čisto, kako bi valjda junake bolje sokolilo na obranu časti i života. Marija kao izvan sebe trčala put polja i ne obaziruć se na zrna, koja bi joj katkad prozujila mimo glavu, sad s jedne strane sad s druge. Bježala je i nije više čula ništa drugo do onih užasnih riječi: „prokleta bila — prokleto mlijeko, koje si sisala.“ Kao da ju je tjerala neka nevidljiva ruka baš put onamo, gdje je kreševo moralo biti najjače, najžešće; nije mislila,

---

* Da čitalac bolje shvati položaj zemljišta, gdje se ovi dogadjaji zbijahu, neka se postavi na most od Konavoštice, koji spaja put medju Grudom i Mlinima od Ljute; pa neka se okrene prama istoku. Na lijevoj su mu ruci Gnjile, brežuljci dijelom pod lozom a dijelom goli ružičaste boje, izmedju ložđja na četvrt puškometa dalečine kamena kućerica Pred njim na jednom podanku, koji se spušta u polje, selo Zastolje, kroz koje prolazi put od Mrcina. S desne strane, na podnožju Ilijna Brda redjaju se sela, Tušići, Gruda i Baćev-do; a ispod njih, krajem polja, kraljev put, što vodi iz Cavtata u Novi. Rijeka teče od istoka put zapada malne poredice s kraljevim putem; a izmedju rijeke i puta ravnica je za puškomet široka a za dva duga: sve vinogradi i sijanice, koje davaju po dvoja žita, jer se mogu ljeti natapati. Oni dio puta, što vodi s Grude do mosta, prolazi izmedju dva visoka plota od crne drače i zove se Progon.

Digitized by Google

ali je ćutjela, da se nešto mora zbiti, da će brzo sve svršiti.

Vule i drugovi mu bijahu već jedan iza drugoga pregazili Konavošticu, i nahodeći se nekud sigurniji odmarahu se i povijahu rane. Nijesu svi na broju. Osim Šiša, koji ležaše na žalu, nema još Perana i brata mu Mije. — Čuje se u to po svoj Gornjoj Bandi od glavice do glavice povikivanje: Ko je — vitez — na — o — ružjeee! — a niz Zastolje hrle buljuci dovikujući: — Ne boj se, Vule! — ne daj se junače — evo ti pomoći. — Vule malo prije pokunjen, jer je morao bježati, sad se opet osokoli, pa riče kô bivo: — Aferim junaci — aferim majkovići — dajte Boga vam, da ukažemo ovim bječvarima ko su brdjani — pa s onom svježom vojskom ugazi opeta u rijeku, te ispod bregova i iza konoplika, nastavi novo čarkanje. — Ali i Donjci ne daju graha na se; jer istom što bi koji Gornjac pomolio glavom, vidio bi ga hitro se sagnut, da mu zrno saruk ne ošteti.

Pet šest Gornjebanjana, preko Gnjila kroz loždja, dohvatiše se Bratoševe kućerice, otkle imadjahu pod puškom i most i okolicu mu. Nijesu smjeli otkrivat se, ali pucajući iza ćoše, bili su najopasniji Donjcima, koji se primicahu k rijeci od stoga do stoga, čim Vule, valjan četovodja, sa svojim puzao se niz rijeku put mosta pod obranu te rečene Bratoševe kućerice. I Gornjci i Donjci, pripoznavši se dobrim biljedžijama, ne će ludo da se izlagaju, već se kriju i zaštićuju koliko koji bolje može; a budući se malo i ohladili, ne trate u taman fišeke.

Marija bijaše usred Progona naljegla na ranjena čovjeka, koji, okrenut put plota, sjedjaše na kraj

Digitized by Google

puta i držaše se za glavu rukama a krv mu se kroz prste cijedila. Ne pozna ona ranjenika, ali taj krvni prizor posiječe joj noge, pa ne može ni s mjesta, no samo što bez oduška opetuje: — U me — u me — kukavicu! U me — u me — kukavicu! — Na svrhu se prenu, pa teturajući izadje iz Progona, te kô da će put mosta. U isti je čas ugledaše i Mato i Vule: Mato iz loždja a Vule iz rijeke; pak se oba put nje zaletješe. Mato kad opazi Vulu, zapali na nj s ruke, al ga ne pogodi; a u isto doba jedno zrno njemu namijenjeno iz Bratoševe kućerice, udari u put preda nj, pa odbivši se zujeći pogodi nesretnu Mariju pod lijevu sisu, te je strovali. Mato joj priteče vrisnuvši kô pomamljen, a Vule se ukoči kô prikovan; pa izustivši svetogrdnu psovku, okrenu se od jednom te uz rijeku kô da ga djavoli gone. —

Presta i puška kô dogovorom s jedne i s druge strane. Gornjebanjani vuku se za Vulom, a Donjebanjani okupljaju se oko Marije: jedni i drugi pokunjeni i zasramljeni: ovi, jer ne sačuvaše djevojku, a oni, jer je ako i nehote, ubiše.

Tužnu Mariju, teško ranjenu ali živu ponesoše kući. Ona izdahnu nakon malo u naručaju svoje bijedne i polu zaludjele matere. A Vule, videći da mu je više trudan život kod kuće, protumara za neko vrijeme tamo i amo, te na svrhu se pohajduči i uskoči u Hercegovinu, pa, kako kažu, ode i nastani se u Moraču.*

* * *

* Nijesu se nikad uprav obaznale sve posljedice ovoga kreševa. Govorilo se u ono doba, da je nekakva morija prošla preko istočnih strana Konavalâ — pravi bič Božji. — Neki umrli naglo kô od kapi, neki u malo ura od nekakve nepoznate bolesti. Osim toga pridošla u

Digitized by Google

Vele ti li se je, o moj Bože, krvi u Konavlima prolilo od vajkada s pustoga otimanja djevojaka! Nema jedne na glasu ljepotice konavoske, s koje nije bilo do sad, a s koje ne biva na žalost i sada još riječi, šteta i ubojstava. Svaki vidjeniji momak konavoski hoće da dobije sebi drugu na nožu i na pušci kako ono što su je dobivali i stari levente na koplju i na ćordi. Hoće li se jednom, Bože, taj nesretni običaj iz Konavala iskorijeniti? — Bilo bi željeti.

---

puk nekakva zamavica, da su čeljad i putem padala, slomivši neki nogu, neki ruku a neki i glavu. Krčum, valjani vidar iz Hercegovine, imao je posla preko brka trčeći od jednoga do drugoga. Sve te priče kogod vjerovao, a kogod ne vjerovao: a pošto nije bilo nikakve optužbe, sud i ne istraživao.

Konavljani su vruće krvi, medju Gornjom i Donjom Bandom bilo je svedjer prepiraka te se često i do ruka dolazilo. Ali opet je li kakva zadjevica iz vana, svi se slože na osvetu prama jabanliji, taman kô i Crnogorci. — Ne dalje nego malo vremena iza one nesretne bitke, jedne večeri nekoliko Krivošijana napanut će u Sutorini na dva trgovca Donjebanca, te će im dignut dva vola, što su gonili, oružje i pare, te su imali uza se. Sutra dan dvjesti Gornjih a dvjesti Donjih sastaše se kô braća na Debelome Brijegu, te se zaletješe u Novi, gdje nadjoše trgovca krivošinskoga, te ga zarobiše a odlučiše voditi ga sobom u Konavle, i ne puštati ga, dok se ne proiznadju krivci. Nego preturu od Novoga i nekim dobrim ljudima prodje za rukom nakom dosta muke skloniti ih, da uzmu zalog, što im je nudio i koji je vrijedio više nego otimačina, dokle ova bude iznadjena i povraćena.

Digitized by Google

Digitized by Google

of 0,40 No 335.

Digitized by Google

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY
A 000 125 422 6

Digitized by Google

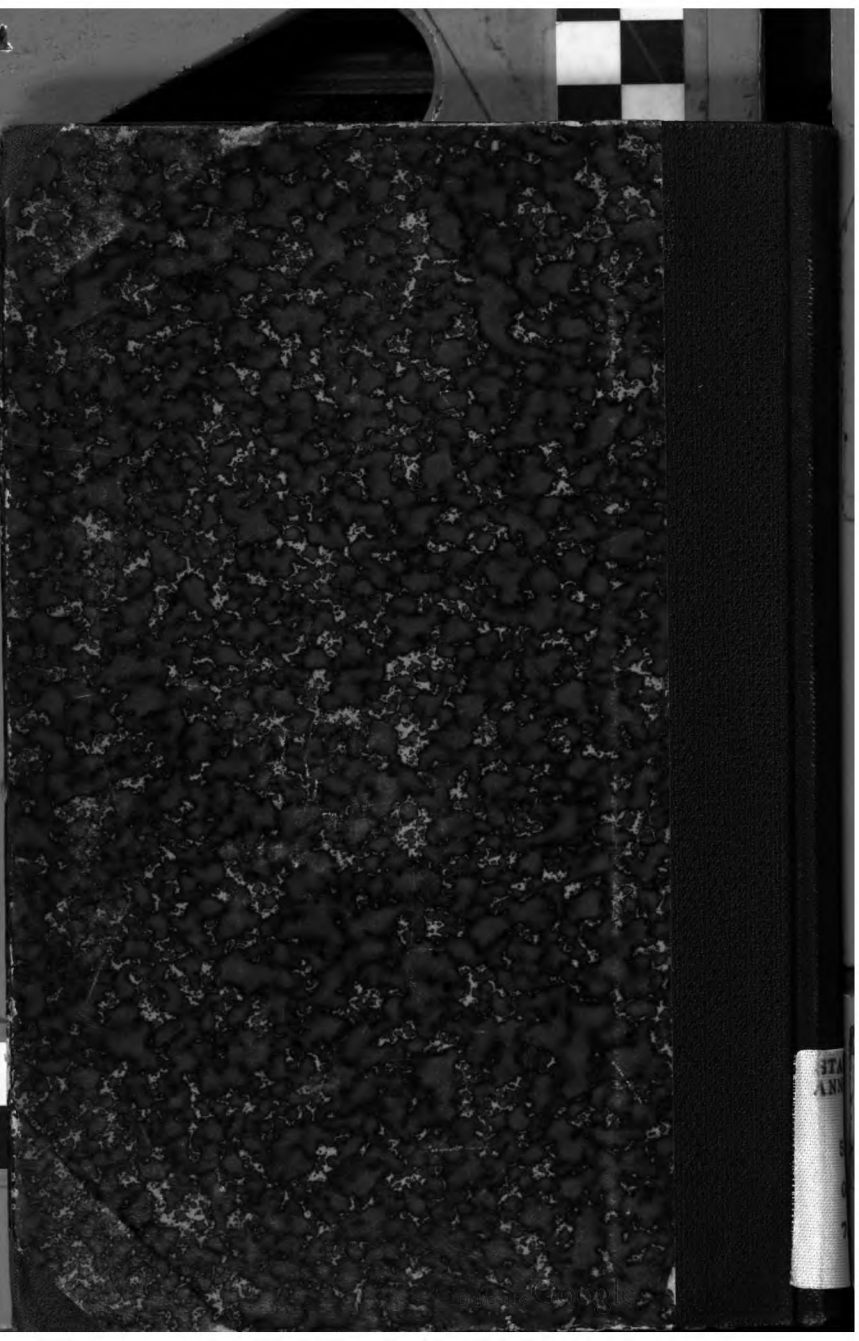

Digitized by Google